Mikes International

Magyar szellemi fórum

Hungarian Periodical for Art, Literature and Science

Alapítási év / Founded: 2001.

Internet: www.federatio.org/mikes_int.html

Email: mikes_int@federatio.org

P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

XVI. évfolyam, 1. szám **Volume XVI., Issue 1.**

2016. január – március / January – March 2016

ISSN 1570-0070

Kiadó
'Stichting MIKES INTERNATIONAL' alapítvány, Hága, Hollandia.
Bankszámla / Nemzetközi átutalás
BIC: INGBNL2A
IBAN: NL83 INGB 0006 4028 54
Cégbejegyzés: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Terjesztés
A lap a következő Internet-címről tölthető le: **http://www.federatio.org/mikes_per.html**
Aki az email-levelezési listánkon kíván szerepelni, a következő címen iratkozhat fel:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

A kiadó nem rendelkezik anyagi forrásokkal. Többek áldozatos munkájából és adományaiból tartja fenn magát. Adományokat szívesen fogadunk.

Cím
A szerkesztőség, illetve a kiadó elérhető a következő címeken:
Email: mikes_int@federatio.org
Levelezési cím: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Hollandia

Minden cikkért szerzője felel.

Publisher
Foundation 'Stichting MIKES INTERNATIONAL', established in The Hague, Holland.
Account / International transfer
BIC: INGBNL2A
IBAN: NL83 INGB 0006 4028 54
Registered: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Distribution
The periodical can be downloaded from the following Internet-address: **http://www.federatio.org/mikes_per.html**
If you wish to subscribe to the email mailing list, you can do it by sending an email to the following address:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

The publisher has no financial sources. It is supported by many in the form of voluntary work and gifts. We kindly appreciate your gifts.

Address
The Editors and the Publisher can be contacted at the following addresses:
Email: mikes_int@federatio.org
Postal address: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

Individual authors are responsible for facts included and views expressed in their articles.

ISSN 1570-0070

© Mikes International, 2001-2016, All Rights Reserved

TARTALOM CONTENTS

Kedves Olvasó! 4

Dear Reader, ... 4

Szerzőink / Our authors 5

Szerkesztőség / Editorial Board 9

PHILOSOPHIA PERENNIS 10

Kiss Endre : Decizionizmus és karizma Fichténél 10
KISS, Endre: *Dezisionismus* and Charisma in Fichte´s Philosophy 18

EZOTÉRIA 20

Dobos Csanád : Szophoklész: Antigoné — Napút elemzése 20
DOBOS, Csanád: The Esoteric Meaning of Sophocles` Antigone 33

Meszlényi Róbert Imre : A magyar zászló ikonográfiája 34
MESZLÉNYI, Róbert Imre: The Iconography of the Hungarian National Flag 36

NYELVÉSZET 37

Czeglédi Katalin : A piramis 37
CZEGLÉDI, Katalin: The Pyramid 46

TÖRTÉNELEM 47

Bencze Mihály : Erdélyi sorsok 47
BENCZE, Mihály: Transylvanian Personal Histories 50

Erdélyi István és Benkő Mihály : A szárgátkai kultúra és a hunok 51
ERDÉLYI, István & BENKŐ, Mihály: Transylvanian Personal Histories 63

MŰVÉSZET 64

Máté Zsuzsanna : Balázs Béla misztériumjátéka és Bartók Béla operája 64
MÁTÉ, Zsuzsanna: The Mysterium Play of Béla Balázs and the Opera of Béla Bartók 75

NÉPMŰVÉSZET 76

László Péter Sándor : Talány a konyhaasztal viszkosvásznán 76

IRODALOM 78

Bencze Mihály : Versek 78

Mester Györgyi : Elbeszélések 82

Valek Tünde : Versek 91

© Copyright Mikes International 2001-2016

Kedves Olvasó!

Minden Kedves Olvasónknak Boldog Új Évet kívánunk 2016-ra!

Farkas Flórián, főszerkesztő

Hága, 2016. január 6.

~ ~ ~ ~ ~ ~

Dear Reader,

We wish Happy New Year for 2016 to all our Readers!

Flórián Farkas, editor-in-chief

The Hague, January 6, 2016

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2016

Szerzőink / Our authors

BENCZE, Mihály

Matematikus, tanár, költő. Négyfalun született 1954-ben. A kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemen, a Matematika Karon szerzett 1978-ban diplomát. Azóta középiskolákban matematikát tanít, jelenleg Brassóban az Áprily Lajos Gimnáziumban. Emellett a következő területeken fejt ki tevékenységet: tevékenyen részt vett a brassói magyar középiskola rendszer megalapításában; alapítója az Erdélyi Magyar Matematikai Verseny-nek; alapítója a *Wildt József Nemzetközi Matematikai Verseny*-nek; diákjai számára mentorkény működik, akik folyóiratokat szerkesztenek; az OCTOGON MATHEMATICAL MAGAZINE nemzetközi matematikai szaklap főszerkesztője; a *Fulgur* (1993) nevű kiadó alapítója, amely magyar könyvek kiadására összpontosít. Számos könyv (verseskötetek és matematika), valamint több száz matematikai szakcikk szerzője.

Mathematician, teacher, poet. Born in Négyfalu in Transylvania in 1954. Graduated from the Babeş-Bolyai University, Kolozsvár/Cluj/Klausenburg (Transylvania), Faculty of Mathematics in 1978. Since his graduation he is teaching mathematics in high schools, currently in the Áprily Lajos High-School in Brassó/Braşov/Kronstadt (Transylvania). Next to teaching his activities cover the following fields: he was involved in the establishment of a Hungarian high-school system in Brassó/Braşov/Kronstadt; founded the Hungarian Mathematics Competition in Transylvania; founded the *József Wildt International Mathematical Competition*; mentor of students who create student periodicals; editor-in-chief of the international mathematical journal OCTOGON MATHEMATICAL MAGAZINE; founder of the publishing house *Fulgur* (1993), which specializes in publishing Hungarian books. He is author of several books including poetry and mathematics and several hundreds mathematical papers

BENKŐ, Mihály

1957-58-ban a budapesti Petőfi Sándor Gimnázium III. osztályos tanulójaként az országos középiskolai tanulmányi versenyen pályázatával II. helyezést ért el. Történész diplomáját 1969-ben szerezte meg az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen. 1979-2005 között a Magyar Nemzeti Múzeum Központi Könyvtárában dolgozott. 1988-ban Erdélyi István vezetése alatt részt vett a Közös Magyar-Mongol Akadémiai Régészeti Expedíció munkájában. Együttműködését Erdélyi Istvánnal a magyar őstörténet kutatása terén az óta is folytatja. 1988–2008 között mintegy hússzor járt Mongóliában és Kazahsztánban. Kutatási témája: A magyar őstörténet néprajzi történeti párhuzamai az ázsiai nomádok között; a keleti magyar néptöredékek emlékei. Tudományos cikkeit magyar és külföldi akadémiai és más folyóiratokban jelentette meg. Négy színes képekkel illusztrált könyve jelent meg Belső- és Közép-Ázsiáról: „Nomád világ Belső-Ázsiában" (1998); „Julianus nyomdokain Ázsiában" (2001); „A Torgaji Madiarok" 2003); „Magyar Kipcsakok" (2008). Útjait négy alkalommal támogatta a Brit Akadémia Stein–Arnold Exploration Fund-ja. 2010-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével tüntették ki a kazah-magyar kulturális kapcsolatok terén végzett sok évtizedes tevékenységéért, a keleti magyarok kutatásáért.

Historian, writer. He was born in Budapest in 1940. He got his diploma as historian at the Eötvös Lóránd University of Human Sciences (Budapest) in 1969. From 1979 to 2005 he worked in the Central Library of the Hungarian National Museum. In 1988 he took part in the field–work of the joint Hungarian–Mongolian Academic Archaeological Expedition at the Dulga Uul Xiongnu cemetery. He has continued the cooperation with István Erdélyi on the field of the ancient Magyars' research from that time. Between 1988 and 2008 he was doing field-work in Mongolia and Kazakhstan almost every summer. His research theme: the ethnographic parallels of the ancient Magyar history among the Central and Inner Asian Nomads; the relics of the Eastern Magyar ethnic groups. His scientific articles were published in Hungarian and foreign academic journals. Four books with coloured pictures of his were published about Mongolia and the Kazakh Republic: The Nomadic Life in Central Asia (1998); On the tracks of Friar Julian (2001); The Magyars of the Torghay Steppes (2003); Magyar Kipchaks (2008). His expeditions were granted by the Stein-Arnold Exploration Fund of the British Academy four times. He was awarded by the Officers' Cross of the Hungarian Republican Order for his several decades-long activities, on the field of the Hungarian–Kazakh cultural relations, and for the scientific studies of the Eastern Magyars.

CZEGLÉDI, Katalin

A Szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar magyar-orosz-altajisztika szakán folytatta tanulmányait, az altajisztikai tudományokból egyetemi doktori címet is Szegeden szerzett. Nyelveket valamennyi magyar állami iskolai típusban, nyelvészetet és idegen nyelveket főiskolán és egyetemen tanított. Kutatási területe az általános és alkalmazott nyelvészeten belül a nyelvészeti őstörténet. Jelenleg a Miskolci Nagy Lajos király

© Copyright Mikes International 2001-2016

Magánegyetemen és a Budapesti Kőrösi Csoma Magánegyetemen tanít nyelvészeti őstörténetet. Előadásaival rendszeresen vesz részt konferenciákon. Eddig mintegy 80 tanulmánya és két könyve (*´A szkíta-hun nyelvek története 1. Hangtan 2. Ősmondattan´*) jelent meg. Megjelenés alatt: *´3. Alaktan (1. Gyökrendszer 2. A toldalékok rendszere)´*. Feladatának a nyelvünk és népünk igaz történetének a minél jobb megismerését valamint a megszerzett tudás átadását tartja.

Studied Hungarian-Russian-Altaic languages and literatures at the University ´József Attila´ in Szeged, Hungary. She was given the title ´dr. univ´ at the same University, too. As a teacher Ms. Czeglédi taught foreign languages at all type of state schools, and linguistics at state universities. Her major research topics cover linguistic prehistory in general and applied linguistics. Currently she teaches linguistic prehistory at Private Universities called ´Nagy Lajos király´ in Miskolc, Hungary and ´Kőrösi Csoma´ in Budapest, Hungary. She regularly delivers scientific lectures at conferences and meetings. Ms. Czeglédi published about 80 essays and two books: *´History of Scythian-Hunnish languages 1. Phonetics 2. Presyntaxe´*. Currently she is working on the third volume of this series *´3. Accidence (1. System of roots of words 2. System of forming of words.´*). Her major aim is to learn the history of our language and our people in the best possible way and to convey this knowledge to as many people as possible.

DOBOS, Csanád

45 éves, közgazdász. 2007-ben a Himalájában átélt halál közeli élménye után kezdtek az ókori görög drámákra vonatkozó gondolatok megfogalmazódni benne, melyeket csak évekkel később rendezett írásba. 2014 óta a www.naput.hupont.hu honlapján olvashatók az aktuális gondolatai a művészet és a csillagos ég kapcsolatáról.

Economist.After he had faced death in the Himalayas in 2007, he started to analyze the ancient Greek dramas. He has started to publish his thoughts in 2014 on the www.naput.hupont.hu homepage.

ERDÉLYi, István

1931-ben született, Erdélyben. Múzeológiából szerzett diplomát 0955-ben a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen. Kandidátusi felkészülését Leningrádban végezte el, a Leningrádi Egyetem történelem szakán. Kandidátusi disszertációját „Magyarok Levédiában" címmel, 1959-ben védte meg, nagydoktori disszertációját pedig „Az avarok és a Kelet a régészeti források alapján" címmel, 1976-ban. 1959-től nyugdíjazásig a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetében dolgozott. 1961-1990 között a Magyar–Mongol Akadémiai Régészeti Expedíció vezetője volt, 1975–1982 között pedig a Szovjet–Magyar Közös Régészeti Expedíció vezetője. 1990-ben megkapta a Brit Akadémia Stein–Arnold Exploration Fund ösztöndíját, 1990-ben pedig Kőrösi Csoma díjjal tüntették ki. Jól ismertek a következő munkái: „Az avarok művészete" (1966); „A Kárpát-medence népei a honfoglalás előtt" (1980); „A honfoglalás és a hozzá vezető események" (1986); „Bevezetés a magyar őstörténetbe" (1994); „A Bajkáltól a Balatonig: régészeti adatok a török nyelvű népek történetéhez" (1997). 1961-től dolgozott szorosan együtt mongol régészekkel, elsősorban hsziungnu témában. D. Navaan és D. Cevendorzs régészekkel együtt számos köznépi hsziungnu sírt tárt fel Najma Tolgojban, Dulga Uulban és Tövsz Uulban, és tanulmányokat írt ezekről a kutatásokról. 2000-ben „régészeti expedíciók Mongóliában" című munkájában számolt be mongóliai bronzkori, hsziungnu, és türk régészeti kutatásai fő eredményeiről.

He was born in Oradea Mare (Romania), in 1931. Graduated from archaeology and museology at the Eötvös Lóránd University of Sciences, in 1955. He continued his Ph.D studies at the University of Leningrad, at the Department of History in 1955-1960. He was awarded by Ph.D in the field of history for his dissertation „Magyars in Levedia" in 1960, and became full professor for his work „The Avars and the East from perspective of the archaeological sources" in 1976. He worked as archaeologist in the Archaeological Institute of the Hungarian Academy of Sciences from 1969 to 1991, until his retirement. In 1992-93 he worked in the Innermost Asian Institute of the Eötvös Lóránd University of Sciences. In 1994-1998 he was the head of the Historical Department and the deputy of the dean of the Károli Gáspár Calvinist University (Budapest). In 1996 he became professor of the Eötvös Lóránd University of Sciences (Budapest). In 1999-2000 he taught the history of the ancient Magyars at the Geographic Institute of the University of Pécs. He worked as the head of the Mongolian-Hungarian Archaeological joint expedition in 1961-1990, and also as the head of the Soviet–Hungarian Archaeological joint expedition on the left bank of the Volga River in 1975–1982. Main works: The Art of the Avars (1966); The people living in the Carpathian Basin before the Hungarian Conquest (1980); The Hungarian Conquest and the Events Leading to it (1986); From the Baikal Lake to the Balaton Lake: Archaeological Data for the History of Turkish Speaking Peoples (1997). From 1961 he worked closely together with Mongolian archaeologists, namely in Xiongnu studies. In the company of D. Navaan and D. Tsevendorj Mongolian archaeologists he excavated many Xiongnu burials of ordinary people in Naimaa Tolgoi, Duulga Uul and Tevsh Uul

© Copyright Mikes International 2001-2016

and published reports on their research. In 2000 he reported the main results of his archaeological researches of the Bronze Age, of the Xiongnu and Turkish Period. Awards: grant of the Stein-Arnold Exploration Fund of the British Academy (1990), Körösi Csoma Prize (1997), „Pro Universitate et Scientia" award of the World Council of Hungarian Professors (2000); Honorary Diploma No. 017. of the Mongolian Academy of Sciences (2007), Sámuel Teleki Medal of the Hungarian Geographic Society (2010; Honorary Diploma of the Mongolian Embassy in Hungary (2011).

FARKAS, Flórián

Okleveles villamosmérnök; MBA. IT és menedzsment konzultáns. 1992. óta Hollandiában él.

Electric engineer; MBA. IT and management consultant. Living in the Netherlands since 1992.

KISS, Endre

Az MTA doktora (D.Sc), egyetemi tanár (ELTE – Nyugat-Magyar Egyetem). A hetvenes években az Osztrák-Magyar Monarchia filozófia- és eszmetörténetének, illetve a magyar filozófia- és eszmetörténet problémáival foglalkozott. Filozófiai tevékenységének középpontjában ezt követően *Nietzsche* állt. 1982-ben könyvet írt filozófiájának magyarországi recepciójáról, 1993-ban monográfiát Nietzsche filozófiájáról, 2005-ben kiadta e monográfia kétszeres terjedelműre növelt végleges változatát. 1989 után e témák mellett a kelet-európai és egyben a globális fejlődés komplex problematikájával foglalkozott. Számos filozófiai és tudományos monográfia szerzője. Humboldt-ösztöndíjas.

Holds a doctor degree of the Hungarian Academy of Sciences (D.Sc.), university professor. In the 1970s his research focused on the history of philosophy of the Austro-Hungarian Empire and the history of Hungarian philosophy. After that Nietzsche constituted the focus of his research. He published several books on his œuvre and its reception in Hungary. After 1989 the issues of Eastern-European and complex global developments became the focus of his work. Author of several books, Humboldt-scholar.

LÁSZLÓ, Péter Sándor

Genetikus (Szeged SzB.K.I. / International T. C/UNESCO), fő területe sejtgenetika-citogenetika, de rendelkezik diplomával a dendrológia (fakutatás, erdő-állomány, lignosa-kutatás) területén is, illetve humán téren teológiaából és pedagógiából.

Mr. László's main degree is in genetics but he has also degrees in the fields of theology and pedagogy. Next to his main prefession in cell genetics, he is also very much interested in geography.

MÁTÉ, Zsuzsanna

A Szegedi Tudományegyetemen a Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Művészeti Intézetében oktat esztétikát és művészettudományokat. Törzstagja a Szegedi Tudományegyetem Málnási Bartók György Filozófiai Doktori Iskolájának. Az MTA Doktori Bizottságánál 1996-ban szerzett kandidátui fokozatot, Abszolútum a művészetfilozófiában századunk első felében témában. 2006-ban habilitált a Debreceni Egyetemen Sík Sándor — a szépíró, az irodalomtudós és az esztéta könyvével. Fő kutatási területei: a magyar esztétika története és más komparatisztikai esztétikai problémakörök. Számos kötet szerzője.

Works as habilitation professor at the University of Szeged (Juhász Gyula Teacher Training Faculty Art Institute), she teaches aesthetics and art sciences. Ms. Máté **is full member of the doctoral PhD-system in philosophy of Málnási Bartók György at the University of Szeged.** She received a PhD-degree in Philosophy: "The Absolute in the philosophy of art in the first half of our century", at the Hungarian Academy of Sciences (1996); Habilitation: "Sándor Sík – the author, the literary scientist and the aesthetician" at the University of Debrecen (2006). Her main field of research are: Hungarian history of aesthetics and other comparative questions of aesthetics. Author of several books.

MESTER, Györgyi

Civil foglalkozását tekintve külkereskedelmi üzletkötő, aki több évtizedet tevékenykedett a közigazgatásban is. Pár évvel ezelőtt, kellemes időtöltés, kikapcsolódás gyanánt kezdett el írogatni nagyon rövid, változatos témájú novellákat, amelyek között van lírai, humoros, megható, misztikus, romantikus, kalandos és krimi jellegű is. 2007. óta számos internetes honlapon - Árkád, Művész-világ, Irodalmi Jelen, Kultúrpart, Tollal, Grafománia, Kaláka, Londoni Gyermek Klub, Leselupe, Detgazeta, Óperencia, stb. - jelennek meg az írásai. Számos antológiába beválogatták, és hazai, valamint határon túli irodalmi folyóiratokban - Zempléni Múzsa, Magyar Műhely, Föveny, Nők lapja magazin,

© Copyright Mikes International 2001-2016

Szitakötő, Opus, Gömörország, Erdélyi Toll, Székelyföld, Osservatorio Letterario, stb. - is helyet kaptak rövid kis írásai. 2008-2011. között, az Ad Librum Kiadó gondozásában, öt, egyenként 50-50 novellát tartalmazó kötete, továbbá egy három folytatásból álló ifjúsági naplóregénye jelent meg a következő címeken: „A legjavából", „Fehéren, feketén", „Tisztítótűz", „Haláli (jó) történetek", „Vízió" és „Zizi naplója".

Ms. Mester is a professional import-export sales representative; she worked for several decades also as a public servant. During the last years she is writing short stories as a hobby. Since 2007 her writings appeared in numerous Internet literary portals. Next to that her writings were selected into anthologies, both in Hungary and abroad. Between 2008 and 2011 the Ad Librum publishing house published several volumes of her short stories, and other works.

VALEK, Tünde

Budapesten született 1959-ben. Tanító, gyógypedagógiai asszisztens, pszichológiai és pszichopedagógiai asszisztens. Hallásproblémái miatt pályamódosításra kényszerült. Jelenleg archivál a Magyar Rádióban (MTVA). Az érdeklődési körébe tartoznak: a versírás mellett a magyar nyelv és a magyarság hagyományai, kultúrája. Kiemelten fontosnak tartja, hogy az emberekben legyen tudásvágy, együtt érző szeretet, hogy képesek legyünk a természet lényeinek és sokszínűségének a fenntartására, tiszteletére és továbbadására a jövő nemzedéknek, hogy élhető jövője legyen az emberiségnek.

She was born in 1959 in Budapest. Ms. Valek is teacher, assistant special needs educationist, assistant of psychology and psycho-pedagogy. She had to change her job because of her hearing problems. Currently she works in the achives of the Hungarian Radio. Her areas of interest are: poetry, Hungarian language and traditions, culture of Hungarian people. There are several important things for her: hunger for knowledge, compassion in order to be able to ptotect nature and its multicoloured life, to honour nature, to give everything possible to future generations in order to have a liveable future.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2016

Szerkesztőség / Editorial Board

Főszerkesztő / Editor-in-Chief

FARKAS, Flórián Hága, Hollandia / The Hague, Holland

Szerkesztők / Editors

KIBÉDI VARGA, Áron Freiburg i.B., Németország / Freiburg i.B., Germany

MURAKEÖZY, Éva Patrícia Hága, Hollandia / The Hague, Holland

TÓTH, Miklós Hága, Hollandia / The Hague, Holland

Titkár / Secretary

CSANÁDY, Ágnes Hága, Hollandia / The Hague, Holland

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2016

PHILOSOPHIA PERENNIS

Kiss Endre : Decizionizmus és karizma Fichténél

Összefoglalás

A Schmitt-tel foglalkozó szakirodalom igen gyakran tér ki a Fichtével való lehetséges kapcsolatokra vagy párhuzamokra. E lehetséges kapcsolatok túlnyomó része mindkét filozófus szempontjából lényeges területeket ölel fel. Ezek a területek – s itt is megjelennek érdekes hasonlatosságok – mindkét filozófus számára egyformán meghatározóak, de nem szisztematikusan, azaz nem vezetnek a két filozófia szisztematikus centrumába.

Ki szerettük volna mutatni, hogy Fichte gondolkodásának nemcsak legtermékenyebb, de mindmáig legeredetibbnek is tartott korszakában nemcsak erőteljesen, de meghatározóan is decizionista gondolkodó volt – decizionista Carl Schmitt későbbi decízió-fogalmának értelmében.

Hegel ragyogóan leplezi le a zseniális intuíciók mögül Fichténél hiányzó differenciáltságot, a tárgyi világ iránti alapvető közvetlen érdektelenséget, a határokat nem ismerő szubjektivitást, amelynek hatalomra törése sok esetben, akár még az ész cseleként is, képes lehet arra, hogy megingathatatlan akadályokat taszítson félre, és forradalmi erőként működjön.

Hegel elemzése hozzásegíthet, hogy számos eddigi definíció után mi is annak definiálhassuk Fichté-t, aki: *forradalmi lendületű filozófusnak, aki nem rendelkezik a maga forradalmát pozitívan megalapozó valóságos tartalmakkal*. Ez természetesen érintkezik a közösség és az állam kettősségével, de Fichtének ezek alaptulajdonságai más, általánosabb összefüggésekben is.

Ezen a ponton írja le Hegel kifejtett módon először azt, amit Schmitt-i értelemben is korrekten, fichte-i decíziónak lehet nevezni.

Kulcsszavak

Fichte, Schmitt, decízió, karizma, Schelling, Hegel, Differenzschrift, Tönnies, reflexió, ész, tárgyiasság, objektum-szubjektum, szabadság, etika, természetjog, romantikus természetfilozófia, Kant-utáni fejlődés

* * *

Johann Gottlieb *Fichte* és Carl *Schmitt* kapcsolata majdnem annyira különleges, mint a két amennyire a két filozófus maga is különleges egy szisztematikus alapokon felépített filozófiai tipológia összefüggésében. A filozófiai attitűdök különös mivolta abban is kifejezésre jut, hogy mind a gondolkodás módjában, mind a filozófusi attitűdökben mindketten szinte „iskolaalapítók” – tekintélyes számú „fichteánus” vagy „schmittiánus” indíttattást, gondolatmenetet vagy éppen filozófusi személyiséget tudnánk aktuálisan is felsorolni.

A Schmitt-tel foglalkozó szakirodalom igen gyakran tér ki a Fichtével való lehetséges kapcsolatokra vagy párhuzamokra. E lehetséges kapcsolatok túlnyomó része mindkét filozófus szempontjából lényeges területeket ölel fel. Ezek a területek – s itt is megjelennek érdekes hasonlatosságok – mindkét filozófus számára egyformán meghatározóak, de nem szisztematikusan, azaz nem vezetnek a két filozófia szisztematikus centrumába.

E területek a német nemzet problémája, Napóleon és az ellene indított függetlenségi mozgalom, a hatalom problémája, minden erőltetett összefoglalási kísérlet ellenére e közös metszetek a *történelem(filozófia*), a *nemzet*, a *németség* és a *politikai hatalom* (egymással az adott történelmi helyzetben a lehető legszorosabban összefüggő) elemeiből épülnek fel.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Már ezeknek a közös metszeteknek az esetében is nagy szerepet játszik (és ezzel a történeti rekonstrukció számára rögtön nagy nehézségeket is okoz), hogy sem Fichte, sem Schmitt (ebben is erősen hasonlítva egymásra) nem lehetnek ismertek arról, hogy akár személyükről, akár gondolkodásukról, akár gondolkodásuk forrásvidékeiről erőszeretettel írtak vagy beszéltek volna.

Tanulmányunkban a Carl Schmitt nevéhez köthető „decízió", „decizionizmus" fogalmait állítjuk középpontba.

Ki szeretnénk mutatni, hogy Fichte gondolkodásának nemcsak legtermékenyebb, de mindmáig legeredetibbnek is tartott korszakában nemcsak erőteljesen, de meghatározóan is decizionista gondolkodó volt – decizionista Carl Schmitt későbbi decízió-fogalmának értelmében.

Ezek után meg szeretnénk fogalmazni hipotézist arra nézve is, hogy milyen képet alkothatott Carl Schmitt Fichtének erről a gondolkodását meghatározó decizionizmusról.

Gondolatmenetünkben tehát a filozófiai jelenből (Schmitt decizionizmusa) a filozófiai múltba haladunk (Fichte decizionizmusa), majd ennek rekonstrukciója után ismét kérdéseket teszünk fel a jelen irányában (Schmitt decizionizmusa).

Mindezzel a kettejük filozófiájának szisztematikus centrumában álló elemre összpontosítunk, érdemileg figyelmen kívül hagyva az egyáltalán nem kevés és egyáltalán nem marginális más kapcsolatot és párhuzamot – hiszen ezek a figyelmen kívül hagyott kapcsolatok és párhuzamok a politika, majd az erkölcs irányába vezetnek.

A konkrét elemzés előtt szólnunk kell magáról a *döntés* fogalmáról és annak filozófiájáról is. Fichte és Schmitt kapcsolatának értelmezésében is ez a döntő (!) mozzanat.

Különbséget kell tennünk „döntés" és „döntés" között.

Minden nagy filozófia (hogy a tudás és a társadalmi gyakorlat más területeit most ne hozzuk szóba) természetesen előzetes döntéseken alapul.

A valóban nagy filozófiák döntései kivétel nélkül igazi előzetes döntések*, amelyek az azt követő kifejtés* sokszorosan *meghatározott, módszertanilag* teljesen *transzparenssé tett munkálata során sokszorosan átalakulnak.*

Szemantikailag, igazságtartalmukban és annak ellenőrizhetőségében régen elszakadtak az ős-döntésben rejlő szemantikai és igazság-tartalmaktól, *már „régóta" önálló fogalmi rendszerként, ezáltal* sajátjogú objektum*ként állnak a filozófiai vizsgálatok ítélőszéke elé.*

Ezek az igazán nagy filozófiák, a nagy rendszerek, érdemileg akár saját önálló meghatározásaiktól is függetlenül, fel sem mutathatják már azoknak a döntéseknek változatlannak megmaradó, önálló, érintetlen, „eredeti" nyomait, amelyek alapján egykor megszülettek.

Teljeséggel más a helyzet azokkal a filozófiákkal (ilyen például *Schmitt*, a filozófus, a *dekonstrukció* vagy bizonyos értelmezésekben éppen *Fichte*), amelyek esetében a már kidolgozott filozófia mindvégig látható, mindvégig egyértelmű, közvetlen és a gondolatmenet bármely pontján nehézségek nélkül azonosítható módon visszavezet magához az eredeti döntéshez.

Ebben a típusban tehát *nem következik be* az az átalakulás, amelynek során – az előbbi típusban - a gondolatmenetek kifejtett tartalmai *szemantikailag, igazságtartalmukban és annak ellenőrizhetőségében elszakadhattak az ős-döntésben rejlő szemantikai és igazság-tartalmaktól.* Ezeket a filozófiákat tehát, konkrétan mindegyiket más módon, mindvégig meghatározza a kezdetben hozott, *ős-döntés*.

Schelling egy hasonlatát módosítva azt is mondhatnánk, hogy ez a típus olyan, mint az oroszlánbarlang, mindvég őrzi a barlangból kifelé induló oroszlánok lábnyomait.

E helyütt nem érvnek vagy bizonyítéknak szánjuk, csak megjegyezzük: ezért nem véletlen az, hogy sem Fichte, sem Schmitt nem tartozik azok közé a filozófusok közé, akik reflektálnák saját lépéseiket, azaz egyre más, új oldalról mutatnák fel a döntés motívumait és szándékait.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Fichtét és Schmittet összekapcsolja a filozófiai lényegileg *döntésekre alapozott* felépítése. Mindketten ahhoz a típushoz tartoznak, amelyben a kifejtés során nem transzformálódik teljesen az eredeti döntés új fogalmi konstellációkba, hanem mindvégig követhető az eredeti döntéstől való függés eleme. Ez az alaphelyzet, amelyet most a döntés oldaláról fogalmaztunk meg, már magával hozza azt, hogy mindkét filozófia erősen *formalizált* és deduktív karakterű, a teoretikus Schmitt-nél ezt az összefüggést erősen elhomályosítja (sokszor egyenesen értelmezési problémákat is okozva) e mű *jogi* tematikája, ahol az eredeti döntéssel való mindenkor közvetlen kapcsolat és az erős formalizáltság semmiképpen sem kivételes jelenség.

A decizionizmus formalizált keretek közé szorítja a differenciát. Mindez azt is jelenti, hogy az érdemi tartalmaknak érdemileg benne kell lenniük foglalva a kezdetben hozott döntésben.

***

Fichte decizionizmusát Hegel egy Fichte-értelmezésén keresztül mutatjuk be. Részben azért, mert ennek az értelmezésnek különlegesen nagy a heurisztikus értéke, részben azonban azért is, mert tartozunk is ezzel Hegelnek, aki már *másfélszáz évvel az ilyen filozofálás megjelenése előtt* észreveszi és rekonstruálja ezt a gondolkodásmódot.

Éppen ezért magát ezt a gondolatmenetet tudomány- és filozófiatörténeti szempontból *különleges dokumentumként* kell számon tartanunk.

***

Hegel *Differenzschrift*je, mint közismert, a filozófiai megkettőződésnek és a sajátosan hegeli kibékülés filozófiájának megalapozása.

A *Differenzschrift* részletes Fichte-kritikája mind ezeken túl menően azonban korántsem csak a bírálat tárgya szempontjából meghatározó, hanem alig kellőképpen felbecsülhető segítséget nyújt *annak az útnak a rekonstruálásához, amelyen az érett hegeli filozófia egyes fejlődéstörténeti állomásai kialakultak.*

A *Kant*-utáni filozófia kialakulása a XIX. század filozófiatörténeti klasszikusainak nagy során keresztül érdemileg egységes folyamat, amelynek fő nyomvonala a *Fichte-Schelling-Hegel*-vonulat, amely vonalnak az vált - *a történeti hűségnek is megfelelő* - összetartó elemévé, ahogyan a nagy rendszerek a maguk makro-dimenziójában váltották egymást.

Aktuális témánk számára mindebből most csak a *makro*-dimenziók túlsúlya érdemel figyelmet, többirányú megértésünk ellenére is úgy gondoljuk, hogy érzékenyen hiányoznak ebből az ábrázolásból a *mezo*- és *mikro*-nagyságrendek.

Hegel itteni Fichte-kritikája éppen ezekben jeleskedik. Ebben a szembesítésben időről-időre különleges tisztelettel kell tekintenünk Fichtére is, a *karizmatikus evidencia* gondolkodójára, aki bátor gondolkodásával először töltötte be azt a transzcendentális filozófiai űrt, amelyet a Kanti kriticizmus maga után hagyott.

Fichte népesítette be – *előlegezzük már ezen a helyen: decizív módon* – azt az üres filozófiai univerzumot, amelynek immár konkrét flóráját és faunáját Hegel azután olyan eredményesen bírálhatja. Úgy gondoljuk, hogy alig kisebb jelentőségű e bírálatok sikerénél az a tény, hogy Fichte már egyszer megteremtette a semmi helyén a maga univerzumát. Szimbolikusan fogalmazva, *Fichte a transzcendentális filozófiai űrből tudománytani káoszt teremtett, ez a káosz azután Hegel kezében alkalmassá vált arra, hogy kozmosz legyen belőle.*

A *Differenzschrift* kritikájának részletes kidolgozása során Hegel egymás után foglalkozik a *Tudománytan* akkori változatainak természet-, társadalom-, és erkölcsiség- kritikáival. Hegel kritikái végig áttekinthetőek, és igen hamar lehetővé teszik, hogy a fichte-i eljárások felismerhetővé váljanak.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Hegel a Vernunft, a reflexió, azaz az a fogalom és az ész túlhatalmát állapítja meg, amely a *Tudománytan* akkor már közismert tételezési rendszerén keresztül hatalmába keríti az objektumot, mai szóval kifejezve: *homogenizálja a tárgyi szférákat, és lehetetlenné teszi a tárgyi szférák szerves önmozgását*, újabb aktuális szóhasználattal élve azok színenergetikáját.1

Ily módon Fichte a természetben az objektum gazdag világát a fogalom számára való objektummá, a társadalmat, mint objektumot, mások számára való objektummá, az erkölcsöt, mint objektumot, a magunk számára való objektummá változtatja.

Előttünk áll tehát a Fichte által – *decizíven* - benépesített új filozófiai tér, amely a Kant után újrafogalmazandó univerzumhoz képest immár pozitív koncepciókat ajánl, s amely lehetővé teszi Hegel számára, hogy ne közvetlenül a tárgyak elvileg újrafogalmazandó filozófiai vákuumával álljon szemben, de immár pozitív koncepciót is bíráljon.

***

A társadalom - egyelőre mind a társadalom (*Gesellschaft),* mind a közösség (*Gemeinschaft*) értelmében – elemzésében Hegel szinte divinatórikus erővel mutatja fel a fichte-i (előlegezzük: *decizionista*) spekuláció azon kettősségét, amelyben a logikai és tartalmi elemek elválaszthatatlanul keverednek össze. Ezen elemek összekeveredése egyébként törvényszerű, a kezdeti döntés egyszerre tartalmaz „materiális" és „formális" elemet (ezt Fichte a *Tudomány*tanban sokszorosan is kifejti), s ehhez az „ősdöntés"-hez ez a típusú filozófia mindvégig igazodik. E keveredés számos oldala vagy szisztematikus, vagy történeti, vagy pedig egyszerre mindkét szempontból erősen kifogásolható, miközben ez *sajátosan teremtő folyamat* is.

Fichté-nél az ember értelmi lény, azaz társadalmát, vagy ahogy Fichte ugyanezt az összefüggést megfogalmazza, *szabadságát, saját szabadságából kiindulva alkotja meg*. A filozófus a maga *döntését* visszavetíti a történelmi folyamatba.

A Rousseau-val való analógia szembeötlő. Ennél az analógiánál nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt az ebben a tanulmányban kevéssé megvilágított összefüggés-sorozatot sem, ami a rousseau-i közjó elméletének a *jakobinizmus*sal való kapcsolatát, majd Fichté-nek a '90-es években létrejövő német értelemben vett jakobinizmusát közel hozza egymáshoz.

Amíg azonban Rousseau népfenség-elve mélyen meg van alapozva Rousseau emberképében, addig ehhez hasonló, evidensnek tűnő megalapozással a decizionista Fichte esetében nem rendelkezhetünk.

Nála ez a Rousseau-ra emlékeztető koncepció közvetlenül ugyanúgy jön létre, mint az imént értelmezett természetfilozófia: a döntésből kiinduló spekuláció sodrában logikai és tartalmi („formális" és „materiális") elemek keverednek össze, majd e levezetés végén létre jön egy filozófia koncepció.

Fichte decizionizmusa *elválaszthatatlan filozófusi szerepének tudatosan képviselt karizmatikus karakterétől* (melynek az e tanulmányban már említett kivételes Kant-utáni helyzet adhatja meg az igazi magyarázatot, ami egyben legitimálja ezt a filozófia történetében nem minden esetben legitimálható karizmatikus szerepértelmezést).

Nyomatékosan kell felhívnunk a figyelmet arra, hogy Schmitt decizionizmusa ugyancsak elválaszthatatlan az ő karizmatikus szerep-értelmezésétől. *A decizionista filozófus szükségszerűen karizmatikus, ha nem is minden karizmatikus filozófus szükségszerűen decizionista.*

Már Rousseau társadalomképe is a társadalom helyett a közösséget vette alapul, miközben a logika zártsága elfedi a valóságos társadalmi viszonyok, az individuáció, a tulajdon, a pozitív jog addig már kialakult valóságát, nem is beszélve arról, hogy ezek önmagukban is önálló és kivételes, önálló elemzést igénylő történelmi vívmányok. Fichte

1 Fichte gondolatmenetének különleges szerkezeti helye magyarázza, hogy nem kell különbséget tennünk a fogalom és az ész (ez utóbbinak több) változata(i) között (Begriff, Verstand, Vernunft és a többiek), e fogalmak későbbi differenciálódása ugyanis erre a gondolatmenetre alapulva jön létre.

© Copyright Mikes International 2001-2016

társadalomképe a filozófus *összes* korszakában, politikai filozófiájának *összes* irányában mindig a közösséget jelenti, legyen az adott esetben jakobinus, szocialista vagy nemzeti.

Éppen Fichté-nek ez a tulajdonsága alapozta meg valóságosan a filozófus politikai recepciójának legkülönfélébb változatait, amelyek különfélesége a jakobinizmustól a nacionalizmusig e nélkül az összefüggés nélkül csak igen nehezen lett volna érthető. A politikai orientációk logikája alapján szinte az is „érthető", hogy a politikai világnézetek váltakozásának ténye elfedi a minden korszakban változatlannak megmaradó *közösségi alapzat* faktumát. 2

Schmitt gondolkodásának valósága ugyanilyen rugalmas átmenetekre képes állam és társadalom, *Gesellschaft* és *Gemeinschaft*, vezér és nép között.

Az eredetileg az emberek minősített szabadságából tételeződő *Vernunft* Fichténél önálló hatalommá válik a szabad egyénekkel szemben, a közösség modifikálhatósága a szabadság hiányához vezet.

Mindez logikailag azt fejezi ki, hogy az így létrehozott *Vernunft* már elveszíti a szabad egyénekkel való közvetítés lehetőségét, azaz *az elválasztás uralkodik az azonosság fölött*. E dolgozat terminológiája szerint pedig ez azt jelenti: a *Vernunft* deciziv hatalomhoz jut – a *Vernunft* szava a törvény.

Nagyon találóan emeli ki Hegel, hogy ebben az összefüggésben a szabadsággal nem valamiféle objektivitás áll szemben de maguknak az egyéneknek „a mások számára való objektum" kategóriájába való átváltoztatása. Ezt a leleplezést nagyon is *szó szerint* kell értenünk, hiszen a közösség szabadságának szálán kibontakozó *Vernunft*-hatalom törvényszerűen diktatórikus, ha nem éppen nyomban totalitárius jellegű is. Ha észre akarjuk venni, meg is fogalmazhatjuk: *ezzel a kritikával Hegel a modern totalitarizmus kritikájának is valódi előfutára, arról nem szólva, hogy ebben - talán akaratlanul is - a modern jakobinizmus átvilágítása is belefoglalható.* Ennek a totalitarista jellegnek a decízió és a karizmatikus szerep szerves része, a Schmitt-párhuzam él.

Hegel kiválóan eltalálja, hogy Fichte társadalomszemléletének egyfelől rousseau-i, másfelől általános *orientáltsága nem az állam köré gravitálódó társadalmiság, mint inkább a mindenkori társadalmisággal szemben álló közösségiség alapjaiból indul ki.*

Fichte karizmatikusan evidens döntése akkor nyúl a közösséghez, amikor annak *a történelmi csúcspontja után éppen történelmi mélypontja* következik el.

Éppen a Rousseau és Fichte közötti korszakban válik a közösség-gondolat részben *forradalmivá* (az államisággal és a szerződéselméletekkel elhanyagolt vagy tudatosan ignorált kapcsolat új, utópikus lehetőségeket ígér), részben *reakcióssá* (a szemünk előtt felemelkedő új közösség újraírja a történelmet, az új módon legitimált népfenségnek már csak azért is mindenhez joga van, mert nem kell elismernie semmiféle szerzett jogot – mind konkrét, mind pedig átvitt értelemben).

Hegel elemzése hozzásegíthet, hogy számos eddigi definíció után mi is annak definiálhassuk Fichté-t, aki: *forradalmi lendületű filozófusnak, aki nem rendelkezik a maga forradalmát pozitívan megalapozó valóságos tartalmakkal*. Ez természetesen érintkezik a közösség és az állam kettősségével, de Fichtének ezek alaptulajdonságai más, általánosabb összefüggésekben is.

Éppen Fichte kényszerítő logikája az, ami a szemünk láttára vezeti le az egyén szabadságának szükségszerűségéből a hatalom legitimációját, *a jakobinizmusból a Vernunft karizmatikus decizionizmusát.*

Az eredetileg helyes premisszákból kiépülő fogalmi rendszer a reflexió parttalan lendületében átvette a hatalmat, a decízió fogalmi kényszerével meg is indult abba az irányba, hogy megsemmisítse az adott tárgyi összefüggéseket, ebben a konkrét esetben azokat a mozzanatokat, amelyek ebben a rendszerben tárgyilag legitimen megalapozottnak voltak tekinthetőek.

2 *Filozófiatörténet és a hermeneutika különleges közös pillanata*, hogy éppen a fiatal Hegel az, akinek elemzésében Rousseau és Tönnies találkozik, ráadásul úgy, hogy nyilvánvaló módon Tönnies-ről Hegelnek még fogalma sem lehetett. Összefoglalása, miszerint a társadalom ésszel bíró lények közössége, amelynek meg kell tennie a fogalom uralma által diktált kerülőutat, Rousseau vonatkozásában a francia filozófus helyes értelmezésének is tekinthető, amíg Tönnies esetében ugyanez már (előre vetítve) azt a lehetőséget fogalmazza meg, ami valóságos vagy vélt módon, mint veszély él Tönnies közösségelméletében.

© Copyright Mikes International 2001-2016

A tárgyi összefüggéseket fogalmilag feldolgozó szemantika helyett sajátos hatalmi szemantika lép életbe. E hatalmi szemantikának egyik, s látszólag elégséges összetevője a formális logika, a történelmi távlat azonban elhomályosítja, hogy a hatalmi szemantikába való e sokszor észrevétlennek megmaradó átmenet tökéletesen figyelmen kívül hagyja a szóban forgó tárgyi terület (természet, társadalom) alapvető tárgyi összefüggéseit.

Sajátos, egymást erősítő tevékenység jön tehát létre: a filozófus látszólag talán csak formális logika rendjét követi, miközben minél erőteljesebben dolgozza ki formális logika pályáit, annál erősebben kell eltekintenie a szóban forgó tudásterület *valódi* tárgyi sajátosságaitól. De nem ugorhat át a tárgyi világ valóságos leírásába, mert kötve marad a Vernunft döntéseken alapuló hatalmához.

A formális logika keresztülgázol a tárgyi szféra összefüggésein, *de e logika mögött döntések állnak.* A leglegitimebb szereplő, a Vernunft, döntései, még akkor is, ha a Vernunft hatalmát a minősítetten szabad emberek hozták létre.

A formális logika (és általában a gondolkodás formális dimenziójának) tudatos vagy öntudatlan felhasználása egy valamilyen értelemben vett hatalmi logika kiépítésében különösen is kedvező betekintést enged a fichte-i *decizivitás* jelenségének megértésébe is. A decizivitás nagyságrendje Fichte gondolkodásában tehát *kiemelkedő szerepet juttat Fichté-nek e problémakör egyetemes történetében is.*

Benyomásunk, miszerint Fichte *a filozófia döntések filozófusa*, megalapozott megerősítést nyerhet. A fogalmi dedukciónak és az adott tárgyi terület legfontosabb pozitív meghatározásainak (természet vagy a társadalom, szabadság, schelling-i értelmezésének) *összeütközési pontjain* Fichte igen gyakran eljut az összeütközés generálta *választás vagy-vagy* helyzetébe.

Nem is csak feltétlenül felszínes rokonszenvet kelt, amikor kellemes meglepetéssel érzékeljük, hogy Fichte igen nyílt, *explicit módon*, szinte az olvasó bevonásával, nyilvánosan *építi föl a döntés helyzetét és hozza meg döntését*. E szimpatikus vonás elfedi azonban, amit az iméntiekben szerettünk volna bevezetni, azaz a *döntések és a formalitás különös fichte-i együttgondolását*.

Ilyen decízióra tulajdonképpen nem is lenne szükség, ha a filozófiai fogalom formális logikával megalapozott kifejtése *nem kerülne* látványos ellentétbe az éppen tárgyalt tárgyi szféra sajátosságaival.

De félretéve ezt az összefüggést, amely csak a gondolatmenet legvégén, utólagos tudatosulás során fogalmazódhat meg, nyilvánvaló, hogy *abban a mértékben, ahogy a döntés pillanata közeledik, egyre távolabb kerül Fichte az illető tárgyi terület konkrét sajátosságaitól.*

Kettős folyamat megy végbe: a tárgyi szféra egyre áttetszőbbé, egydimenziósabbá válik, miközben Fichte ebben a szakaszban már nem a formális logikai levezetés üres formalitását hangsúlyozza (amelybe már nem szivároghatnak be új, eddig nem érintett tárgyi mozzanatok), hanem magának a formális logikának az *eredeti*, a *kiindulóponton meglévő szabadságát*, a filozófus általi *legitim választhatóságát* emeli ki.

Fichte (szinte erre irányuló különös gonddal) úgy építi fel a döntési helyzetet, hogy maga a decízió szinte függetlenné váljék magától a tárgyi mozzanatoktól. Ha nem is pszichológiai értelemben, de láthatóan szükségét érzi annak, hogy a döntést *személyesen* hozza meg, hogy a döntési helyzetben megvalósítsa a filozófus *szabadságát*, amit természetesen további, adott esetben filozófián kívüli tartalmakhoz és értékorientációkhoz is köti.

Miközben hajlanánk arra, hogy nemcsak elismeréssel adózzunk, de még mélyebb történelmi jelentőséget is tulajdonítsunk annak a fichte-i Énnek, amely a maga szabadságában ilyen fontos döntéseket tud hozni, hajlamosak vagyunk elfeledkezni arról, hogy a *látszólag szubjektív döntés* (a szubjektivitást nem személyes, hanem filozófia értelemben értjük) *egyenlőtlen körülmények között megy végbe*: tárgyi meghatározásai oly mértékben le vannak gyengítve, nem egy esetben meg is szüntetve, hogy a filozófus döntése immár kész helyzet megteremtése után jön létre. A döntés függetlenné válik a valóságos helyzettől.

Ezért különbözik Fichte *„vagy-vagy"*-a Kierkegaard filozófiájától, természetesen most eltekintve attól, hogy ez utóbbi esetében kifejezetten egzisztenciális filozófiáról van szó.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Kierkegaardnál ugyanis a választás *valóságos*, *végleges* és akár a legmagasabb fokú egzisztenciális kockázatot is magába foglalja. A választás tehát nyitott és őszinte - nincs ez így Fichté-nél, s ennek okaira igyekeztünk is kitérni.

Ez nemcsak nagy mértékben igazolja Hegel elemzésének igazságtartalmát, de kivételes elismerést is kelt annak a fiatal filozófusnak az éleslátása iránt, aki *ennyire tévedhetetlenül mutatott rá a fichte-i filozofálás e legrejtettebb összetevőjére*.

E tévedhetetlenség különös eredménye, hogy Fichte kettős harcmodora (a formális vonatkozások felerősítése és a tartami vonatkozások leszegényítése, plusz a döntéseknek tárgyi tartalmakra való visszavezetése helyett a látszólag nyitott, nyilvános személyességgel való elvégzése) Hegel utódai számára mind a mai napig megakadályozta, hogy betekintést nyerjünk a filozofálás ez eddigieknél mélyebb, tudatosabb összefüggéseibe.

Fichte dinamikus levezetésekkel dolgozik, társadalomképe is ki tud kerülni egy olyan statikából, amely megmaradna a társadalmi szabadság egy teljesen elvont, absztrakt meghirdetésénél. Fichte sajátos gondolkodásának újabb „véletlen" eredményéhez jutunk: az immár nyilvánvalóan elhibázott gondolatmenet (az ész uralma, majd ennek az uralomnak az a sajátos dialektikája, amelynek során az abszolút alávetettség létrejön az abszolút szabadság talaján) éppen a decizív, dinamikus önlétrehozás realitást teremtő folyamatában még így is sajátos valóság-státuszra tesz szert.

Újra és újra figyelnünk kell arra, amit a fichte-i döntés*elmélet formális és tartalmi meghatározottságainak ellentmondásáról mondottunk.*

Amíg az egyik oldalon az ész konzekvens logikájának megfelelően az egyén továbbra is kizárólag csak azért veti alá magát az állam uralmának, hogy az eredeti intencióknak megfelelően szabadon használhassa és élvezhesse saját emberi képességeit, a másik oldalon már odáig fejlődött a helyzet, hogy egyetlen olyan cselekedet sem létezik, amelyről az állam ne lenne képes feltételezni, hogy a szóban forgó cselekedet károkat okozhat másoknak, vagy akár magának az államnak. *Akár egyetlen olyan tevékenység sem lehet ezért lehetséges, amelyet ne kellene törvénnyel szabályozni, vagy ahogy Hegel megfogalmazza, a rendőrség „nagyjából tudja, hol tartózkodik minden polgár a nap minden órájában, és mivel foglalatoskodik."*

Ez a konkrét adottság, ha tetszik, esetlegesség vagy akár véletlen, lehetőséget teremt Hegel számára, hogy Fichté-n, s konkrétan ezen a problémán keresztül ő maga is szembenézzen a *népfenség* elvével és elméletével. Ez annál is kívánatosabb elméleti lehetőségnek bizonyul, hiszen Hegel számára is kivételesen nehéz a közvetlen állásfoglalás nem annyira csak e közvetlen politikaelméleti problémáról, de mindenekelőtt a közelmúlt *forradalmi jakobinus* államáról.

Tényként hívjuk fel a figyelmet arra, hogy bármilyen koncepciót képviselt is az akkori fiatal német értelmiség, *attól egyenesen irtózott, hogy bármi olyat gondoljon vagy írjon, amit a Francia Forradalom elutasításaként lehetett volna értelmezni*. Mivel azonban a jakobinus államra is messzemenően vonatkozott, hogy az emberek szabadon, saját szabadságuk kibontakoztatása érdekében vetik alá magukat az államnak, majd hogy ebben az államban sem akadt már olyan cselekedet, amelyet ne kellett volna törvénnyel szabályozni és közvetlenül felügyelni, mindezek alapján a maga helyén tudjuk értékelni azt a lehetőséget, hogy Hegel mindezekkel, mint filozófiai problémákkal már a Fichte-kritikán belül is tud részletekbe menően számot vetni.

És Hegel él is ezzel a lehetőséggel. Teljesen végigmegy ezen ellentmondás összes kibontakozási lehetőségén, amiből történelmi ítélete is nyilvánvalóvá válik. Jellemző azonban Hegel személyiségére, s az e műben vállalt szerepértelmezésére, hogy ebben az összefüggésben is szinte önveszélyesen szerény marad. *Rousseau, a népfenség-elv majd a jakobinizmus teljes kritikáját a szó szoros értelmében elrejti egy, az égető politikai tartalmakat a filozófiai absztraktság nyelvében feloldó, a nyilvánosság számára közvetlenül értelmezhetetlen Fichte-kritika mögé*.

Ennek a szerénységnek „meg is lett az eredménye": ez a gondolatmenet nem szerepel a politikai filozófia klasszikus szövegei között, jóllehet e gondolatmenet számos vonatkozásban talán gazdagabb is, mint Hegel más, erre vonatkozó klasszikus gondolatai.

Fichté-nél a *legnagyobb szabadság és a legnagyobb alávetés szinte állandóan átmennek egymásba*. *Ennek valóságos oka a schmitt-i decizionizmus.*

© Copyright Mikes International 2001-2016

Csak egy ilyen decizionizmus tudja egységbe építeni, egy lineáris gondolatmenet részeiként felvonultatni az egyéni szabadságot és a mindenkit egyként korlátozó legitim hatalmat (akinek döntései lesznek a társadalmi legitimáció alapjai úgy, hogy az nem vonja vissza a kiinduló szabadságot).

Mind a mai napig él Fichte gondolkodásának *forradalmi utóélete*, s ez nem is lehet másképp, hiszen ez a szabadság-fogalom az egyes tárgyi területeken rendszeresen végighaladva alapvetően kérdőjelez meg minden fennállót. E magatartás másik arcát az eddigi filozófiailag igényes Fichte-recepció azonban távolról sem volt képes ilyen egyértelműséggel felmutatni. S ez a másik arc (nevezzük már itt a „*filozófia hatalom*" Fichté-jének) újra meg újra az adott tárgyi szférákkal való szembesülés aktusaiban válik nyilvánvalóvá. A mindenkori legnagyobb szabadságot ugyanis Fichte egyáltalán nem a tárgyi szférák értelmezésének megújítására kívánja felhasználni, hanem, mint ezt már szintén gyakran említettük, az egyes tárgyi szférák *alávetésére*, ha éppen nem azok *megsemmisítésére*.

Ezen a ponton szinte szemünk láttára válik *a mindent megkérdőjelező szabadságból egy új hatalomgyakorlás megalapozása*. Az egyéni szabadságok racionális összegezéseként elképzelt népfenségből így lesz diktatúra, miközben a természet schellingien elrendezett tárgyi szférájából így lesz a *Vernunft* diktátuma a természet fölött (amit már érintett és véletlen okok miatt a mechanika és a *Verstand* elleni lázadás is körít).

Fichte mindent felszabadít, hogy az ész nevében maga diktálhasson hatalmat a valóság összes szegmense fölött.

Az *erkölcstan*ban, azaz az erkölcstan fichte-i levezetésének kritikájában, Hegel egyre közvetlenebbül kezdi használni az *úr-szolga* retorikát, *egyre gyorsabban, nyíltabban és közvetlenebbül állítja szembe az erkölcs területén a szabadságot és az elnyomást.*

Fichte itt igen bonyolultan használja fel és alakítja át a természetjog és az erkölcstan diszciplínáinak kereteit, miközben nem mindig pontosan azonosítható, de sohasem észrevehetetlen módon vezeti tovább Kant etikai alapfogalmait is. Hegel alighanem Fichté-n is túlmutató jelentőségű megkülönböztetést tesz *Naturrecht* és *Sittenlehre* megkülönböztetésével, hiszen ez a *cleavage* pontosan Fichte filozófiájának és az ő Fichte-értelmezésének lényegéhez vezet, immár az erkölcstan kritikájának oldaláról.

A két fogalmat az emberi szabadság és emancipáció számos vívmánya kapcsolja össze, éppen a *reflexió*, a *Vernunft* előjogai választják el azonban őket egymástól. Amíg a *Naturrecht*ben a közös akaratot absztrakt módon rögzítik, a *Sittenlehre*-ben a reflexió (Vernunft) hatalma és a természet (szabadság) egy személyben belsővé válnak, ez azt jelenti, hogy az egyén maga rendelkezik az erkölcsi cselekvés mérlegelésének mozgásterével.

A természetjog itteni fichte-i értelmezése természetesen *eredetileg* a teljes erkölcsi szabadság álláspontján áll, s a két fogalom kontrasztját Hegel a következőképpen parafrazálja: *saját urunknak és szolgánknak lenni látszólag mindenképpen jobb, mint amikor az ember egy idegen szolgája*.

Talán nem véletlen, hogy e mondatba mintha akaratlan humor is vegyülne. A *Vernunft*nak e kontextusban való uralma valóban kiválthat ironikus reakciókat, hiszen a fichte-i erkölcsi törvény (*Naturrecht*) Hegel szemében a *Sittenlehre*nél sokkal „természetellenesebb módon" írná elő, hogy a *Vernunft* saját magunkban nyomja el a természetet, azaz *saját erkölcsi szabadságunkból kiindulva váljunk saját erkölcsi elnyomóinkká*.

A párhuzam az elemzés első részében kifejtett politikai filozófia, a népfenség elve jelenségéhez hasonlóan tökéletesen egyértelmű. A *Vernunft*-nak uralkodnia kell, miután a tárgyi szférát addig integráló elméleti keret, jelen esetben a természetjog fölött már megszerezte az uralmat. Szabadság és hatalom kettőssége ezen a területen is fényesen igazolódik - *arra szabadulunk fel, hogy alávethessük magunkat a Vernunft hatalmának.*

Fichte ezen a ponton is azzal a stratégiával él, amelyet már kifejtettünk: a *Vernunft* hatalomátvételének teljes problémáját *formális* kérdésnek kezeli.

Amíg a mindent megkérdőjelező Fichte, a felszabadító filozófus akciói ilyen vagy olyan formában mindenkor *tartalmiak*, tárgyiak, addig a diadalmas *Vernunft* további hatalomgyakorlásának miként kizárólag a formális logika műhelyében dől el, s aki kifogást emelne a *Vernunft* így felfogott uralma ellen, *nyomban magával a formális logikával találja magát szemben*. Ez azt jelenti, hogy legalábbis Fichte szemében tárgyi ellenvetések emelése illegitim. Hegel nem egyszer úgy segít ezen a félelmet sugárzó blokádon, hogy ellentmondásnak minősíti a reflexió hatalmának és a tárgyi szféra pozitivitásának szembenállását.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Ezen a ponton igen termékeny lenne, ha kimutatnánk: a Hegel által bemutatott egymással párhuzamos három folyamat (amelynek minden kétséget kizáróan közös eleme a mindent megkérdőjelező *Vernunft*, a *Vernunft* győzelme, a *Vernunft* győzelmének formál-logikai axiomatizálása, majd a győztes *Vernunft* olyan virtuális uralmának a berendezése, amely mind a három esetben együtt jár az adott tárgyi szféra végletes leértékelésével, ha éppen nem teljes megsemmisítésével) belsőleg sokat mondó *inkoherenciákat* is tartalmaz.

Az első nagy inkoherencia a természetfilozófiába esik3, de mint ezt kifejtettük, a Kanttal átvehető mechanikus természetszemlélet nem-ismerete vagy tudatos elhanyagolása ezt a problémát érdektelenné teszi a mai természetfilozófia számára. A második inkoherencia talán még árulkodóbb: amíg ugyanis a *Vernunft* dirigálta politikai szabadságból létrejövő népfenség-elv a közösség irányába mutat előre (s ezzel Tönnies majdnem egy évszázaddal későbbi gondolatait előlegezi meg), addig az erkölcsi szabadság fölött uralkodó *Vernunft* meg sem próbálja, hogy kapcsolatba lépjen a közösséggel, mindenképpen egyfajta modern társadalmiság irányába mutat.

A decizionista filozófus szükségszerűen karizmatikus, ha nem is minden karizmatikus filozófus szükségszerűen decizionista.

KISS, Endre: *Dezisionismus* and Charisma in Fichte´s Philosophy

Do we enquire about Fichte's representation in the Hegelian *Differenzschrift*, it would be then necessary, for the time being, to rebuild the constructive motives of this "determinant" philosophical attempt, in every sense of the word, also for the Fichte's interpretation. In this work, Hegel defends sincerely Schelling's philosophy, seizes however this opportunity also to define widely the new positions of THE philosophy, and what is still more important, *strategically.* Although still formerly unknown, Hegel intrudes into the post-Kantian philosophical process.

On determining strategically the entire position of the philosophy in its deployment process - as precedently remarked - Hegel is proceeding in the *Differenzschrift* on two different lines. On the one level, more visible and, also in the philosophical tradition, more thoroughly and profoundly formulated, he delivers the famous generally much quoted definition up to now in every determination of the philosophy and of the "philosophical needs" according to which, in the new world-historical universal age of the *division* (Entzweiung), a qualitatively new need of union of the differences, i.e. of the "philosophy" is articulated. Because it does not belong to the direct subject of our attempt, we outline only in a non-elaborated form, how and why we have a specific suspicion versus this definition accepted everywhere without any criticism. On the one side, this suspicion founds on the fact, that this definition contains a strong (and therefore straight with Hegel constantly questionable) concession for the the arising romantic evidence ideas. In view of Hegel's constantly articulated anti-romantic attitude, it might directly be noticed, why he represents, just on categorizing directly the most new age, an opinion "romantic" in its structure and its value ideologies. If we try further to rebuild interpretatively the content of this appraisal, its content can then soon be conceived absolutely as anti-Hegelian. Since a "union", which "power" was declining and a "unity", which power and validity had therefore to be restored, does not sound only as a romantic "basic conceptuality" ("every whole was breaking down"), but can be also understood as a conception, that diametrically also contradicts the basic intentions of the historical consideration of the young Hegel, for where can a possible period be demonstated in his thought, or at least as an anticipation of the possible "unity"?

For these reasons, an Hegelian definition of the new "philosophical" need appears, focussed and universally uncritically accepted, as superficial and because of its adaptation to the prevailing romantic interpretation, also as strategically motivated. This insight is also for a reason, that we see the (also relevant for the Fichte's interpretation) REAL new definition of the position of the philosophy with Hegel rather in another definition of the *Differenzschrift*. Hegel gives this definition in the immediate proximity of the previously evoked first definition and comes from the articulation of the new relation *par excellence* of the object and of the subject, where we can identify simultaneously also the essence of the new historical experience. The subject applies therefore as really free (for this proves that the

3 A fichte-i *Tudománytan*ban kifejtett decizív természetfilozófiai levezetésre vonatkozó Hegel.-kritikát e tanulmány e változatából teljesen kihagytuk, mert kritikusan nehezítené meg a Fichte-Schmitt-párhuzam megértését.

© Copyright Mikes International 2001-2016

history and the whole later post-revolutionary development cannot modify the truth of this thesis). The (real) freedom of the subject does not however mean straight what its pioneers have thought in the Enlightenment, in the revolution or in many spiritual workshops. It does not mean, that the subject, having become free and just as it wants to, can modify its current object. Its (real) freedom is constantly confronted with the (real) "necessity" of the object, even if this object is the product of the subject just be freed. For it belongs to the nature of the object, that its necessity applies also versus this subject, that just produced this object. The freedom of the subject cannot therefore dominate, constantly and according to its arbitrariness, the necessity of the objects.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2016

EZOTÉRIA

Dobos Csanád : Szophoklész: Antigoné — Napút elemzése

„Pillanatnyilag asztrológiával foglalkozom, ami nélkülözhetetlennek tűnik a mitológia valódi megértéséhez. Különös és rendkívüli dolgok találhatóak ezeken a sötét területeken.”1
Carl Jung

Az antik görög drámák Napút elemzésének ötletét a magyar drámairodalom hagyományai, valamint a (görög) régészeti múzeumokban fellelhető tárgyi leletek adták, amelyekről az első pillanatban is leolvasható, hogy a „díszítésük” részben a keleti asztrológia Napút nyelvezetét használja. Ahogy a régészeti leleteknél megfigyelhető a Napút ismeret, nyelvezet eltűnése az ókor egy bizonyos időszakában, úgy feltételezhető, hogy egy ilyen „változásnak” nyoma kell, hogy legyen az ókori (görög) drámairodalomban is.

Vizsgálati módszerem leginkább Pap Gábor és Szántai Lajos népmese és drámaelemzéseinél alkalmazott módszerekre épül, melyeket a részletes felsorolás, pontos jelzés nélkül szabadon felhasználok.

Antigoné vizsgálatának alapszempontjai

Amit elmondhatunk rögtön az Antigonéról, hogy rövid mű, mely nem alkalmaz sem fejezeteket, sem felvonásokat, így elsőre nehéz a drámai NAPÚT beazonosítása. Ami mégis részekre bontja a művet, az a szereplők színpadi mozgása. Első nekifutásra 22-24 részt lehet elkülöníteni, mely leginkább attól függ, hogy ki a fordítója az eredeti drámának. Mivel a fordítók legnagyobb részénél (görög, angol, német stb. fordításokat is beleértve) fel sem vetődik ennek a fontossága, ezért sokszor dramaturgiai szempontok alapján összevonnak egyes színpadi mozgásokat. Fordítástól függően közel 24 színpadi beállításból áll a dráma, ami így már érdekes lehet a további Napút vizsgálódáshoz. (Ennek egyik lehetséges okáról az Oxford University Press 2003-as tanulmánykötete tájékoztat2:)

1 The Freud-Jung Letters, Fordította: Szűcs Ildikó
2 OXFORD University Press 2003 kiadás 187.oldal, ISBN 0-19-514373-6
http://books.google.gr/books?id=hvLmBFcYoUwC&pg=PA187&lpg=PA187&dq=antigone+original+manuscript&source=bl&ots=5uw5Shhk-I&sig=ScIS4cR1uOdetv-jhVSD0pRqP3k&hl=el&sa=X&ei=hL8MVNS1O-jXyQPEnIK4Aw&ved=0CDYQ6AEwAw#v=onepage&q=antigone%20original%20manuscript&f=false

© Copyright Mikes International 2001-2016

Antigone, along with the six other extant plays of Sophokles (out of over a hundred that he wrote), survives primarily in numerous Byzantine manuscripts, ranging in date from the tenth to the fifteenth centuries CE. There is, therefore, a period of some 1,500 years between Sophokles' original text and our earliest manuscripts. In some cases the manuscripts can be supplemented by quotations or comments in other classical authors (themselves transmitted in medieval manuscripts) or occasionally by papyrus fragments preserved from Hellenistic and Greco-Roman Egypt, generally dating from the third century BCE to the fifth century CE. In the case of Sophokles, however, we are dependent mostly on the Byzantine manuscripts. The first printed edition appeared from the celebrated Venetian printing house of Aldo Manuzio (Aldus Manutius) in 1502.

Since the Renaissance, classical scholars have worked intensively to restore the text to something like its original form through comparative study of the manuscripts and through close critical examination of Sophokles' language and meaning. The process still continues. In numerous passages, and not only in the odes, editors and translators have to choose among variant readings in the manuscripts or among the conjectures and emendations of modern scholars for passages that are clearly wrong in the manuscripts. Although no two modern editors agree on all parts of the text, there is a wide consensus on much of it, embodied in the editions of Jebb, Dawe, Lloyd-Jones and Wilson, and (most recently) Griffith (see beginning of Notes, 117). We have not followed any single edition and have indicated our choices for some of the most controversial passages in the Notes.

Antigoné szereplőinek bolygótulajdonságai

A dráma Napút elemzése előtt célszerű beazonosítani a szereplők bolygó tulajdonságait. Ez a szereplők többségénél szinte adja magát.

Mars, a háború istene: Az ŐR.

Merkúr, mint az istenek hírnöke: A HÍRNÖK, valamint a MÁSODIK HÍRNÖK.

Vénusz, a szerelem, szeretet istennője: ANTIGONÉ *"Gyűlölni nem születtem én, szeretni csak"* önvallomása pontosan megfogalmazza ezt.

Szaturnusz, a rideg döntéshozó: KREÓN.

Hold, a folyton és gyorsan változó bolygó: ISZMÉNÉ. A kezdetben fénytelen karaktere hatalmasat változik pillanatok alatt a drámában. Feltűnő, hogy Kreón mennyivel ellenségesen viselkedik Iszménével szemben, mintha valójában őt akarná mindenért büntetni, nem is Antigonét. Az elemzések döntő többsége ezt a nagyon is feltűnő konfliktust meg sem említi, mintha nem is létezne ez a rejtett feszültség kettejük között. Ez nem meglepő, hiszen ez csak a NAPÚT ismeretében válik rögtön érthetővé. Ehhez viszont a zodiákus rendszerben kell látnunk a drámát.

Mielőtt folytatnánk a szereplők bolygó tulajdonságainak beazonosítását, fontos egy csillagászati, asztrológiai tényt megemlíteni. A 365 napos, kisévi rendszerben a fényben leggazdagabb időszak a RÁK időszaka. Tőle pont 6 hónapi távolságra (a zodiákus körábrán vele szemben) van a fénnyel teli időszak minimuma, a BAK időszak. Ez a december-január időszaka, az év legsötétebb hónapja, mely mind a léleknek, mind a természetnek egy nehéz időszak. Ez a karácsonyt megelőző éjszakák sajátossága. Jézus születésével jelképesen a fény is újjászületik, december 24-től kezdve érezhetően elindul a nappali fény hosszabbodása. A természet egyetlen lehetősége a túlélésre, hogy ebben a fényhiányos BAK időszakban a fénnyel teli RÁK időszakból csoportosít át energiát. A Baknak el kell venni ezt a többlet energiát, amit a Ráknak oda is kell adnia. Ez az egyetlen esélye a természetnek a feltámadásra. Ha mindez nem történik meg, akkor nincs esélye a természetnek az új életre. Ezért kell elvennie a Baknak a Rák időszakból energiát (akár életet is) és a Ráknak ezért is kell önzetlenül átadnia mindezt a Baknak (még ha önmagát is kell feláldoznia).

© Copyright Mikes International 2001-2016

A Bak jegyben Szaturnusz karakterű Kreón van otthon, míg a vele szemben lévő, fénnyel teli Rák jegyben viszont a Hold karakterű Iszméné található otthon 3. Ez határozza meg Kreón és Iszméné kapcsolatát. Ezért kell a BAK tulajdonságú Kreónnak megöletnie a RÁK tulajdonságú Iszménét, hogy a többletenergiájából táplálkozhasson. És Iszménének ezét kell kérdés nélkül feláldoznia önmagát az ellenségének.

'"KREÓN

Hugával együtt, mert én ezt is vádolom, A temetés tervéről biztosan tudott.
(Iszméséhez) Szólj hát, ki mint kígyó csúsztál házamba be,

S titkon szívtad vérem, s nem vettem észre sem,

Hogy trónom két megrontóját táplálom én, Szólj hát, a temetésen részt vettél te is…?

De nemcsak Kreón támadja Iszménét. Antigoné is vádolja a testvérét, mely vád megint csak a Napút szerkesztési elv ismeretében érthető meg:

"Kérdezd Kreónt, adtál szavára eddig is" 4

Hogy lehet ez? Kreón nem is titkolva gyűlöli Iszménét, mégis Iszméné ad Kreón szavára. De miért? Mivel mindketten 28-as rendszerben léteznek. Míg a Hold 28 nap alatt ér körbe az égi pályáján, addig a Szaturnusznál ez 28 évet vesz igénybe. Hasonlóak, hiszen mindkettő a 28-as rendszerben létezik, valamint mindkettő az emberi szemmel szabadon látható univerzum határőre: a Hold a belső, Szaturnusz a külső határé.

Jupiter: A THÉBAI VÉNEK KARA és a KARVEZETŐ. A szerepe a dráma elején inkább csak amolyan ismételgető, igazi karakterét csak Kreón távollétében mutatja meg. A dráma végére viszont már ő irányít. A dráma leghíresebb monológja, a legtöbbet idézett sor is hozzájuk kapcsolódik:

"Sok van, mi csodálatos, De az embernél nincs semmi csodálatosabb…"

TEIRESZIÁSZ, a vak jós szintén **Jupiter** tulajdonságú szereplő.

„Te vén ember, te, mint a célt a céllövők..."

"Te ingerelsz fel, és én mint jó céllövő Szíved felé irányítok nyilat, s tudom,

Bizton talál, s te elfutnál, de nincs hová."

Kétszer is hangsúlyozásra kerül a "céllövő" hasonlat, ami a Nyilas jegyre utal, ahol a Jupiter van otthon.

3 Pap Gábor: Asztrálmítoszi keretek
4 Szophoklész: Antigoné Trencsényi-Waldapfel Imre magyar nyelvű fordítása

© Copyright Mikes International 2001-2016

Nap: HAIMÓN beazonosítása már bonyolultabb feladat, de a megkezdett NAPÚT elemzés segít ebben. Haimón kétszer jelenik meg a műben. A (feltételezett) Kos és az Oroszlán időszakban, ahol a Nap vagy otthon, vagy erőben van. A Kosban, ahol a Nap erőben van, Haimón szembeszegül az apjával, majd a Nap otthonát jelentő Oroszlán jegyben már követi Antigonét a halálba.

Már csak EURÜDIKÉ beazonosítása maradt vissza. Első pillanatra a Hold szerepkörre gondolhatnánk, de az évköri eseményekben betöltött helye a SZŰZ-HALAK tengelyhez kapcsolja. Halakban a **Vénusz** van erőben, és a rövid szerepéhez illik is a vénuszi karakter. (Lásd: a táblázat Bolygók oszlopát5)

Dekanátusok	Ny-i Zodiákusok	Bolygók	K-i Zodiákusok	Hold-Házak
Kos Oroszlán Nyilas	KOS	Mars otthon Nap erőben	KUTYA	Kutya Farkas Griffmadár
Bika Szűz Bak	BIKA	Vénusz o. Hold e.	DISZNÓ	Disznó Galamb
Ikrek Mérleg Vízöntő	IKREK	Merkúr o. Sárkányfej e. (Vénusz rejtett e.)	PATKÁNY (EGÉR)	Patkány (Egér) Bagoly
Rák Skorpió Halak	RÁK	Hold o. Jupiter e.	BIVALY (ÖKÖR)	Bivaly (Ökör) Gólya Párduc
Oroszlán Nyilas Kos	OROSZLÁN	Nap o. - e. (Mars rejtett e.)	TIGRIS (OROSZLÁN)	Tigris (Oroszlán) Róka
Szűz Bak Bika	SZŰZ	Merkúr o. Merkúr e.	MACSKA (NYÚL)	Macska (Nyúl) Medve Sárkány
Mérleg Vízöntő Ikrek	MÉRLEG	Vénusz o Szaturnusz e	SÁRKÁNY	Szarvaskígyó Giliszta (Kolbász)
Skorpió Halak Rák	SKORPIÓ	Mars o. - e. (Szaturnusz r. e.)	KÍGYÓ	Kígyó Szarvas
Nyilas	NYILAS	Jupiter o.	LÓ	Ló Dámvad (Őz)
Kos Oroszlán		Sárkányfarok e. (Merkúr r. e.)		
Bak Bika Szűz	BAK	Szaturnusz o. Mars e.	KECSKE (JUH)	Kecske (Juh) Sakál (Szakáll) Csecsemő
Vízöntő Ikrek Mérleg	VÍZÖNTŐ	Szaturnusz o. - e. (Jupiter r. e.)	MAJOM (IFJÚ)	Majom (Ifjú) Holló
Halak Rák Skorpió	HALAK	Jupiter o. Vénusz e.	KAKAS (MADÁR)	Kakas (Madár) Páva

Antigoné cselekménye a Napúton

A dráma Napút szerkezete tengely elvet követ, melynek mozgására az alábbiak jellemzők:

- Minden egyes színpadi beállítás igazodik egy-egy zodiákus tengelyhez. A színpadon éppen jelenlévő szereplők (bolygó karakterek) ennek megfelelően cselekednek. Csak annak a bolygó tulajdonságnak van lehetősége a pillanatnyi színpadi szereplésre, ki az éppen aktuális zodiákus jegyben otthon vagy erőben van. Ennek jelentését Pap Gábor művészettörténész az alábbi módon határozza meg: *„az "**otthon" levő bolygó**-minőség mindig **általános jellegzetességeket határoz meg** egy-egy mesei-balladai helyszínen, míg ugyanott **az "erőben" levő bolygó** effektíve is **cselekményt indít, illetve már futó cselekményt drasztikusan módosít**."*6

Ezek a tengelyek a kisévi (365 napos) rendszernek megfelelő irányban forognak körbe, azaz Halak jegyet a Kos követi, majd a Bika...

5 Pap Gábor: Asztrálmítoszi keretek
6 Pap Gábor: Asztrálmítoszi keretek

© Copyright Mikes International 2001-2016

1.-a Antigoné és Iszméné SZŰZ-HALAK tengely

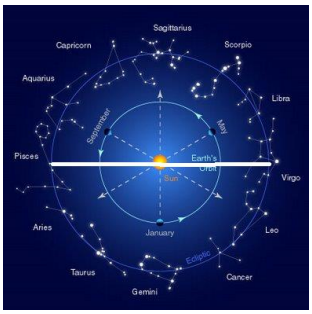

Két SZŰZ beszélget a hírről, Kreón parancsáról, valamint a testvérgyilkosságról. (Ekkor még a házasság feltétele volt a lányok szüzessége!) Ez rögtön a SZŰZ-HALAK asztrológiában ismert "haláltengelyre" utal. A Káin és Ábel, vagy éppen Romulusz és Rémusz féle testvérgyilkosságok a Halak állatövi jegyhez kötődnek, ahol nincs elég energia mindkét testvér túléléséhez, így egymást pusztítják el a "túlélés" érdekében. (A Szűz lányok bátyjai is pont ilyen Halak típusú testvérgyilkosság áldozatai.) A Szűz jegyben a Merkúr bolygó (aki a hírek hordozója) van otthon, és erőben is. Ezért is fontos már az indításkor a HÍR, Kreón utasítása.

A vénuszi tulajdonságokkal rendelkező Antigoné döntése indítja el az eseményeket, hiszen ő most (a Halak jegyben) erőben van. Most még megteheti, hiszen ekkor még nem a szaturnuszi-kreoni törvény a meghatározó és ekkor még (a Halak jegyben) a Jupiter van otthon.

„Se jó, se rossz hír nem jutott azóta, hogy Két testvér két testvérünket vesztettük el,

Kik egy napon s egymás kezétől estek el..."

„A tiltó szót szívükre, mert ki megszegi, Nyilvánosan fogják azt megkövezni majd."

1.-b A kar bevonul

A Trencsényi-Waldapfel Imre fordításában eredetileg a Kar csak Antigoné távozását követően vonul be. Látszólag nincs fontos szerepe, hogy mikor is érkezik a színpadra a Kar: Antigoné távozása előtt, vagy éppen utána. De mégis hatalmas ennek a súlya. Egy elcsúsztatott bevonulás pillanatok alatt fel tudja borítani a Napút rendező elvét. Elfogadva a NAPÚT elemzés logikáját, a jupiteri tulajdonságokkal felruházott Karnak már ekkor (Antigoné távozása előtt, az első színpadi beállítást követően) kell bevonulnia, hiszen ekkor még a Jupiter van otthon a Halak jegyben. A téves színpadi összevonás torzít a Napút szerkesztésen, mert a jupiteri tulajdonságú Karnak a KOS –MÉRLEG jegyekhez már semmi köze sincs.

A Kar korábbi bevonulását szintén alátámasztja, hogy ezáltal egy újabb, önálló színpadi mozgás jelenik meg a színpadon. Így a korábban feltételezett 24 színpadi beállítás számossága pillanatok alatt helyre is áll.

2.-a Iszméné a palotába megy, Antigoné oldalt távozik. MÉRLEG - KOS tengely

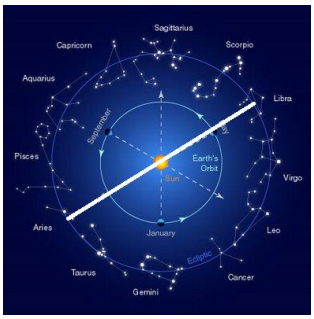

A Kos jegyben a Mars otthon, míg a Nap erőben található.

"Fénylő Héliosz, ily szépen Hétkapujú Thébai felett Nem ragyogott soha még sugarad, Föltüntél valahára, s arany Napra nyitod szemedet..."

A tengely kapcsolat a Kos oldalával indít a Napra vonatkozó erőteljes utalással, de a Kos jegyben otthon lévő Mars is megjelenik ugyanígy:

"Fegyver rengeteg és Lófark leng a sok sisakon. Meg-megállt palotánk felett - Gyilkos dárdasor áll körben Szegezve a város hét torkának -, Hogy vérünk habzsolja a csőre"

A tengely másik oldalán, a Mérleg jegyben a Vénusz van otthon, a Szaturnusz pedig erőben. Ennek megfelelően ideje is, hogy a szaturnuszi-Kreón már színre is lépjen, méghozzá jóságos királyként:

"Hanem itt jön már az új király, Kreón, Menoikeusz fia, Új isteni szándék tette királlyá."

© Copyright Mikes International 2001-2016

2.-b Az utolsó sorok közben lép a színpadra Kreón, kíséretével

Most a tengely Mérleg oldala következik az ítélkezéssel, az egyensúlyteremtéssel:

„Különbséget teszel hű és pártütő között, Különben is csak rajtad áll ítéletet”

„A várost újra talpra állni engedik

3. Az őr fellép SKORPIÓ-BIKA tengely

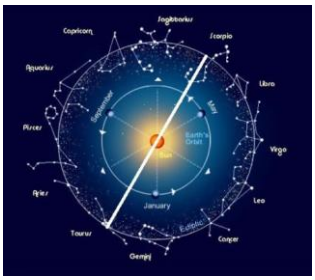

A Skorpióban a Mars van otthon, ezért is érkezik most a marsi tulajdonságú ŐR. Ekkor már a Szaturnusz csak rejtett erőben található, ezért nem tudja megbüntetni a szaturnuszi-Kreón az Őrt a hibájáért!

A Bikában a Vénusz otthon, a Hold erőben van, és ez a tengely másik oldalán meg is jelenik. A fül és a szem a mikrozodiákban a bika helye.

„A tettes bántja lelkedet, meg én füled”

4.-a Kreón a palotába megy NYILAS-IKREK tengely

Nyilasban Jupiter van otthon, és a Merkúr rejtett erővel nyilvánul meg.

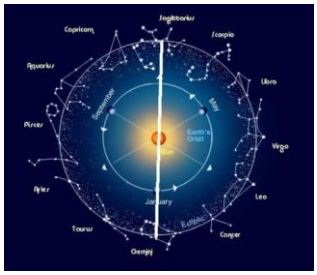

A szaturnuszi-Kreónnak ekkor gyorsan kell távoznia, mivel ekkor már nincs otthon. A Nyilas jegy már a Jupiter otthona, ahol az ingyen kegyelem végre érvényesülhet. (Ha a szaturnuszi Kreón továbbra is jelen volna, akkor nem lenne esély a jupiteri ingyen kegyelemre, hiszen Szaturnusszal csak a törvény érvényesül, nem a kegyelem).

„A legjobb volna megtalálni, csakhogy az Szerencse dolga, hogy meg tudjuk fogni őt. Biztos csak egy: nem láttok többet engem itt, Hiszen reményemen felül történt az is, Ha most innét az istenek kimentenek. “

A dráma legismertebb (jupiteri) monológja is itt olvasható, hiszen a tengely Nyilas végén a Jupiter otthon van.

“Sok van, mi csodálatos, De az embernél nincs semmi csodálatosabb…”

4.-b Az őr oldalt távozik

A tengely másik oldalán az Ikrekben Merkúr van otthon, ennek megfelelően itt kell most utalni a merkúri tulajdonságra, a merkúri tudásra.

“Ha tud valamit valaki, Mesteri bölcset, újszerűt, Van, ki a jóra, van, ki gonoszra tör vele.”

© Copyright Mikes International 2001-2016

5.-a Az őr jön Antigonét vezetve BAK - RÁK tengely

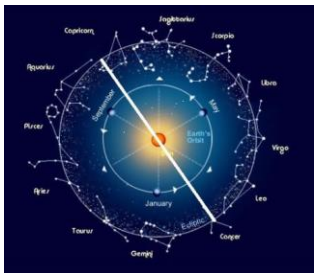

Bakban a Szaturnusz (a törvény) van otthon, a Mars pedig erőben található. A marsi-Örök fogják közre az elkövetőt.

„Csak nem szegted meg a törvényt, A királyi parancsot balgatagon, S ezek itt fogtak s idehoztak? "

"Kilép a házból, s éppen jókor van újra itt. "

Kreón megint jókor érkezik, mivel ez most az ő másik (a Bak jegyű) otthona.

5.-b Kreón kilép a palotából. Néhány szolga kíséri

A Bakkal szembeni Rákban a Hold van otthon, és a Jupiter erőben található.

"Mi az? Mi fordulat kívánja jöttömet?"

A RÁK jegyre a fordulat a jellemző, ezért is Rák a jelképe e csillagképnek. Az a rák, mely visszafelé ugyanúgy szalad, mint előre. A napi fénymennyiség is a Rák jegy elején éri el a maximumát és onnantól kezdve már rövidülnek a nappalok. (Pont a fény-sötétség egymáshoz való kapcsolata adja az állatövi rendszer és ezzel együtt a Napút járás egyik alapértelmét is)

6.-a Az őr távozik. VÍZÖNTŐ - OROSZLÁN tengely

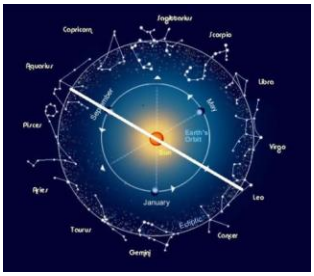

A vízöntőségre utalás főleg a Kreón (Szaturnusz) szájából hangzik el, hisz még mindig otthon van, ahol a Jupiter csak rejtve van erőben.

"Még megtudod, kiben kemény az indulat, Legkönnyebben bukik, s a vas, habár erős, S imént kohó tüzében izzott, láthatod, Ridegségében legkönnyebben eltörik. A zabla is kicsiny, s tudom, megfékezi Szilaj lovak vadságát."

És megjelenik itt a VÍZÖNTŐ paradoxon egyik része, mely szerint a Vízöntő ráömlik a mellette álló BAK és HALAK jegyekre. Azaz a Bak és Vízöntő, valamint a Halak, Vízöntő jegyek egymásba mosódnak. A "*Gyűlölni nem születtem én, szeretni csak*", a vénuszi tulajdonságokkal rendelkező Antigoné önvallomásának a Halak jegynél kéne szerepelnie, mégis a Vízöntő jegynél olvasható.

"Hugával együtt, mert én ezt is vádolom, A temetés tervéről biztosan tudott. Hívjátok őt is, ott benn láttam én imént, S feltűnt zavart és réveteg tekintete. A lélek gyakran, mint a tolvaj tetten ért Bűntársa, sötét tervek árulója lesz."

És ez az idézet sem illik ide, hiszen ez már a Bak jegyhez kapcsolódik, de mégis mindkettő itt, a Vízöntő jegyben olvasható. (Kreón és Iszméné kapcsolatáról már az elemzés legelején szó volt).

***6.-b* Iszméné kilép a palotából**

"S könny gördül végig a kedves arcon"

Vízöntői kép a sírás. Kreón indokolatlanul durvábban beszél Iszménével, mint a tényleges "bűnelkövető" Antigonéval.

"KREÓN (Iszméhez)

© Copyright Mikes International 2001-2016

Szólj hát, ki mint kígyó csúsztál házamba be, S titkon szívtad vérem, s nem vettem észre sem, Hogy trónom két megrontóját táplálom én, Szólj hát, a temetésen részt vettél te is, Vagy hogy nem is tudtad, megesküszöl reá?...

ISZMÉNÉ Megtettem én is azt, mit ő: mindenben egy Szándék vezet, s a büntetést is vállalom.

ANTIGONÉ Csakhogy vállalni nincs jogod, mivel te nem Jöttél velem, s én nem közösködtem veled!

ISZMÉNÉ De most, hogy bajba jutsz, nem restellek veled Hajózni egy hajón a szenvedés felé.

ANTIGONÉ Kezed nem osztozott a tettben most se kérj Közös halált. Elég, ha meghalok magam.

ISZMÉNÉ De nélküled maradva élnem is mit ér?

ANTIGONÉ Kérdezd Kreónt, adtál szavára eddig is.

Érdekes mondatok! Iszméné miért vallja magát bűnösnek? Miért támadja annyira Kreón Iszménét? Ezek azok a mondatok, melyeket szinte egyik drámaelemzés sem szeret észrevenni, inkább átugorják, mintha ott sem lennének. Pedig a dráma igazi megértéséhez pont ezek a mondatok adják a kulcsot, viszont ezek a kulcsok csak a Napút szerkesztés ismeretében értelmezhetők.

Az idézet elejéről és legvégéről már szó volt, de mit jelent a *"De nélküled maradva élnem is mit ér"*?

Látszólag egy üres, színpadi hatást erősítő kérdés, de mégis annál jóval több. Iszméné Hold tulajdonságú, így érthető a kezdeti halovány karaktere, majd a gyors jellem változása a drámában. Ahogy a Hold is pár nap alatt jelentősen változtatja az alakját, úgy ő is a véleményét. Antigoné Vénusz karaktere is tisztázott már. Antigoné és Iszméné kapcsolata így VÉNUSZ-HOLD kapcsolat. A Hold havonkénti vissza szüzesítő hatásától sosem lehetne élet. Ehhez szükség van a vénuszi megtermékenyítő erőre is. Ettől lesz nő a nő! A kettő együttes ereje valami olyat eredményez, melyet minden világvallás ismert. Ennek az egyik legtisztább fokozata a szeplőtelen fogantatás. Akár az egyiptomi Ízisz-Ozirisz-Hórusz főisten történetének, vagy éppen a Szűz Mária kultusznak (Pap Gábor lényegre törő megfogalmazásában) ez az asztrológiai lényege. Ez az együttes Hold-Vénuszi tulajdonság ami egy magasabb dimenzióba emel minket és a dráma szereplőit is.

Ezért lesz ennek majd fontos szerepe a dráma végkifejletében.

***7.* A két leányt elvezetik** HALAK - SZŰZ haláltengely

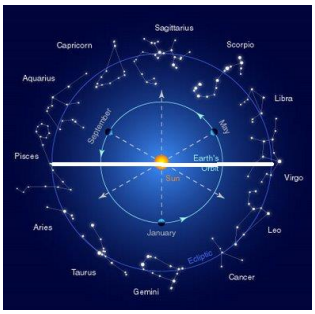

Haláltengely újra, immár másodszor. A két szűz elvezetése a halálba, ehhez szinte semmit sem kell hozzáfűzni.

A vízöntő-paradoxon megfigyelhető itt is, hiszen a Halak jegyre ráhullámzik a Vízöntő.

„KAR Boldogok, kiket nem látogat meg életükben sorscsapás,Mert akiknek isten rázta meg palotáját, Nemzedékről nemzedékre kúszik házukban a romlás, ***Mint hullám a tengeren****, Hogyha thrák szelek zavarják S felkavarják végigfutva rajta, a mélységeket,* ***Mély örvényből hömpölygetve Sós és szennyes áradást****, S zúg a szélcsapkodta,* ***hullámverte partok*** *sóhaja..."*

© Copyright Mikes International 2001-2016

***8*. Jön Haimón** KOS-MÉRLEG tengely

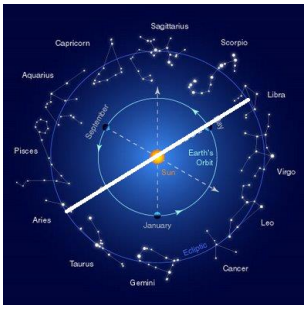

A KOSban a Mars otthon, a Nap erőben található, míg a MÉRLEGben a Vénusz van otthon, és a Szaturnusz pedig erőben.

Haimon kezdeti vénuszi „jófiús" engedelmessége, a frigy hangsúlyozása a MÉRLEG jegyre utal. A hirtelen indulatos kitörése, apjával szembeszegülése viszont már marsi tulajdonság.

KREÓN Gonosz fiú, atyáddal perbe szállni mersz?

HAIMÓN Mert látnom kell, hogy jogtalanságot teszel. De már magam is áthágom a törvényt, Mikor ezt látom, mert nem tudom Feltartani többé könnyeimet, Látván, hogy a minden élő közös Nászágya felé megy Antigoné.

9.-a Az utolsó sorok közben Antigonét elővezetik a palotából BIKA-SKORPIÓ tengely

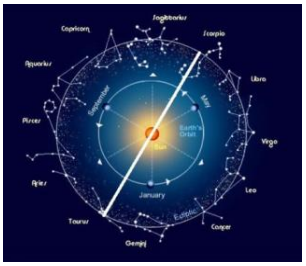

BIKÁban a Vénusz otthon, a Hold erőben van.

"'Átkozott nászágya anyámnak, Melyben önfiát ölelte"

Ez testiség a javából! Nem véletlen, hogy pont a BIKA és a SKORPIÓ jegyekben kerül megemlítésre, hisz ez az évkörben a testiség és az érzékiség burjánzásának ideje a Bika, továbbá az emberi mikrozodiákban a nemi szerveket a Skorpió jegyhez kötik.

9.-b Kreón visszajön

SKORPIÓ - Mars otthon, Szaturnusz rejtett erő.

Mit gondoltok, ha meg lehetne váltani Halált a jajgatással, véget érne-e?

Még mindig nem vittétek el? Beboltozott Sírbarlangjába téve, mint parancsolom, Hagyjátok ott magára, s haljon meg, ha kell ,...

Megbánják azok ezt, hiszem, Akik elhurcolni haboznak őt!"

Szaturnuszi-Kreón rejtett erőben van, ezért nem tud igazán parancsolni, hasonlóan, ahogy a 3. pontban is történt, amikor az Őrt nem tudta megbüntetni.

***10.* Antigonét a kardal közben elvezetik. Jön Teiresziasz, a vak jós; egy gyermek vezeti**
IKREK-NYILAS tengely

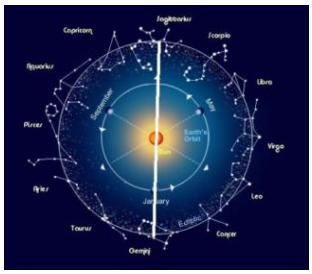

A NYILAS jegyet az otthon lévő Jupiter és a merkúri rejtett erő jellemzi. Az IKREKet viszont az otthon lévő Merkúr és a vénuszi rejtett erő.

A megszólított vén Céllövő, a jós nem más, mint maga a Nyilasban otthon lévő Jupiter. A jóslat maga a hír, az információ, azaz a merkúri jelenlét. Itt nem tud mást csinálni Szaturnusz, csak hallgatni a jóslatra, mivel nincs otthon, sem erőben ekkor.

© Copyright Mikes International 2001-2016

***11.-a* Teiresziaszt a gyermek elvezeti** RÁK-BAK tengely

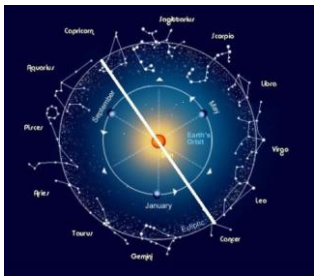

A RáKban a Hold otthon, a Jupiter erőben van, ezért tudja a jupiteri karvezető immár utasítani a Szaturnusz Kreónt.

KREÓN Mit kell hát tenni? Szólj, és én rád hallgatok.

KARVEZETŐ Eredj, s hamar bocsásd ki verméből a lányt. S temesd el illőn azt, ki már holtan hever. Ó, jaj, nekem, szivemnek ellenére van, De hát a végzet ellen nem harcolhatok.

***11.-b* Kreón szolgáival együtt távozik**

Csak a jupiteri karnak van monológja, hiszen most a Jupiter van erőben. A monológ magyar fordítása tele van BAK jegyre utaló kifejezésekkel: szikla, barlang, város, iszonyú kórság, éjszaka, pásztor...

***12.* Hírnök jön** OROSZLÁN- VIZÖNTŐ tengely

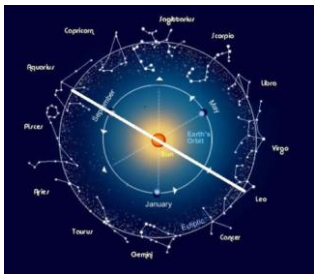

OROSZLÁN a Nap otthona, ahol a Mars rejtett erőben van.

„Haimón halott. Önvére volt a gyilkosa. Atyját ítélve el, megölte önmagát.”

Haimon a dráma Nap karaktere, ekkor van otthon, ő adja a közeget, de az erőszakos Mars öl.

***13.* Eurüdiké cselédeivel kilép a palotából** SZŰZ-HALAK tengely

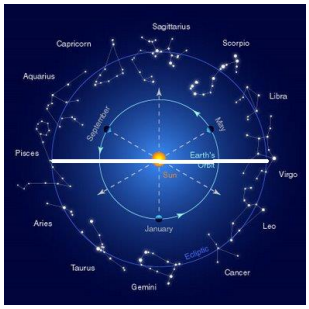

A HALAKban Jupiter otthon, Vénusz erőben van. A SZŰZben viszont Merkúr egyszerre otthon és erőben is.

Természetesen, mint a dráma legelején, a halálhírnek most is, ebben a haláltengelyben kell érkezni a Szűzhöz (Merkúr-hír, Halak-halál).

***14*. Az utolsó szavaknál Eurüdiké szolgálóival együtt hirtelen bemegy a palotába** MÉRLEG-KOS tengely

A Mérlegben Vénusz (a szeretet) van otthon, míg Szaturnusz (a néma közege) erőben.

„Nézzünk utána hát, a fojtott indulat Nem rejt-e titkos szándékot szemünk elől?

Való, amit mondasz, jerünk a házba be, A némaságnak is hatalmas súlya van.”

***15*. A hírnök bemegy a palotába; Kreón jön, Haimón holttestével**

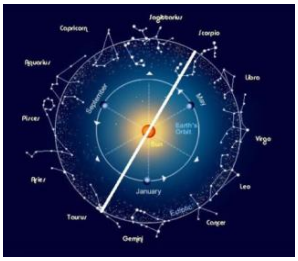

SKORPIÓ-BIKA tengely

SKORPIÓban a Mars van otthon, ezért is lehet újra gyilkosság, erőszak. Szaturnusz rejtett erő pozíciója miatt közvetlenül nem tud beleavatkozni az eseményekbe, megakadályozni az újabb haláleseteket. Kreón tehetetlen, de mégis tanul belőle, mely hatással van a későbbi eseményekre.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Haimón színpadi megjelenése szokatlan, hiszen e tengelynél a Nap nincs sem otthon, sem erőben. Bár jelen van a színpadon Haimón, de már csak egy halott test formájában. Már csak színpadi kellék és nem szereplő, olyan mintha ott sem lenne.

BIKÁban a Vénusz otthon, a Hold erőben található.

„Hogyan ölt a merevség, Látjátok itt azt, aki ölt, És azt, aki meghalt, az apát s a fiút. Jaj, átkozott parancsaim!”

***16.-a* Második hírnök kilép a palotából** NYILAS-IKREK tengely

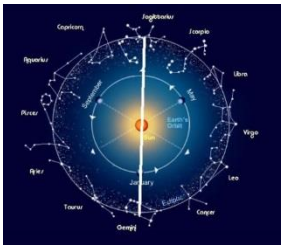

Az IKREKben Merkúr otthon és a Vénusz rejtett erőben található. Ezen a tengelyen van a szeretetnek igazán lehetősége felülkerekedni a törvény rideg szabályán – még a rideg Kreón lelkében is.

“Meghalt halott fiadnak anyja, hitvesed, Még friss sebében véresen fekszik szegény.”

“Siratom, jaj, Anyjával fiamat, hogyan Ér a halál a halál nyomában!”

***16.- b* A palota kapuja feltárul; a házi oltár mellett Eurüdiké holtteste válik láthatóvá**

NYILASban Jupiter otthon, Merkúr rejtett erőben van.

Ekkor már a Jupiter ad engedélyt, a szaturnuszi Bakház már nem rejthet el semmit. A szaturnuszi-Kreón hiába kér ítéletet önmaga ellen, hiába utasítja a katonákat önnön maga elvezetésére. Erre már nincs hatásköre.

KARVEZETŐ Immár megláthatod, nem rejti őt a ház. Ne kérj te semmit, mert mi elvégeztetett, Halandó ember azt el nem kerülheti.

KREÓN Vigyétek a céltalan életűt, Akaratlan öltelek meg fiam, És tégedet, ó te szegény asszony. Jaj, merre tekintsek? Az én kezemen Minden, minden balul üt ki, Énrám iszonyú sors méretett.

KAR Bölcs belátás többet ér Minden más adománynál. Az isteneket tisztelni kell, Gőggel teli ajkon a nagy szavak Nagy romlásra vezetnek S józanná nem tesz, csak a vénség.

“A palota kapuja feltárul” – Eddig a pillanatig a drámában csak személyek (bolygók) mozogtak, de a legutolsó színpadi beállításnál említésre kerül egy KAPU. Milyen kapu ez? Miért is fontos? Az IKREK csillagkép eleve maga is egy kaput formáz, felül a két fényes csillagával, Kasztorral és Polluxszal. E csillagkép kitüntetett helyét meghatározza, hogy a Tejút tengely és a Napút pálya itt metszi egymást. Azaz, az egyik égi útról itt lehet átlépni a másikra - amennyiben a KAPU nyitva van ehhez. A Napút a földi közeg tér-idő szerkezetére utal, míg a Tejút egy másik dimenzióra. Sok nép mítoszában épp a leszülető és a távozó lelkek pont ezt az égi utat, a Tejutat használják égi közlekedési útvonalaként.

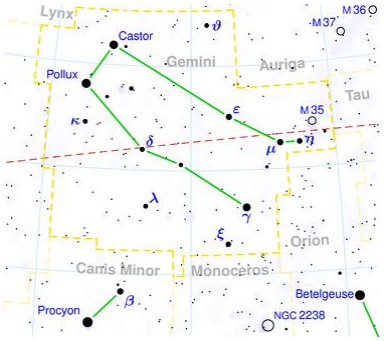

És most kinyílott a KAPU, de ennek nagy ára volt.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Antigoné NAPÚT elemzésének többlet üzenete

A dráma Antigoné és Iszméné beszélgetésével indul a SZŰZ-HALAK HALÁLTENGELY lefedésével. A látszólagos fő kérdés: Eltemetni, vagy nem eltemetni a testvérbátyjukat. Végül 24 színpadi beállítást követően, a dráma a NYILAS-IKREK ÉLETTENGELYEN nyugszik meg.

Feltűnő e két tengely különlegessége, egymással való kapcsolata. Ha csak e két tengelyt vizsgáljuk, akkor ezek egymásra merőlegesek, és pont ellentétes jelképpel bírnak. Az egyik a Tejút tengelye, ahol milliárd és milliárd csillag ragyog és rajzol ki egy Élőfát az égbolton, míg a másik egy csillaghiányos sávként jelenik meg az égbolton, ahol a sötétség dominál és csak „elszórva" látható egy-egy csillag. E két tengely asztrológiai elnevezése is sokat elárul e tengelyek tulajdonságáról. A Tejút az "élettengely", míg a Szűz-Halak tengely a "haláltengely".

Minden műben az indításnak és a záró résznek kiemelten fontos szerepe van, így egy asztrálmítoszi rendszerben gondolkodó drámánál értelemszerű, hogy e tengelyeknek fokozott súlya van. Ennek ismeretében fel lehet tenni a kérdést: Miről is szól az Antigoné? Egyik válasz erre az asztrálmítoszi ismeretek alapján maga az élet és halál kérdése, nem csak az egyéni, hanem mint az emberiség megmaradásának kérdése is.

Az élet- és haláltengelyek további sajátossága az a párosság, mely egyfajta testvérpár viselkedési mintát is kifejez. A haláltengelyhez kapcsolódó (HALAK jegy által is megszemélyesítő) testvérpáros a Eteoklész és Polüneikész testvérpár, kik egymást gyilkolják le a hatalmi csatározásaikban. Ez megfelel az indogermán hagyomány Káin és Ábel testvérpár viselkedésének. A Tejút-élettengelyhez kapcsolódó (Az IKREK csillagkép két legfényesebb csillagával, Castor és Pollux testvérkapcsolattal is szimbolizált) testvérpáros, aki lehet akár Hunor és Magor, vagy éppen Antigoné-Iszméné… Ami közös bennük, hogy nem egymást pusztítják el, hanem éppen egymásért áldozzák fel az életüket! Hatalmas különbség!

Az Antigoné elemzése kapcsán folyton tengelyekről volt szó, nem önálló jegyekről. Ez szokatlan, de mégis megállja a helyét. Ezt akár időkeréknek is felfoghatjuk, ahol ezek a tengelyek, a kerékküllők forognak körbe-körbe. (Pap Gábor Toldi Miklós a napúton előadásában Pap az Ilosfai és Arany János féle feldolgozások napút mozgását vizsgálja. Napút elemzésében az Arany János féle Toldi változat pontosan ugyanolyan tengelymozgást követi, mint az Antigoné. Mindkét mű a Halak-Szűz tengellyel indít és a kisévi menetrendben halad az égi pályán ugyanolyan tengelyforgással. Mégis a két mű napút tengelymozgásának legfontosabb különbsége, hogy míg Arany Toldija az Vízöntő-Oroszlán tengellyel zárul, addig Szophoklész Antigonéja a Nyilas-Ikrek tengellyel, ezzel teljesen más többletjelentéssel töltik fel az alapművüket. Az már csak külön érdekesség, hogy Arany János Toldi trilógia sorainak és versszakjainak száma a NAP-HOLD-VÉNUSZ egyes speciális pályamozgás adataival vannak összhangban.)

Az Antigoné elemzés egyik meglepő hozadéka, a vízöntő paradoxon megjelenése. Bár a küllőmozgás nem precesszióban halad, mégis megjelenik a vízöntő paradoxon a 6. és a 7. küllőmozgásnál. És ami további gondolkodásra késztet, később, amikor újra lehetősége lenne a vízöntő paradoxon jelzésére, akkor már nem jelenik meg a drámában. Mi ennek az oka? Talán mert mégis van egyfajta súlyozó szerepe a tengely végén lévő zodiákus jegyeknek? Talán az számít, honnan lép a történet a tengelyre? 8 alkalommal van tengelyduplázódás.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Minden tengely legalább egy alkalommal, két tengely viszont kétszer is duplázódik: a Tejút "élettengely" a testvéri önfeláldozás zodiákus jegyével és a Bak-Rák fény minimum-maximum tengely, ahol Iszméné és Kreón kapcsolata érvényesül. E két tengelynek kiemelt szerepe van a drámában, és mindkettő tengely egyik vége az önfeláldozáshoz kapcsolódik: a Rák jegy – az önfeláldozással, az Ikrek jegy pedig a testvéri önfeláldozással van kapcsolatban.

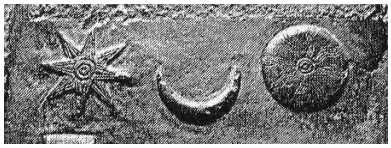

Csillag (Vénusz)- Hold – Nap, Mezopotámiai lelet

Halálesetek a drámában – NAP, HOLD, VÉNUSZ tulajdonságok

A drámák szinte velejárója a tragédia, haláleset. Annyira természetes ez, hogy fel sem vetődik számunkra már a kérdés: Vajon a haláleseteknek van e többletüzenete? Ez a kérdés fokozottan vonatkozik az Antigonéra. Antigoné, Iszméné, Haimón és Eurüdiké, négy haláleset, de mi az, ami összeköti őket? Ketten VÉNUSZ, egy NAP és egy HOLD tulajdonságot képviselnek. A sumér mitológiától kezdve, a kora keresztény asztrálmítoszi gondolkodásmódban, sőt egészen a mai magyar népművészetben, templomfestészetben ez a három "bolygó" különleges módon összekapcsolódott. Ahogy Pap Gábor is többször hangsúlyozta az előadásaiban, a Szűzanyaság csak e kettős, a szüzesítő -HOLD és a VÉNUSZi anyaság együtteséből valósulhat meg. Ez az egyik alappillére a kereszténységnek is, a Szűz Mária tiszteletének is.

De mi a helyzet a Nappal? Ahhoz, hogy a NAP fényéből megváltó legyen, szintén a vénuszi szeretetre van szükség. Az ortodox, hagyománykövető ikon ábrázolásain Jézus és a szentek többségének kéztartása egyszerűen leírható: a Nap karakterű gyűrűsujjnak és a vénuszi tulajdonságú hüvelykujjnak kell mindig összeérnie! Az Antigoné dráma mintha előkészítené ezzel az útját a későbbi megváltónak? Vagy csak látták előre az eljövendőt, amikor a jó testvéri Castor és Pollux viselkedésmodellt felváltja majd a Káin és Ábel féle magatartás minta a testvérgyilkossággal?

Nap, Hold, Szél (Csillag - Vénusz) – festett mennyezetkazetta,
Református templom, Csengersima

© Copyright Mikes International 2001-2016

Antigoné nyitva hagyott kérdései valamint Antigoné összevetése az Oidipus királydrámával

Az Antigoné Napút szerkezetét elég alaposan áttekintettük. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy mesterművel állunk szemben. Azt gondolhatnánk, hogy aki egyszer már ilyen mesterien szerkesztett Napút drámát, majd ha még egyszer hozzányúl e család-drámához, akkor szintén törekedni fog hasonló szerkezeti megoldásra. De ebben csalódás ér minket. Ennek nyoma sincs az Oidipus királydrámában! (Abban az Oidipus történetben, kinek a leánya éppen Antigoné). Néhány mondat, jelenet nagyon emlékeztet az Antigonéban szereplőkre, de a dráma hátterében már nem fedezhető fel a Napút jelleg. A szereplőket még többé-kevésbé hozzá lehet társítani a bolygó tulajdonságokhoz, de a cselekménnyszál már semmilyen formában nem akarja követi a Napút mozgást. Hogy lehetséges ez? Akaratlanul felvetődik több kérdés is: Mi változott húsz év alatt, hogy Szophoklész elfordult a drámaírás Napút szerkesztési elvétől? Miért hagyott volna fel a Napút szerkesztéssel, miközben alap konfliktusokat, karaktereket és teljes mondatokat emel át kísértetiesen az Antigonéból? Hiszen Iszméné és Kreón konfliktusa jelenik meg újra Oidipus és Kreón viszonylatában, kísértetiesen azonos mondatokkal.

Hogy lehet az, hogyha valaki már megtanult repülni, akkor mégis négykézláb kúszik a sárban? Ezek a kérdések szinte kikényszerítik a következő kérdéseket: Valóban ugyanaz a Szophoklész írta mindkét drámát? És tényleg az ókorban, nem inkább a középkorban?7 És ha eltérő Szophoklészek is írták a drámákat, akkor melyik az eredeti és melyik az ál-Szophoklész? Ennek továbbgondolásában érdemes faggatóra fogni a legismertebb görög eposzt, Homérosz Iliászát is.

DOBOS, Csanád: The Esoteric Meaning of Sophocles` Antigone

In this writing the author presents his ideas on the esoteric meaning of this ancient masterpiece.

~ ~ ~ ~ ~ ~

7 OXFORD University Press 2003 kiadás 187.oldal, ISBN 0-19-514373-6

© Copyright Mikes International 2001-2016

Meszlényi Róbert Imre : A magyar zászló ikonográfiája

Nemzeti jelképeink eredetéről már 2002-ben, *A vallásalapító ősmagyarok kéklilioma* címmel megjelentettem egy monográfiát, de nemzeti lobogónk színeiről akkor még nem tudtam eleget. Meg kellett elégednem a különböző népies mondások találgatásával, pedig azok a színek nyilván nem csak véletlen folytán kerültek helyükre.

A népies mondásoknak biztos igazuk van, de azok jelentései számunkra nem mindig egyértelműek. Például a sárga, lehet az irigységnek, az örök fénynek, a bölcsességnek, de a szenteknek is színe. A kék, az uralkodással (királykék), fájdalommal (hupikék) és mennyei hatalommal is kapcsolatba hozható. A vörös, valami veszedelmeset, tiltót jelent, vérbőséget, erotikus érzelmeket, erőt, sőt egészséget is kifejezhet, de ezt a színt meg kell különböztetnünk a nemzeti színeinkben lévő pirostól, mert ezzel lényegesen közelebb kerülünk kutatásunk céljához.

A vörös, v. veres szó a vér szavunk változata, mely a *vérvörös* jelző szerint is a vér színére hasonlít, tehát kékes árnyalatú. A kékvérű embereket is a fehér bőrükön keresztül kékesnek látszó ereik miatt nevezzük kékvérűeknek. A vörösbor csak a hibásan beszélőknél piros, mert az bíbor, v. bordó, vagyis kékes színű, és az, kék szőlőből is készül. Persze a kékes árnyalatú vöröset nem lehet a sárga tónusú pirossal, a tűzpirossal összetéveszteni, mely a tűznek, és így a piros parázsnak, vagy a nagy tüzes Éltetőnkből jövő pirkadatnak a színe. A tulipiros is tűzpiros, mely szót a tulipán Európába hozatala előtt már ismerhettük, mivel maga a *tűz* szavunk a szabályos *l* > *z* hangfejlődés szerint a „*tuli*" alakjából keletkezett, ahogy e szó finnül még ma is *tüzet* jelent. De a szivárványban lévő színt már a modern *infravörös* szóval jelöljük, ami kutatásunkban nem segít, mert e szín se nem kékes, se nem sárgás árnyalatú. A Nap színe nyilván tűzszínű, csak ezért nevezhették eleink a fény felbontott színei közül a szivárvány legalacsonyabb rezgésszámú színét régen pirosnak. Így a vörös lobogóban és a magyar zászlóban lévő piros színek közötti nagy különbséget nyelvünk árulja el.

A magyar lobogó szigorú piros-fehér-zöld sorrendű színösszeállítását a szivárványban vélem felfedezni. Ez azért jogos, mert a piros a Napból jön, és ha a szivárványív nagy távolságból a szemünk elé tárul, akkor a kékes messzeség és a levegőben lévő pára által a kék szín nem realizálható, és a fehéres pára a szivárvány sárgáját is krémszínűre festi. Így a szivárványív a természetben nemzeti színeinkre hasonlít! Ezért a piros-fehér-zöld színek külön-külön értelmét fölösleges is lenne a többjelentésű népies mondásokból találgatni.

A nemzeti színeinkre hasonlító szivárványív a természetben.

Nemzeti színeink elég régiek lehetnek, mert az 1848. XXI. törvénycikk 1. §-a azt mondja: „*A nemzeti szín ősi jogaiba visszaállíttatik.*"

Az osztrák elnyomóknak miért volt fontos a magyar identitásnak ezt a jegyét nemzetünkkel elfeledtetni, miért ragaszkodtak eleink e színekhez, és milyen *ősi jogai* lehettek a magyar trikolórnak?

A piros-fehér-zöldről mindössze annyit tudunk, hogy a XV. századra kialakult államcímerünkön ezek a színek láthatók, mint Mátyás címerének egyik részletén.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Mátyás címerének egyik részlete (1488)

Imre király 1202-ben kiadott aranybullája

Ezen kívül régi okmányaink pecsétjei is piros-fehér-zöld színű selyemszálakból sodort zsinórokon függtek, mint például Imre király 1202-ben kiadott aranybullája. Pont e zsinórok árulják el nemzeti színünk legalább 800 éves korát, hisz azok már egy meglévő trikolórt utánoztak, ha mindig egyforma színűre készültek. Nemzeti színünket szerintem nem csak 800 évvel, hanem pár évezreddel ezelőtt választottuk magunknak, a még csonkítatlan magyar hazánkban, ahol bizonyításaim szerint a jégkorszak és így az özönvíz óta, nemesített búzákat termesztve egyhelyben élünk. A piros-fehér-zöld ősiségére ezúttal olyan érveket hozok fel, melyek a tudatunkba sulykolt véleményeket megrendítik és így csak a józan megfontolás lesz a bírám. Meggyőződhetünk arról, hogy az előmagyarok szivárványt utánzó zászlaja a történelem előtti időkre megy vissza.

Korábbi kutatásaim szerint az Árpádok kékliliomaiból, a palmettának elnevezett díszekből származik az összes keresztény ornamentika, beleértve a kereszt is, de ez nem véletlen, mert Árpád nem egy céltalanul kóborló nép honfoglaló vezére, hanem Noé unokája, pontosabban Sém fia (Arpaksad) volt (Móz. 1, 10, 22.). Így a Bibliában kerestem azt a szivárványt, amelyik csak az előmagyaroknak – a Szentkönyv valódi főszereplőinek – nemzeti színe lehetett. Ezt Mózes I. könyvének **9.** részében találtam meg, ezért a számunkra fontos szöveget a **8**.-tól a **17.** versig, Károli Gáspár fordításából ide másolom.

***9, 8**. „És szóla az Isten Noénak és övele az ő fiainak, mondván: **9.** Én pedig ímé szövetséget szerzek ti veletek és a ti magvatokkal ti utánnatok. **10.** És minden élő állattal, mely veletek van: madárral, barommal, minden mezei vaddal, mely veletek van; mindattól kezdve a mi a bárkából kijött, a földnek minden vadjáig. **11.** Szövetséget kötök ti veletek, hogy soha ezután el nem vész özönvíz miatt minden test; és soha sem lesz többé özönvíz a földnek elvesztésére. **12.** És mondá az Isten: Ez a jele a szövetségnek, melyet én örök időkre szerzek közöttem és ti köztetek, és minden élő állat között, mely ti veletek van: **13.** Az én ívemet helyeztetem a felhőkbe, s ez lesz jele a szövetségnek közöttem és a föld között. **14.** És lészen, hogy mikor felhővel borítom be a földet, meglátszik az ív a felhőben. **15.** És megemlékezem az én szövetségemről, mely van én közöttem és ti közöttetek, és minden testből való élő állat között; és nem lesz többé a víz özönné minden testnek elvesztésére. **16.** Azért legyen tehát az ív a felhőben, hogy lássam azt és megemlékezzem az örökkévaló szövetségről Isten között és minden testből való élő állat között, mely a földön van. **17.** És monda Isten Noénak: Ez ama szövetség jele, melyet szerzettem én közöttem és minden test között, mely a földön van.”*

Szinte minden bibliafordításban ugyanez a szöveg áll, de a modern magyarban az „*ív*” helyett már „*szivárványívet*” is olvashatunk. Gondolom, a vaskor legelején, Mózes I. könyvének írója ismerte az összes *színárnyat* megjelenítő (*színárnyványt) *szivárványt* (mely ívet ma is minden nyelv valami természeti jelenségre, vagy annak színére utalva egyértelművé teszi), de azt mégsem nevezte meg, hanem csupán az „ív” szót használta, ezzel annak több jelentést adva. A **13.** versben, a vízözön végén „*Az én ívemet helyeztetem a felhőkbe, s ez lesz jele a szövetségnek közöttem és a föld között*.”, nyilván a szivárványról szól, de a **14.** verset olvasva, jöhetünk rá arra, miért ad a bibliaíró két külön értelmet az ív szónak. „*És lészen, hogy mikor felhővel borítom be a földet, meglátszik az ív a felhőben.*” Ugyanis ha Isten nem az eget, hanem a földet borítja be felhővel, akkor nem alulról, hanem fölülről kell nézni. De ha fölülről nézzük a felhővel borított földet, és ha „*meglátszik az ív a felhőben.*”, akkor nem szivárványívet, hanem csak egy vízszintes, szirtekből kirajzolódott ívet láthatunk a felhőkben. Noé ezért a népével egy felhőkből kiemelkedő ívszerű hegyláncokkal körülvett helyen, a csonkítatlan hazánkban, az igazi *termékeny félhold* területén, *a valódi Szentföldön* kellett, hogy éljen. Ezek szerint, a bibliaíró szándékosan jelölte meg a Biblia főszereplőinek és íróinak lakhelyét, nemzeti színeikkel együtt, nehogy mások Isten népének színlelhessék magukat. Pedig ez sajnálatos módon mégis

© Copyright Mikes International 2001-2016

megtörtént, mely csalfaságra épült az egyetemes történetírással együtt a monetáris világrend is, amelyik e hazugság leplezése érdekében szinte mindenre képes. *A magyar balsors oka*, a burkolatlan és burkolt genocídiumok mind-mind ide vezethetők vissza, a *tatárjárástól Trianonig*, vagy akár a kommunista és neokommunista nemzetellenes baloldali pártokig, mert, ahogy József Attila megfogalmazta: „*finomul a kín*”.

Az utolsó jégkorszak idején, amikor a tengerek a mai szinttől 130 méterrel lejjebb süllyedtek, következésképpen a szárazföldeket átlagosan 270 méter vastag jégréteg borította és a Földközi-tenger térsége is kihalt, fagyott talajú (permafroszt) volt, a finnugor nyelvű emberiség (amit a mai rénszarvastenyésztők nyelve bizonyít) a Golf-áramnak köszönhetően az észak-atlanti és közép-európai régiókban talált még magának életteret az oda kényszerült mamutokkal, rénszarvasokkal, és más élőlényekkel együtt. Majd a fölmelegedés kezdetén, a keleten felhalmozódott több száz méteres jégrétegnek gyors leolvadásából keletkezett vízözönt az ember, az akkori legkeletibb életterében, a Kárpát-medencében élte át. Ezért olvasunk a Képes Krónika 28. részének legvégén, a Dunántúlon lévő *Noé hegyéről*, amelyik szerintem a mai Pomáz-közeli *Kőhegy*nek régi neve lehetett. Így Isten ősnépe – akikből a világ minden nemzete lett – Kárpát-hazájában értelemszerűen választotta trikolórjának, a *kegyelet*nek is nevezett szivárvány természetben látható *piros-fehér-zöld* színeit, amit soksokezer év után a selyemútról visszajött, és az *egész emberiség nyomorát, meg viszályait okozó pénzgazdálkodók* (lásd: *Csokonai v. M., Az estve* című versét) betiltottak. Persze hiába, mert az 1848-as szent forradalmunk évében, a XXI. törvénycikk 1. §-a elrendelte: „*A nemzeti szín ősi jogaiba visszaállíttatik.*”, és ezzel egy bizonyítékkal több maradt Mária országáról, a Fiú szülőföldjéről, de Isten valódi, és hazuggá tett népéről is!

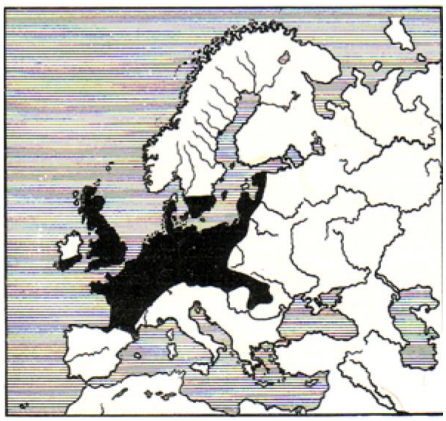

22 - 12 ezer évvel ezelőtt, a jéggé fagyott Eurázsiában, - a Golf-áramlatnak köszönhetően – a *rénszarvasoknak*, és így az embernek is (a feketével jelölt helyen) *maradt még egy élettere*. (Dr. A. Jacobi: Das Rentier; 1931, 103; Leipzig).

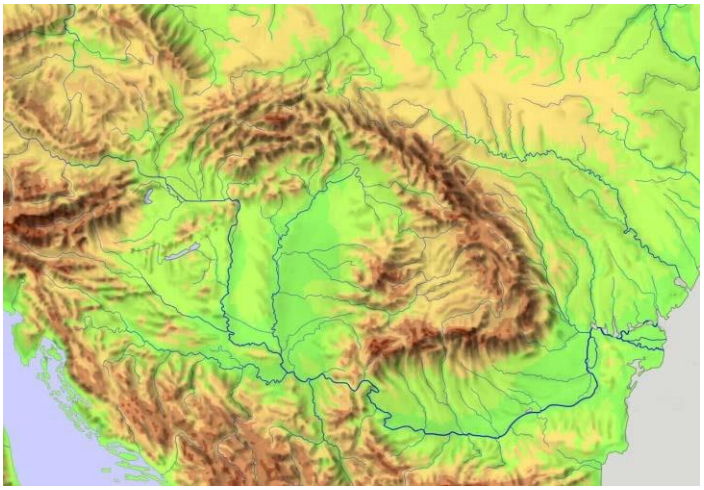

Szűzanya és gyermekeinek országa, az ívben. A szivárvánnyal együtt „*Ez a jele a szövetségnek*,” mármint az ószövetségnek!

Bázel, 2014. március. 15.

MESZLÉNYI, Róbert Imre: The Iconography of the Hungarian National Flag

In this writing the author dwells into the esoteric meanings of the Hungarian national flag.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2016

NYELVÉSZET

Czeglédi Katalin : A piramis

1. A Miskolci Bölcsész Egyesületben a Magyarságtudományi Napokon 2014. dec. 5-én Borbola János az előadásában a *piramis* szót 'peremes' jelentésűnek tartotta. Ezt követően dr. Gyárfás Ágnes a Bölcsész Egyesület elnöke megkért, hogy írjak a *piramis* szóról. Jelen dolgozatban ennek a kijelentésnek a helytelenségéről, nem igazolt voltáról szólok, egyben bemutatom az eddig nem kellően tisztázott görög adatnak, a *piramis* szónak az eredetét.

A földrajzi névi kutatások során megtanultam, hogy a szavak teremtésének, alkotásának lényege az, hogy a megnevezések a megnevező számára a megnevezettnek1 - pl. személy, állat, növény, tárgy, földrajzi helyek, mint forrás, folyó, tó, település, épület és gondolati dolog stb. – a legfontosabb, a legjellemzőbb tulajdonságát tartalmazzák. Ez a legfontosabb tulajdonság mindig más és más lehet: pl. a készítés módja, az alakja, elhelyezkedési viszonya, funkciója, színe, milyen anyagból készült, mi a cél az elkészítéssel, stb. Így van ez a *piramis* esetében is. Ahhoz azonban, hogy megtudjuk ennyi év távlatából, hogy a névadónak mit jelentett a piramis, mint építmény, számba kell venni néhány eddigi megállapítást és számos nyelvi adatot, amelyre eddig nem fordítottak figyelmet. Ugyanakkor azt is számításba kell venni, hogy az ember életében a megismerés folyamatában az újonnan jelentkező természeti részek, használati tárgyak, gondolati dolgok stb. megnevezése mindig a már ismert dolgok megnevezésén alapult attól függően, hogy az újnak a lényeges tulajdonsága melyik már ismerthez, megnevezetthez kötődött. Ily módon a már ismertnek a megnevezése szállt rá az újonnan megismertre. Idővel a toldalékolással lehetett finomítani a különbségeket vagy megerősíteni az egyezéseket.

2. A Magyar Értelmező szótár szerint a **piramis** 1. Egyiptomban a fáraók számára temetkezési helyül, ill. Dél- és Közép-Amerikában kultikus célt szolgáló, gúla alakú, hatalmas építmény. 2. Mat. rég Gúla. (MÉK. 1972/2:1107.)

Az Akadémiai Kislexikonban a következőt olvashatjuk: A **piramis** (gör.): az ókori Egyiptomban az uralkodók nyughelyéül szolgáló építmény: a → *masztabá*ból alakult ki. Az elsőt a III. dinasztiabeli *Dzsószer* fáraó építtette Szakkarában. A legjelentősebb egyiptomi piramisok el-*Gizá*ban találhatók. A Közép- és Dél-Amerikában előforduló lépcsősen kialakított piramisok templomok alépítményeként szolgáltak. (AK. 1990/2:433.)

A **masztaba** *arab* óegyiptomi, csonka gúla alakú építmény, amely alatt a tulajdonképpeni sírhely 10-20 méter mélyen van elrejtve. (BAKOS 1989.)

A Magyar Nyelv Történeti Etimológiai Szótárában a **piramis** első adata 1416-ból való. A magyarban használt alakváltozatai a *pirámok2, pyramiszokra3*, *pirimusz, piramid*, jelentése 'gúla, gúla alakú építmény, pl. síremlék'. Latin eredetű, vö.: lat. *pyramis* 'gúla, piramis mint egyiptomi sírépítmény; mint geometriai alakzat'. Ez a nem kellőképpen tisztázott eredetű görög *πυραμίς* 'ua.' átvétele. Bekerült más nyelvekbe is; vö. pl.: német *Pyramide*; francia *pyramide*: 'gúla, piramis'. (TESz 1976/3:205.)

A latin **pȳramis** 'gúla, piramis' toldalékolt alakban a *-d-*t tartalmazó **pȳramidis** használatos. (GYÖRKÖSY 1986)

A szó megvan az oroszban: **пирамида** 1. gúla; усечённая пирамида 'csonka gúla'; 2. piramis (Egyiptomban). (GÁLDI 1974.)

Az etimológiai szótár szerint: A **пирамида** az ószlávból való, amelybe a görögből került: vö.: görög *pyramida*, amely visszavezethető a görög *pyramis* -ra 'ua.'. (SIS 1975.)

Ozsegov szótára szerint az orosz **piramida** '1. Soklapú, sokoldalú épület, amelynek az alapja sokszögletű, az oldallapjai pedig háromszögletűek. 2. Ennek a formának hatalmas kőépülete, a fáraók sírja a régi Egyiptomban. 3.

1 A szaknyelvben denotátum, azaz a jel tárgya, az, amire a jel vonatkozik, amit jelöl. (BAKOS 1989)
2 *-k* többes jellel.
3 *-k* többes jellel és *-ra* határozóraggal.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Tárgyak csoportja, amelyek kis csomóba fogva széles alappal rendelkeznek és felfelé szűkülnek. Puskák piramid formában (csövükkel felfelé csomóba rakva.) Torna vagy akrobatikus forma emberekből, akik néhány sorban egymásra állva alkotnak alakzatot. 5. Állvány a puskák őrzésére. (S.I. Ozsegov 1978)

A török nyelvek közül megemlítjük a tatár **piramida** alakot, amely különböző jelentésben használatos, pl.: 'vágott piramis, azaz csonka piramis, háromsarkos, azaz háromélű piramis'. (TRS. 1976).

A mongolban is ismerik a szót **piramid** formában, a következő jelentéstartalmakkal: 'ereklyetorony alakú kis égetett agyagkúp: kegytárgy; szuburgán, sztúpa, pagoda; széles, tágas, valamilyen alakzatú stb., megbízható, alapos, biztos; valaminek a hegye, csúcsa, valamilyen hegyű, csúcsú, hegyes, csúcsos, összpontosított (szellemű)'. (Orosz - Mongol szótár)

Részletesebben foglalkozunk a csuvas adatokkal, amelyeknek különös jelentőségük van a szó etimológiájának a megírásában. A szó a csuvasban: **piramida** 1. a matematikában használják. Az ötalapú vagy ötélű piramis csuvas neve: *pilĕk ajaklă piramida* 'öt oldalú piramis'. 2. Történelmileg a *piramida* ld. egyiptomi piramisok. 3. Átvitt értelemben *piramida, kupa* 'piramis, kúp'; *şytar kupi* 'párna kúpja'. 4. A sportban is használják: *piramida*. 5. A harcászatban is ismerik: *piramida*, a mindennapi életben 'állvány, tám, támasz, a takácspad, azaz szövő állvány, pad'. Nyelvjárásban: 'palánk, léckerítés'; 'álló gallér'; 'puska állványa'. (ANDREJEV 1961.)

Ašmarin szótárában megtalálható néhány fontos, idetartozó adat, köztük a csuvas **pĕrmeče,** amelynek jelentése 'összegyűjtés, összeszedés (ruhán) ránc, berakás (ruhán, kis kaftánon)' , 'kaftán berakása, rakás kis kaftánon, kaftán anyaga, kaftán varrása', 'túróstáska (sütemény)'. (Ašm. X: 207).

Külön figyelemre méltóak Jegorov adatai, a csuvas **püremeč** 'túróstáska', tat. *pärämäč* 'kerek sütemény hússal töltve', tat. *eremček pärämäče*, bask. *pärämes* 'túróstáska' (JEGOROV 1964), amelyekből világosan kitűnik, hogy a csuvas *püremeč* hangtani előzménye a csuvas *pĕrmeče* alaknak.

A csuvas *pĕrmeče* már önmagában is többszörösen képzett szó, ám ennek is vannak még tovább képzett alakjai, pl.: **pĕrmečelĕ** 'rakásokkal, rakott', 'ami apró berakásokkal csinált', 'rakott kaftán'. (Ašm.X.: 207)

Alakváltozata a csuvas **pĕrmečĕklĕ** 'ráncolt, barázdált' jelentésű szó, pl. ráncolt bőr. (Ašm.X.: 207)

A fenti csuvas szavakat elemeikre bontva azt látjuk, hogy az abszolút és a relatív szótövek önmagukban is ismert, ma is használt szavak. A legtovább képzett szó csuvas *pĕrmečĕklĕ és a pĕrmečelĕ* amelyeknek a következő szerkezeti felépítése állapítható meg:

pĕrmečĕklĕ < *pĕrmečĕk* < *pĕrme* < 1. *pĕr-* 1. 'szűkíteni, szorosra húzni, összehúzni, egybegyűjteni (erőket), összevonni, összpontosítani',
2. matematikában, műszakiaknál 'összekapcsolni, összekötni';
3. 'összenyomni, összepréselni, összeszorítani, megrövidíteni';
4.'ráncokba szedni'
5. átvitt értelemben 'ráncba szed' pl. gyerekeket.
2. *pĕr, pĕre, pĕrre* 'egy'
+ *-me*: főnévképző (igéből és névszóból egyaránt képez)
+ *-čĕk* (< *-ček, -čik*): képző 'valamivel ellátott'
+ *-lĕ*: képző 'valamivel ellátott'

pĕrmečelĕ < *pĕrmeče:* < *pĕrme* < 1. *pĕr-* 1. 'szűkíteni, szorosra húzni, összehúzni, egybegyűjteni (erőket), összevonni, összpontosítani',
2. matematikában, műszakiaknál 'összekapcsolni, összekötni';
3. 'összenyomni, összepréselni, összeszorítani, megrövidíteni';
4.'ráncokba szedni'

© Copyright Mikes International 2001-2016

5. átvitt értelemben 'ráncba szed' pl. gyerekeket.
2. *pĕr, pĕre, pĕrre* 'egy'
+ *-me*: főnévképző (igéből és névszóból egyaránt képez)
+ *-če* (< *-ček*): képző 'valamivel ellátott'
+ *-lĕ*

A csuvas *pĕrme, pĕrĕm* 1. 'ránc (pl. arcon)' 2. 'berakás (ruhán), éle (nadrágnak)' 3. 'terephullám, terepredő', 4. 'összeszerelés, összeállítás', 'rakás (ruhán)', 5. 'tűlevelű erdő', 6. 'összefogás, csomó' jelentésű. (Ašm.X.: 207)

A csuvas *pĕrme, pĕrĕm* teljesebb alakja *pĕrmek*, **pĕrĕmek* volt. A *pĕrmek* jelentése ugyanaz, mint a *pĕrme, pĕrĕm* változaté. (Ašm.X.: 207)

A csuvas *pĕrme, pĕrĕm* toldalékolt alakban nemcsak a *pĕrmečĕk*, hanem a *pĕrmelĕ* 'rakással ellátott, rakott' változat is használt. Szerkezeti felépítése: *pĕrme* + *-lĕ*: képző 'valamivel ellátott'.

A *pĕrmek* toldalékolt változata is ismert, jelentése ugyanaz: csuvas *pĕrmeklĕ* 'rakásokkal (ellátott), rakott'. (Ašm.X.: 207)

Meg kell jegyeznünk, hogy a török nyelvek nagy részében ismert a csuvas *pĕrme, pĕrĕm* szó különböző alakváltozatokban, ezek egymásnak megfelelői, vö.: baskir, tatár *börme*, kirgiz *bürmö*, kazak, nogaj *bürme*, üzbég *burma*, ujgur *pürme*, altaji *pürme*, azerbajdzsán *büzmä* 'rakás a ruhán, rakás, egybegyűjtés, hullámosítás'; csuvas *pĕrmellĕ*, baskir, tatár *bormäle*, nogaj *bur'meli*, azerbajdzsán *büzmäli*, altaji *pürmelü* 'rakásokkal, gyűrődésekkel ellátott, rakott, hullámosított (a ruháról mondják)'. Igéből képzett, vö.: csuvas *pĕr-*, ujgur, altáji *pür-*, tatár, baskir *bör-* 'ráncokat, gyűrődést, rakást csinálni a ruhán'; azerbajdzsán, oszmán *büz-* 'nyomni, összeszorítani, egybefogni, ráncolni, összeráncolni'. (JEGOROV 1964.)

2.1. Fontos adatok a földrajzi nevek, mert legtöbbször a településnek (ld. or. *Perm*[4]) végső soron az 'árok, patak' jelentésű szó szolgált alapul. Ennek az a magyarázata, hogy a települések, különösen a megerősített települések folyóelágazásba vagy folyóval, árokkal körülvett helyen épültek. A folyó, árok neve pedig képző nélkül vagy képzővel átment a település megnevezésére, ugyanakkor a köznyelvben is elterjedt, ma is használatos közszóként. Ilyenek a magyar *vár, város*, a csuvas *pur, purk* 'város'. Ezek azért is fontosak, mert egyrészt összetartoznak, másrészt a Nyugat-európai nyelvekben - vö.: német burg 'város' – a szó keleti eredetű, méghozzá a szkíta-hun nyelvekből került hozzájuk[5], vö.:

Orenpurk

'Oren város'. h. Ašm.III.276.: csuv. Orenpurk or. Orenburg, város neve, NAP:-, Ar.:-. Ld. csuv. Elenpur.
< csuv. Orenpurk ¬¾ csuv. Oren
+ purk ¬¾ csuv. purk 'város'
or. Orenburg ¬¾ csuv. Orenpurk

Ărempur

'Ărem város'. h. Ašm.IV.59.: csuv. Ărempur or. Orenburg, város neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. Ărempur < Ărem < Ăren
+ pur ¬¾csuv. pur 'város'
or. Orenburg ¬¾ nem or. *Orenpurk, *Ărenpurk < Ăren
+ purk ¬¾csuv. purk 'város'

4 Kiss Lajos szótára szerint a Perm városnév tisztázatlan etimológiájú, feltevése szerint népnévi eredetű lehet (ld, bjarma). (KISS 1980)
5 Ez a megállapításom széleskörűen igazolható a földrajzi névi kutatásokkal.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Mellékfolyók nevében eleve az 'árok, patak' szó van meg, a tó megnevezése (bask. *Etbarmaś* or. *Itbarmas*) olyan összetett szó, ahol az *Et, It* 'vizet jelölő szó, az utótag (*barmaś, barmas)* pedig a *piramis* alakváltozata. vö.:

Perěm

'?'. h. Ašm.IX.168.: csuv. Perěm or. Perm', város neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. Perěm < csuv. *Perim
or. Perm' < Perěm

Pirěm

'?'. h. Ašm.IX.225.: csuv. Pirěm or. Perm', város neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. Pirěm
or. Perm'

Perim

'?'. f. SW.741a.: ko. Perim / Perym or. Perm', város.
< ko. Perim < Peri
+ m ¬¾ ld. 1. képző 'valamivel ellátott' 2. ko. va 'víz'
ko. Perym < Pery
+ m
or. Perm' ¬¾nem or. Perm' < Per
+ m'

A *Perym* második szótagjában az *-y-* mély hangú ajakréses (veláris, illabiális *ı, i*) magánhangzója arra utal, hogy az előzmény illabiális *a* volt. Ez a magánhangzó olykor redukálódott, néha el is tűnt.
A következő adatok példaként szolgálnak az eltűnésre, valamint az első és a harmadik szótag eredetibb, illabiális *a* hangjának a meglétére, vö.:

Barmašur

'Barma folyó'. f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Vax.: ud. Barmašur / Barmašurka Jar., a Čepca folyó baloldali mellékfolyója.
< ud. Barmašur < Barma < Bar
+ -ma ¬¾ ld. 1. képző 'valamivel ellátott' 2. ko. va 'víz'
+ šur ¬¾ ud. šur 'folyam, folyó, patak, csermely'
ud. Barmašurka < Barma
+ šurka
ud. Čepca < Čep
+ ca

Etbarmaś

'?'. t. TB.175.: bask. Etbarmaś or. Itbarmas Nur., tó.
< bask. Etbarmaś < Et ¬¾ ld. nyeny. id 'víz'
+ barmaś < bar
+ maś
or. Itbarmas ¬¾ nem or. Etbarmaś

© Copyright Mikes International 2001-2016

Birmäś

'?'. f. TB.35.: bask. Birmäś or. Birm'as Xajb., az or. Sakmara jobboldali mellékfolyója.
< bask. Birmäś < Bir
+ -mäś < -mä
+ -ś
or. Birm'as ¬¾nem or. Birmäś

Hangtani szempontból azért is értékes adatok, mert a magánhangzók illabiális voltát egyértelműen igazolják.
A végső elem a *pĕr*, amely eredetileg igenévszó (nómen-verbum) volt, azaz igei és névszói tulajdonsággal egyaránt rendelkezett. A mai csuvasban már elkülönülten használják az igei és a névszói, közelebbről a számnévi 'egy' jelentést. A szó a földrajzi nevekben is ismert:

Pir šyvĕ

'Pir vize'. f. Ašm.IX.219.: csuv. Pir šyvĕ Simb.u., kis folyó neve, amely az or. Svijaga folyóba ömlik or. Šumovka falu mellett, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. Pir: folyónév
+ šyvĕ ¬¾ csuv. šyv 'víz'
+ -ĕ (< -i): birtokos személyjel E/3.

Pir šyvĕ

'Pir vize'. d. Ašm.IX.: csuv. Pir šyvĕˆ, mező neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. Pir: folyónév
+ šyvĕ ¬¾ csuv. šyv 'víz'
+ -ĕ (< -i): birtokos személyjel E/3.

Hangtani szempontból lényeges, hogy a fenti *-m*-t tartalmazó változatoknak van *-n*-t tartalmazó alakjuk is, jelentésük ugyanaz, vö.: csuvas *pĕrĕn, pĕrĕnčĕk, pĕrĕnčĕklĕ*.

Figyelemre méltó az is, hogy a *-z*-vel szemben az *-r*-t tartalmazó alakok nemcsak a csuvasban fordulnak elő. Ez azt is jelenti, hogy a mérvadó akadémiai tanítás szerinti rotacizmus és zetacizmus elve nem érvényesül. A csuvasban a palatális redukált *ĕ* előzménye *i, ü* volt.

2.2. A csuvas *pĕrme, pĕrĕm* családjába számos további szó tartozik, ilyen pl.: az ÓT. *burun* 'orr', amely az arcból hegyesen kiálló alakjáról kapta a nevét. Alakváltozata a magyar *orr*, amelynek az eredetileg megvolt szókezdő mássalhangzója eltűnt a használat során: *t-* > *δ-* > *w-* > *V-* (vokális) > *0-* (zéró); az ÓT. *burun b*-je esetében: *t-* > *δ-* > *w-* > *b-* változás történt. Természetes, hogy vannak a földrajzi nevekben eredeti *t-* szókezdőjű szavak tVr 'hegy' jelentésben. Ld. még magyar *orom, bérc* stb. A szócsalád tagjait tovább sorolva idetartoznak az *ujj*at megnevező szavak, amelyet 'vékony, hegyes kinövés'-nek fogtak fel őseink. Idetartozik a csuvas *pürne* 'ujj', ujgur *ba(r)mak*, üzbég. *barmok*, azerbajdzsán *barmag*, kirgiz, kazak, karakalpak, nogaj, tatár, baskir, türkmén *barmak*, altaji, oszmán *parmak* 'ujj'. Ld. még mongol *barix*6 'fogni (kézben), megragadni, tartani (kézben)'. (JEGOROV 1964)

Már az eddigiekből is kitűnik, hogy a kiálló, hegyes, csúcsos tárgyaknak, természeti formáknak a csúcsa nemcsak felfelé mutathat, hanem bármilyen más irányba is, a megnevezés pedig ugyanaz. Itt kell megemlítenünk a szavaknak egy másik idetartozó csoportját, a szűk, keskeny folyómedert vagy a szűk, keskeny hegyi átjárót, amelynek a csúcsa lefelé mutat s amelyet 'kapu' jelentésben is használunk. Ilyen a magyar *Dömör kapu* 'vaskapu' *Dömör* tagja, amely egész Ázsiában előfordul földrajzi nevekben. Alakváltozata az oszm. *dar,* jelentése 'keskeny'. A szó nemcsak a

6 Rokon az orosz *bereč-* (< *beregti*) 'fogni' ige *bereg-* töve, amely átvétel.

© Copyright Mikes International 2001-2016

földrajzi nevekben, hanem közszóként is Eurázsia szerte ismert. A szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* > *d-* változást mutat, egyszerű zöngésedés történt. Ami az alaktani vizsgálatokat illeti, már a *Dömör* és a *dar* viszonyában is látható, hogy képzett alakról van szó és ez az első relatív szótő. A földrajzi nevek bevonásával összehasonlító vizsgálat lehetséges és az abszolút szótő megállapítható. Hangtanilag a *t-* (ld. magyar *tömör*), *d-* (ld, magyar *Dömör*), a *piramis* és a fenti csuvas szavak *p*-je és a nem csuvas megfelelők *b-* szókezdője összefüggnek. A *d-, p-, b-* a következő változások eredményei: *t-* > *d-* (zöngésedés), *t-* > *ϑ-* (réshangúsodás) > *φ-* (további réshangúsodás) > *p-* (zárhangúsodás); *t-* > *δ-* (zöngésedés, réshangsodás) > *w-* (további réshangúsodás) > *b-* (zárhangúsodás).

Az ÓT. *buruš-* 'ráncolódni' ige töve a *buru-* is relatív szótő, rokon a fenti csuvas *pĕr-* igével, amelynek közvetlen hangtani előzménye világosan *pür-, pir-*. Ezeknek alakváltozatuk az ótörök *bür-*, a képzett alak *büriš* 'gyűrődés, rakás, ránc a ruhán, bőrön', *bürüš-* 'rakásokat, ráncokat összefogni, egybegyűjteni, egybenyomni'. A szótő *büz-, böz-* formában is megvan. Látható, hogy az -r és -z szembenállás nem kizárólag a csuvas és a nem csuvas nyelvek szembenállása. A mély hangú változatok is a szócsalád tagjai, ám az összefüggéseket mindig a helyükön kell kezelni.

A magy. *perem* 'széle, éle valaminek' is a szó családjába tartozik, amelyet a TESz helytelenül németből való átvételnek tart. A dolog fordítva áll, a németben átvétel.

Az *-ü-*t tartalmazó változat a földrajzi nevekben is megmutatkozik:

Pürmek

'?'. d. Ašm.X.85.: csuv. Pürmek, mező neve, NAP:-, Ar.:-.
< csuv. Pürmek < Pür
+ mek

Tehát a csuvas *pĕrmečĕklĕ* és a *pĕrmečelĕ* ugyanannak a szónak kétféle hangtani alakváltozata. Elhagyva a végső *-lĕ* képzőt, a *pĕrmečĕk-* és a *pĕrmeče-* relatív szótövet kapjuk, amelyekben a *-čĕk, -če* képzőváltozatok etimológiailag összetartoznak egyrészt egymással, másrészt a *piramis, piramid, piramida, piramide* formák *-s, -d, -da, -de* képzőváltozataival. Tovább bontva a szót, a csuvas *pĕrme-* (< *pirme, pürme*) teljesebb hangtani változata a *pĕrme-, pĕrmek-, pirmek-, pürmek-*. A magyar *pirámok -k* többesjel nélküli *pirámo-* alakja is idetartozik.

Az első relatív tő felé haladva tovább bontva a *piramis* szót látható, hogy az *-m, -me, -mi, -mo, -mek, -mok, -mak* képzőváltozatok etimológiailag összetartozó rövidebb, hosszabb, teljesebb formák. Olykor a képzőnek csak a kezdő mássalhangzója maradt meg. Az is látható, hogy az *-m-* nazális helyett *-n-* változat is használatos. Ennek az a magyarázata, hogy az előzmény közös, ugyanazon mássalhangzó volt.

Eljutva az első relatív szótőhöz, a *piramis pira-* tövéhez - bár a szócsalád igen nagy - két szót kell elsősorban figyelembe vennünk: az egyik a 'szűkíteni, szorosra húzni, összehúzni, egybegyűjteni (erőket), összevonni, összpontosítani' ige, a másik pedig az 'egy' számnév. A *piramis* szó *pira-* tövében mindkettő benne van.

2.3. A fenti adatok nyelvészeti tanulsága és történelmi háttere.

A *piramis* szóhoz a jelentés, az alaktan és a hangtan felől megközelítve kötődnek a fenti adatok. Az agglutináló nyelvekben - különös tekintettel a magyarra - lényeges, hogy a hangsúly mindig a legelső elemen van, mert az hordozza az alapjelentést. Az átvett alakokban az átvevő nyelvek azonban ezt a tudást nem mindig őrizték meg, mi több rendszerint át sem vették. A *piramis* és a *piramid, piramida* esetében ez a hangsúlyos szótag a *pira-* relatív szótő első magánhangzójára az *-i-*re esik, mert valójában ez az abszolút szótő magánhangzója. Az adatok között van a *pira-*nak rövidebb alakja is, a *pir-, pür-*, amely a csuvasban *pĕr-*. A földrajzi névi kutatások fényében ennek a szónak komplex jelentéstartalma van: Jelenti az elsőt, az egyetlent, a forrást, az őst, amelyből maga az élet születik. Éppen ezért szent, tiszteletre méltó, maga az isten. A haladási irány a kiinduló pontból hozzánk, a mai állapot felé tart. Őseink gondolkodása szerint ehhez a ponthoz visszafelé, a kiinduló pont felé haladva el lehet jutni. Ez esetben

© Copyright Mikes International 2001-2016

szűkítésről, összenyomásról beszélhetünk.

Az emberi megismerés gazdagodásával, a gondolkodás fejlődésével és egyre bonyolultabbá válásával az emberi megnevezések is finomodtak, a már meglévő szavakat kiegészítették, miközben kialakultak a toldalékok (képzők, jelek, ragok). Már az első relatív szótő is tartalmaz ezekből egyet. Jelen dolgozatban a legfontosabb azonban nem ennek a keletkezése, hanem az első relatív szótő további toldalékolása. A *piramis, piramid, piramida* esetében a *pira-* első relatív szótőhöz *-mi-* névszóképző járult, amelynek alakváltozata a *-me-*. Az *-i-* redukciójával keletkezett az *-ĕ-*, amely tovább gyengülve el is tűnhetett, így keletkezett a képzőnek a rövidebb változata az *-m-*. A *piramis, piramid, piramida* formáknak a végső toldaléka az *-s* (ld. *-š*), *-d, -da* 'valamivel ellátott, valami mellett lévő, valamihez tartozó' jelentésű képzők. Hangtanilag és alaktanilag összefüggnek, már fejlemények. A képző kezdő mássalhangzója eredeti *-t-* volt, a *d-* zöngésedéssel (*t-* > *d-*) keletkezett. A *-d-*t követheti magánhangzó, az adatok közt *-a, -e*. Az *s-* (*-š*) képző több lépcsőfokon keresztül alakult ki: a *t-* palatalizációjával (*t-* > *t'-*), affrikálódásával (*t-* > *-t'-* > *-č-*) majd a további változás során a *-č-* dezaffrikálódásával, azaz réshangúsodásával keletkezett (*-t-* > *-t'-* > *-č-* > *-š-*). Amint láttuk, a fenti adatok közt a csuvasban használatos a *-č-* (vö.: csuvas *pĕrmečĕk).* Megjegyezzük, hogy az *-sz-* (*-s*)-t tartalmazó *piramisz -sz*-je szintén eredeti *-t-* fejleménye: *-t-* > *-ϑ-* > *-s-* (*-sz*).

Az adatok alapján alaktani szempontból a *piramis* szóban az első relatív szótövet (*pira-*) igének kell felfognunk – ám természetesen tartalmazza az 'egy' számnévi jelentést is –, a hozzá járuló *-me-, -mi-* deverbális nómen képző, ezzel a *pira-* első relatív szótő *pirami-, pirame-* második relatív szótővé lett és 'egyberakás, rakással egybe szűkítés' jelentésűvé vált. A *pirami-* második relatív szótőhöz a *-d / -da / -de / -s / -sz* képzőváltozatok járultak, így a *piramis, piramid, piramida, piramide, piramisz* már harmadik relatív szótővé fejlődött7. Az alakváltozatok jelentése minden esetben 'egyberakással, rakással egybe szűkítéssel ellátott' jelentésű. A szó láthatóan tartalmazza a készítés módját, ahogyan felépítették a piramist a köveket egy pontba szűkítve rakással. Ezt a fajta készítési módot a természetből lesték el, alapos, erős, ugyanakkor a csúcspontban benne van az egy, az ős, a forrás, az isten, a szent jelentéstartalom. A piramisok alá temetett embernek - ez esetben a fáraónak – egyrészt a nagyságára, szent voltára utalnak, másrészt a csúcson keresztül az égiekkel, az univerzummal való kapcsolatára is lehetőség van. Mindezekkel kifejezték a fáraók egyetemes voltát és örök életűségét is.

Látható, hogy a *piramis* szónak az elemei is önálló szóként és toldalékok formájában ma egyaránt használatosak a magyarban és a török, mongol nyelvekben. Ennek magyarázatát abban látjuk, hogy a magyar mint teremtő nyelv és az ősi rokonainak a szkítáknak és a hunoknak az utódnépei a török és a mongol nyelvek megőrizték az őseik által megalkotott szavakat. Miután ilyen gazdag nyelvi hátteret nem lehet kimutatni sem a görögben, sem a latinban, sem a franciában, németben, angolban és a szláv nyelvekben, ezért természetes, hegy ezekbe a nyelvekbe átvétel útján jutott a szó.

A történeti hátteret is figyelembe véve ismertek a szkíta-görög kapcsolatok, amelyek értelmében a *piramis* és a *piramid, piramida* szó útja: szkíta → görög → latin → francia, német. A szótárakban a szócikkek írói nem vették figyelembe a toldalékolt formák *-d*-t tartalmazó változatait, továbbá tévesen az *-s*-t tartalmazót tartják elsődlegesnek a *-d*-s formával szemben.

Az sem meglepő, hogy Egyiptomban piramist építettek, hiszen a szkíták egyiptomi jelenléte is köztudott szakmában.

Tehát a magyar *piramis* jelentése 'egyberakással, rakással egybe szűkítéssel ellátott' építmény. A *piramis* elvileg visszavezethető a görög *piramis* szóra, ám a görög *piramida* nem vezethető vissza a görög *piramis*-ra. Mindkettő, a *piramis* és a *piramida* a görögben nem eredeti szó, a szkítáktól került a görögbe. A *piramis* a magyarban lehet egyenesen ősmagyar, szkíta-hun, közelebbről szarmata örökség is. Azért szarmata, mert a *-t-* > *-t'-* > *-č-* változás böszörmény nyelvi jellemző, a csuvasokat korábban böszörményeknek hívták s a böszörmények szarmata hunok, akikhez nemcsak a csuvasoknak, de a magyaroknak is közük volt, van. Nem véletlen, hogy éppen a csuvasban használatos a *-č*-t tartalmazó változat, a magyarban pedig ennek a tovább alakult fejleményében *-š-* van.

Tehát a *-d-* (< *-t-*) -hez képest az *-š* elsőségét illetően a SIS és a TESz megállapítása nem igazolt, azonban az igen, hogy a kutatásaink eredményeképpen mind a *-d*, mind az *-š, -s* esetében eredeti *-t*-ből kell kiindulnunk és a *-d, -š, -s*

7 Mint relatív szótő alkalmas tovább toldalékolásra, pl. piramisok, piramist, stb.

© Copyright Mikes International 2001-2016

a *-t*-nek különböző fejleményei. A görögben az *-s*-t tartalmazó változat a szkítáknak egy olyan nyelvjárásából kerülhetett, amelyre a szarmata nyelvi jellemzők érvényesek voltak.

Lényeges, hogy a berakással – közben egybegyűjtéssel, egybeszedéssel, csúcsos tárgyak készítésével az élet más területein is találkozhatunk a magyaroknál és az ősi rokonaiknak az utódnépeinél (ld. pl. csuvas, mongol). A *-d*-t tartalmazó formáknak a csuvasban, tatárban és a mongolban való előfordulása egyértelműen arra utal, hogy a csuvasok, tatárok és mongolok elődei olyan szkíta-hun népek voltak, akiknek a nyelvében használatos volt a *piramid, piramida* alak is. A csuvasban használatos egyéb változatok pedig nem késői csuvas jellemzők, hanem az elődöknek, a szarmata hunoknak a nyelvében is ismert lehetett.

A földrajzi névi kutatások tükrében az is természetes, hogy az 'egyberakás' jelentésű cselekvést és az 'egy' számnevet ugyanaz a szó jelöli.

A *-d* végűek a szláv nyelvi adatokkal mutatnak kapcsolatot, hangtanilag megelőzik az *-s* (*-š*), *-sz* (*-s*) végű állapotot. Természetesen ez az *-sz* nem keverhető össze a görög és a latin képzővel, amely szintén *-sz* (*-s*). A magyarban valamennyi, az *-s, -sz, -d* végű változatok egyaránt ismertek. Sőt megvan a rövidebb *pirám* alak is, amely a csuvasban és még más török nyelvekben ismert. Már az átadó szkíta-hun nyelvekben is meg kellett legyen valamennyi alak, az első, második és a további relatív szótövek alakváltozatai. Az összefüggések minden esetben világosak és egyértelműek.

3. Összegzés

A magyar *piramis* szó eredetét tekintve a jelentését, hangtani és szerkezeti felépítését figyelembe véve akár közvetlenül, akár a görögön keresztül keletre a szkítákhoz, hunokhoz vezet. A francia, német, szláv stb. nyelvekben elterjedt változatok (*piramid, piramida, piramide)* nem a görög *πυραμίς,* hanem a latinban és az ógörögben egyaránt kimutatható toldalékolt alakban jelentkező *-d*-t tartalmazó formán keresztül történt átvételek a szkítáktól, hunoktól. Az ógörögben nőnemű főnévként *püramisz* alakban szerepel, alanyesetben (nominativus). A birtokos esete (genitivus) *püramidosz*. Egyéb eseteit is ebből a tőből képezi. (GYÖRKÖSY– KAPITÁNFFY – TEGYEY 1990). Fontos megjegyezni, hogy a *püramisz* végső *-sz* mássalhangzója az átadó formában már a szó része volt. A *püramidosz* végső *-sz* mássalhangzója ezzel nem függ össze, mert az a görögben a birtokos esetet jelöli. A szótőben meglévő *-d-* a *püramisz* szótő *-sz-* hangjával összetartozik, ám az *-s (-sz), -š (-s)* fejleménye sohasem lehet *-d.*

A fentieket igazolja az a tény is, hogy a török nyelvek tartalmazzák az alakváltozatokat, az összetevő elemeket és a részek önállóan is előforduló alakváltozatait is. A török és a mongol nyelvekben sok ide kötődő jelentés ismert, amelyekből a piramisra, mint építményre vonatkoznak a következők: 1. 'egy, rakás, erős, alap, csúcs, hegy, gúla'; 2. 'egy' mint 'forrás, isten, szent, az élet kiinduló pontja, alapja, amely fent, legfelül van'.

A *piramid, piramida, piramis* szerkezeti felépítése: relatív szótő + képző → második relatív szótő + képző → harmadik relatív szótő.

A földrajzi nevekből az is látható, hogy a hegyes, csúcsban végződő vagy az egy pontból kiinduló, terebélyesedő tárgynak, növénynek, földrajzi helyek megnevezése ugyanilyen gondolkodáson alapul. Csúcsos alakú a forrásfolyó, a fenyő stb.; a víz otthagyta földterület olykor lépcsőzetes formájú8; a berakott kaftánhoz hasonlóan készül a református lelkészek ma használatos palástja.

Ami csúcsos, hegyes, az kiáll, ugyanakkor a csúcspontnak mag szerepe van, következésképp a legerősebb mindennél. Ezt az alakot más néven is ismerik a harcászatban és a vadászatban az ősi magyaroknál és a keleti rokonnépeknél a szkítáknál, hunoknál. (CZEGLÉDI 2012.)

A magyar *piramis* szó tehát jelentését, szerkezeti és hangtani felépítését illetően keleti eredetű, a görögök átvették és tovább adták, így került be a nyugati nyelvekbe is. A *piramis* szó jelentésében, szerkezeti felépítésében tükrözi az építménynek a készítési módját, alakját és a funkcióját. Ezt a fajta készítési módot a természetből lesték el. A *piramis*

8 Ilyen formájú kiszáradt folyómedrek vannak Mongóliában is. Az alakja hasonlít a csúcsával lefelé fordított piramishoz.

© Copyright Mikes International 2001-2016

alapos, erős, csúcspontban végződik, benne van az egy, az ős, az isten, a szent jelentéstartalom. A piramisok alá temetett embernek - ez esetben a fáraónak – egyrészt a nagyságára, szent voltára utalnak, másrészt a csúcson keresztül az égiekkel, az univerzummal való kapcsolatára is lehetőség van. Mindezekkel kifejezték a fáraók egyetemes voltát és örök életűségét is.

A tatár és a csuvas *piramida* adat azért is fontos, mert a jelentések között szerepel a három illetőleg az ötélű háromszög, mint a piramis oldallapjai. A háromszög éle másképpen széle vagy *pereme* ugyanaz. A 'perem' jelentés azonban a piramisnak csupán a részjelentése. Ha azt mondanánk a piramisra egy képzővel alkotott változatot használva, hogy peremes, akkor csupán egy részjelentést használnánk és nem fejeznénk ki mindazt, amit őseink a *piramis* szóba sűrítve mondtak, közöltek.

4. Rövidítések

bask.	baskir
csuv.	csuvas
d.	domb
f.	folyó
h.	hely
Xajb.	Hajbullinszkij rajon
ko.	komi
l.	lásd
Nur.	Nurimanovszkij rajon
or.	orosz
ÓT.	ótörök
Simb.u.	Szimbirszkij ujezd
ud.	udmurt
vö.	vesd össze

5. Források, irodalom

AK. 1990.	*Akadémiai Kislexokon*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1990.
ANDREJEV 1961	ANDREJEV, N.A. Csuvasszko-Russzkij szlovar, Moszkva, 1961.
Ar.	Archiválís anyag ld. NIKITIN.
Ašm.	ASMARIN, N. I. 1928-50: T*hesaurus linguae Tschuvaschorum*
BAKOS 1989	BAKOS Ferenc, *Idegen szavak és kifejezések szótára*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1989.
CZEGLÉDI 1998	CZEGLÉDI Katalin, *Szinonimák a földrajzi nevekben* (részletek) in: A szinonimitásról Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához I. szerk. Gecső Tamás Tinta Könyvkiadó Budapest 1998:55-66.
CZEGLÉDI 1999	CZEGLÉDI Katalin, *Poliszémia és homonímia a földrajzi nevekben* in: Poliszémia, homonímia Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához II. szerk. Gecső Tamás Tinta Könyvkiadó Budapest 1999:43-54.
CZEGLÉDI 2000	CZEGLÉDI Katalin, *A földrajzi nevek jelentésköre* (Aktuális jelentés, lexikális jelentés a földrajzi nevekben) in: Lexikális jelentés, aktuális jelentés Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához IV. szerk. Gecső Tamás Tinta Könyvkiadó Budapest 2000:76-84.
CZEGLÉDI 2001	CZEGLÉDI Katalin, *A földrajzi nevek összehasonlító jelentéstani vizsgálatairól* in: Kontrasztív szemantikai kutatások Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához IV. szerk. Gecső Tamás Tinta Könyvkiadó Budapest 2001:85-97.
CZEGLÉDI 2007	CZEGLÉDI Katalin, *Szkíta-hun nyelv őstörténete.* Hangtan. Farkas Lőrinc Imre

© Copyright Mikes International 2001-2016

Könyvkiadó, Budapest 2007.
CZEGLÉDI 2012 CZEGLÉDI Katalin, A magyar nyelv szerepe őstörténetünk kutatásában. VI. *Törzsneveink*. Czeglédi Katalin, Hungary, Pilisvörösvár, 2012
CZEGLÉDI 2012 CZEGLÉDI Katalin, A szkíta-hun nyelvek története. *Gyökrendszer* 1-2-3. 2012. Czeglédi Katalin, Hungary, Pilisvörösvár, 2012
DAMDINSUREN, 1982. DAMDINSUREN, C. -lUVSANDENDEV, A. *Russzko-mongolszkij szlovar*, Gosizdat, Ulan-Bator, 1982.
GÁLDI 1974 GÁLDI László, *Orosz-Magyar Kéziszótár*, Akadémiai Kiadó. Budapest 1974.
GYÖRKÖSY–KAPITÁNFFY–TEGYEY 1990 GYÖRKÖSY Alajos KAPITÁNFFY István – TEGYEY Imre, Ógörög – Magyar nagyszótár. Budapest 1990:935.
HADROVICS-GÁLDI 1951 HADROVICS László-GÁLDI László 1951: *Orosz-Magyar szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest
GYÖRKÖSY 1986. GYÖRKÖSY Alajos, *Latin-Magyar szótár*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1986.
JEGOROV 1964. JEGOROV, V. G. 1964: *Etimologicseszkij szlovar csuvasszkovo jazyka.* Csuvasszkoje Knyizsnoje Izdatelsztvo. Csebokszari
MÉK 1972. *Magyar Értelmező Kéziszótár.* Akadémiai Kiadó Budapest 1985.
NIKITIN NIKITIN, I. D.: *Toponimika (nazvanija urocsis, ovragov, leszov i drugih punktov szelenij*) *Csuvasszkoj ASzSzR*. Naucsnyj arhiv CsNII, knizsnoje posztuplenije N. 72. Kézirat.
OZSEGOV 1978. OZSEGOV, S.I. *Szlovar Russzkogo Jazyka*, Izdatelsztvo „Russzkij jazyk" Moszkva 1978.
SIS. 1975. N.M. Sanszkij-V.V. Ivanov-T.B. Sanszkaja 1975: *Kratkij etimologicseszkij szlovar russzkovo jazyka*. Moszkva
TESz. BENKŐ Loránd (főszerk) 1976: *A magyar nyelv történeti etimológiai szótára* I-III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
T-r. *Tatarszko-Russzkij szlovar Moszkva,* 1976.
Vax. VAHRUŠEVA, M. P. 1956: *Udmurtsko-russkij slovar.* Izdatyelsztvo „Russzkij jazik". Moszkva

CZEGLÉDI, Katalin: The Pyramid

In this analysis the author takes the word pyramid under a linguist`s loop.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2016

TÖRTÉNELEM

Bencze Mihály : Erdélyi sorsok

Nicolae Grigorescu és Dancs Mária

Csomakőröst, az egykori Kőröst már a XIII. századi dokumentumok is emlegetik, valamikor az Orbai járáshoz tartozott. A férfi lakosság nagy része gyalogkatonaként szolgált, így kisnemességhez is juthatott. A megélhetést mégis a gazdálkodás jelentette. A kőrösi Dancs Gábor és Ördög Zsuzsánna házasságából Rozália (1864. február 23. -1876. szeptember 30.), Mária (1865. december 20.), Ráchel (1870. december 19.), Gábor (1871. december 6. – 1873. november 29.) gyerekek születtek. Mária apja 1875-ben 36 évesen, anyja pedig 1883-ban 47 évesen meghalt. A korán árvaságra jutott Mária, ekkor sok társával együtt Bukarestet választotta, és cselédnek szegődött.

Nicolae Grigorescu (Pitaru, 1838. május 15. – Câmpina, 1907. július 21.) a modern román festészet egyik megteremtője Ion Andreescu és Ştefan Luchiannal együtt. Az apja halála után a hat gyerekes család 1845-ben Bukarestbe költözik. Grigorescu Anton Chladek cseh mesternél dolgozik, tanulja az ikonfestést, majd ortodox templomok belső falaira fest egyházi témájú képeket. Kogălniceanu ösztöndíjával 1861-ben Párizsba utazhat, Belle-Art, Barbizon és más festészeti iskolákban folytatja tanulmányait. Renoir, Millet, Corot, Gustave Courbet, Théodore Rousseau művészek nagy hatással vannak rá, és az "*en plein-air*" irányzat keretében keresi saját kifejezési formáját. Tanulmányi úton jár több európai országban, sikeres festőként. A bukaresti műterme házvezetőnője Dancs Mária, aki egyben szerető, és modell is. Megszületik egyetlen gyerekük Gheorghe Grigorescu (1866 – 1955), és 1887-ben elhagyják a zajos fővárost, Posada után végleg Câmpinára költöznek. A művész alkotása itt többnyire a rusztikus tematikában teljesedik ki. Vajon a Gheorghiță - Gyurika fiúk tanult-e meg magyarul, hisz anyanyelve magyar? Arra is kináncsiak lennénk, hogy Grigorescu hogyan vélekedett a magyarokról. Grigorescu, a művész élete utolsó napjaiban végrendelkezett, hátrahagyva mindenét feleségére Dancs Máriára és fiára. Gheorghe Grigorescu feleségül vette apja barátja Alexandru Vlahuță író Ana nevű lányát, és négy gyerekük született: Nicolae Gh. Grigorescu, aki az állami vasútvállalatnál dolgozott mérnökként, de utód nélkül halt meg, Dinu Gh. Grigorescu, aki a bukaresti Szépművészeti Akadémián végzett és 1939-ben kitelepedett Párizsba, ahol festő és díszlettervezőként dolgozott, Niculina Gh. Grigorescu (1920-1986), aki szintén a bukaresti Szépművészeti Akadémián végzett 1947-ben, majd a Bukaresti Pedagógiai Intézetben dolgozott, útód nélkül halt meg, Ruxanda Gh. Grigorescu, aki a Bukaresti Egyetem Építészeti Karán szerzett oklevelet, és férjével Constatin Theodorescu építésszel 1982-ben végleg Párizsba távoztak. Mindnégy gyerek Câmpinán nevelkedett és érettségizett, az anya Ana Grigorescu is Párizsba emigrált, és 1989-ben halt meg.

Az erősödő román nacionalizmus, majd a szocialista rendszer miatt Grigorescu magánéletét, és alkotásainak műhelytitkait mély titoktartás, diszkréció veszi körül. A végrendeletet író Ştefănescu ügyvéd sok rejtélynek volt a megörzője, hasonlóan Istrati doktor, aki a művész kérései közül sokat nem teljesített, csak igéretek maradtak. G. Oprescu írt Grigorescuról egy kétkötetes munkát, ebben óvatosan elejtett egy-két mondatot a feleségéről, de az Al. Vlahuță által írt Grigorescu monográfia már titioktartó. Nicolae Petraşcu újságíró az 1930-as években kisérletezett több titok megfejtésével. A Theodorecu házaspár, és Dinu Gh. Grigorescu 1997-ben Romániába látogatott, és nagyanjuk Csomakőrös szülőfaluja volt a célpont. Ez már egy nagy előrelépés volt, felfedezni franciaként a nagymama szülőfaluját, tisztázni a történelmet. Remus Oprescu a bukaresti Művészettörténeti Intézet igazgatója is foglalkozott 1997-ben az üggyel, de eredményeket nem közölt. Végül Nagy Lajos orvos a Székelyföld folyóírtban közölt írása tárt fel rengeteg adatot a Dancs családfa kutatása alkalmából.

A gazgasági nehézség elől rengeteg székely és hétfalusi csángó lány ment szolgálni Bukarestbe, és az itthon maradt üresedő helyükre meg idegenek telepedtek. A szép, művelt, életerős szolgáló lányaink közül sokan lettek román hírességek feleségei. A nacionalizmus miatt nagy részüknek le kellett mondania anyanyelvéről, múltjáról, rokonságáról, és „katolikusabbak kellett legyenek a római pápánál”. Vajon megérte-e ez a nagy áldozat? A câmpinai

© Copyright Mikes International 2001-2016

temetőben nyugszik a Grigorescu család, a vasrácsos sírkeret középső sírja a művészé, a bal oldali a Gheorghe fiúké, a jobb oldali gondozott sír névtelen, de a helybeliek tudják, hogy a feleség, azaz Dancs Mária sírja. De ezt se kereszt, se felírat nem jelzi. Mikor, és hogyan halt meg Dancs Mária Grigorescu híres képeinek modellje, gyerekének anyja?

Miklós Éliás és Havaselve

Az 1636-ból származó szebeni hagyatéki jegyzőkönyv egyik bejegyzésése szerint Miklós Éliás (Elias Nicolai) a szepességi Malompatakról (Mühlenbach) származó polgári nővel „tartott fenn barátságot", hisz erről a Magas-Tátra lábánál elterülő német lakosságú vidékről származott. A falu a tatárjárás után újranépesedett, amikor az 1180-as években III. Béla király szászokat –azaz cipszereket- telepített ide, az oklevél 1268-ban Milymbach néven említi. Ez a falu a Szepességben elsőként vette fel a protestáns hitet 1534-ben. Nicolai a művészeknek, tudósoknak és kézműveseknek azt a hosszú sorát követte, akik a XVII. században a Szepességről és a szomszédos vidékekről elvándorolva növelték erdélyi városaink, különösen Nagyszeben szellemi és gazdasági erejét, mint Elias Ladiver tanító, Gabriel Reilich muzsikus, Sebastian Hann aranyműves, Johann Zabanius teológus és sokan mások. Művészi munkájában mind a figurális, mind pedig a heraldikus polgári síremlék elsőrangú helyet foglal el, a Szepességben azonban ilyeneket ritkán találunk. Nicolai már segédként Szebenbent választotta –itt gyakorolhatta lutheránus hitét is-, ahol a vándorlása közben tapasztaltak és tanultak a síremlék-plasztika gazdag szebeni hagyományaival összefonódva az egész művére jellemző, sajátos stílust eredményeztek. Ezért a XVII. század kiemelkedő erdélyi szobrászát és kőfaragóját tiszteljük Nicolai személyében. A Kárpátoktól délre húzódó területeken is érezhető hatása, az erdélyi művészi alkotómunka területén létrejött ama kölcsönös kapcsolatokra utal, amelyek az aranyművesek tevékenységében is kimutatható.

Elias 1635 körül nősült először, felesége Agnetha 1639-ben meghalt, és két gyermeket hagyott hátra: Annát és Eliast. Ebből a szobrász születését 1605—1610 közötti időszakra tehetjük. 1639-ban Nicolainak már lakóháza és műhelye volt a szebeni Erzsébet utcában, amelyben 1660-ig lakott, majd az ötvenes években ugyanebben az utcában vásárolja meg második házát. Másodízben a berethalomi Katharina Fleischert veszi feleségül, ebből a házasságból Katharina született, akit 1644. június 24-én kereszteltek meg a Szeben városi evangélikus templomban. A második feleség 1644-ben vagy 1645 elején halt meg. 1649. június 13-án harmadszor köt házasságot, ezúttal Hegyes Andrásnak, a nagy tiszteletben álló brassói városatyának és tanácsosnak a lányával, Annával. A városatya Andreas Hegyesch név alatt krónikaíróként is nevet szerzett magának. 1650-ben a harmadik felesége is meghalt, s Nicolai 1655. február 7-én újabb házasságot köt Margarethe Ehrmann-nal, egy pap özvegyével. A negyedik feleség is rövid életű volt. Az 1660. június 21-én sorra kerülő örökség-felosztás Elias Nicolairól szóló utolsó híradás, tehát a művész annak a nagy pestisjárványnak az áldozata lett, amely 1660-ban II. Rákóczi György seregeinek elvonulása után Szebenben kitört, s a lakosságnak csaknem a harmadát áldozatul követelte. Nicolai 1648-ban a szebeni kőművescéh tagjaként szerepel, s első házasságából született leánya, Anna, 1654. szeptember 27-én ment férjhez Mathias Schuster szabóhoz.

Elias Nicolai eddig ismert legrégebbi munkája - egyben főműve is-, az 1635-ben elhunyt délerdélyi főnemes Apafi György díszkoporsója, amelyet ma a budapesti Nemzeti Múzeumban őriznek. Ezt a síremléket 1638—1639 körül fejezhette be. Nicolai 1639-ben további három síremléken dolgozott, majd elkészíti az 1638-ban elhunyt szebeni törvényszéki bíró Georg Werder sírkövét. Ez a sírkő ma már nincs meg, de Samuel Möckesch még látta és leírta, amikor 1839-ben a szebeni evangélikus templom első monográfiáját elkészítette. Az 1637-ben polgármesterként elhunyt Johannes Reussner számára készült egy sírkő, amely a szebeni evangélikus templom „ferulának" nevezett részen áll, további hatvanöt sírlappal együtt, s Pavel Chihaia bukaresti műtörténész nemrég stilisztikai okokból Nicolai munkájának nyilvánította. Munkáihoz tartozik az 1612-ben elhunyt szebeni városi tanácsos, Dominikus Rosenauer számára 1636-ban készített sírkő, amely stílusát tekintve Lukas Leo és Michael Schwartz síremlékével, valamint egy befejezetlen sírkővel azonos csoportba sorolható. Nicolai 1640 táján készítette el Georg Heltner segesvári szabó sírjára a sírkövet. Sírkövei közül a művész csupán a Heltnerét látta el kézjegyével. A negyvenes évek

© Copyright Mikes International 2001-2016

közepéig Elias Nicolai az erdélyi fejedelmi udvarban, Gyulafehérvárt dolgozott. Az 1645 és 1652 közötti évekből származik a ma ismert és névvel ellátott Nicolai-művek legnagyobb része: az 1645-ös festett fa-epitáfium Michael Agnethler szász gróf számára a „ferulában", a kolozsvári református templom szószékének felső része 1646-ból, Georg Theilesius (meghalt 1646-ban) és Christian Barth (meghalt 1652-ben) evangélikus püspökök sírkő-portréja a berethalmi vártemplom sírboltjában -az utóbbi még a püspök életében készült-, Valentin Frank (meghalt 1648-ban) szász gróf sírkő-portréja a „ferulában", ajtó- és ablakkeretek, címerkövek és sírlapok a keresdi gróf Bethlen család számára 1649 táján, a Hirscher—Weiss szász patrícius-családok címerköve -ma a Brukenthal-múzeumban látható- és a szebeni Grosser Ring 16. szám alatti ház portálja 1652-ből, valamint az 1651-ben elhunyt szebeni polgármester, Tobias Sifft címerrel ellátott sírköve. Ezek közé tartozik Michael Agnethler sírköveis. Chihaia szerint Nicolai készített Petrus Rihelius, az 1656-ban elhunyt szebeni pap számára is egy sírkövet.

Műveihez tartozik a kőkoporsóknak és síremlékeknek az a csoportja, amelyet Elias Nicolai a havaselvi fejedelmi udvar számára készített, és melyek eredetét Pavel Chihaia tisztázta. Nicolai Matei Basarab rendelésére 1653-ban készítette el a fejedelem fogadott fia, Mateiaş udvarnagy és Elina fejedelemasszony részére ezt a két kőkoporsót, amely az egykori tîrgovişte udvari kápolnában található. Matei Basarabnak 1654 áprilisában bekövetkezett halála után Nicolai megbízást kap ennek utódától, Constantin Şerban vajdától az elhunyt fejedelem sírkövének elkészítésére, amelyet 1658-ban fejez be. A nagy havasalföldi vajda földi maradványai fölött állították fel az olténiai Arnota hegyi kolostorban. A szobrász hosszabb ideig tartózkodott Havaselvén, de nem fogadható el az, hogy itt telepedett volna le, ahogyan Chihaia állítja.

Az 1655-ben elhunyt Michael Schwartz városatya számára készített sírkő a Feltámadó ábrázolásának polikróm jellegével új motívumot jelent művészetében. Ez a motívum a szebeni városi templom „ferulájában" őrzött másik sírkövén is jelentkezik, bizonyos mértékben rejtélyes módon, ugyanis a sírlapnak tervezett kövön nem szerepel név, Nicolai ezt a sírkövet a maga számára készítette és a műhelyében őrizte. A név hiánya végül is azzal magyarázható, hogy Nicolai váratlanul a pestis áldozata lett, a családnak pedig a kitört járvány által okozott ijedtség és zűrzavar állapotában nem volt lehetősége arra, hogy elkészíttesse a feliratot, és ezért így helyeztette sírjára. Ez a kő 1853-ig valóban a sírhelye fölött állt, és vigyázta örök álmát.

Erich Jekelius és Hétfalu

A barcasági Hétfaluban aránylag kevés volt a szász lakosság, de kimutatható a jelenlétük az 1400-as évektől. Kisebb arányban, de sokan ideházasodtak, csángó családokba. Például 1850-ben Türkösben nyolc szász nemzetiségű élt, a többi falvakban pedig nem éltek szászok. A hétfalusi szászok közül a leghíresebb Erich Jekelius (Hosszúfalu, 1889**.** augusztus 2. – Bissingen-Enz, Németország, 1970. november 27). Lehet, hogy az elemi iskolát Hosszúfaluban járta, de középiskolai tanulmányait már a brassói Honterus Gimnáziumban végezte. Egyetemi tanulmányait Strassbourgban kezdte, majd Lipcsében és Budapesten folytatta. Budapesten 1914-ben védte meg doktori disszertációját, a Magyar Királyi Földtani Intézet alkalmazottjaként. 1915-ben a Zajzon vize gyógyhatásait kutatta.

Ekkor vált imertté, a Brassó környéki hegyek mezozóos rétegei földtanára és faunáira vonatkozó rendkívül pontos és alapos tanulmányaival. Az őszi rózsás forradalom magával ragadta, és hozzálátott a Földtani Intézet múzeumi gyűjteményének az átrendezéséhez, persze szovjet mintára. A Tanácsköztársaság bukása után beadta lemondását, és hazaköltözött Brassóba. Itt rögtön alkalmazták a városi múzeumnál, Trianon után a Nagy-Románia Földtani Intézete előbb külső munkatársként, majd főgeológusként. Neki köszönhető az első román nyelven írt parányőslénytani tanulmány. Munkássága a harmadidőszaki puhatestűek őslénytana felé terelődött. Korszakalkotó e tekintetben a Baróti–Barcasági medencék pliocén (1932) és a bánsági Szócsán szarmata, valamint pannóniai (1944) kövületlelőhelyeinek monografikus őslénytani feldolgozása. *A Keleti-Kárpátok déli részének hegyközi medencéit a pliocén végi és pleisztocén eleji tavak agyagos, szenes, márgás, homokos és vulkáni eredetű üledékei töltik ki. Az Erdővidéki-medence a hatalmas Háromszéki-Barcasági tó északnyugati öble volt. A medencét kitöltő üledékes rétegöszletben megtaláljuk a tó vizében egykoron élt kagylók, csigák és halak valamint a partról besodródott csigák és emlősök kövült maradványait. Jekelius tanulmányában 85 fajt írt le, amiből 39 faj(!) új volt az őslénytan számára.*

© Copyright Mikes International 2001-2016

A környék számtalan mesterséges és természetes, kövületgazdag feltárása közül a Szárazajta határában levő, a medenceperem üledéksorába mélyen bevágódott Galat-pataki feltárásokat nyílvánították védetté 1954-ben.

A második világháború után nem engedték folytatni az őslénytani munkásságát, megélhetőségét a vízerőművek geotechnikai előzetes megkutatása szolgálta. Levéltári kutatásokat végezve, megírta a brassói szász családok történetét egy 12 kötetes gépelt kéziratban, majd 1967-ben kivándorolt fiai után Németországba. Ezzel Románia Ion Simionescu után a második legnagyobb őslénykutatóját veszítette el.

BENCZE, Mihály: Transylvanian Personal Histories

In this series of articlea the author provides biographical sketches of Hungarian historical figures who were or are connected in some way or another to his place of birth at the slopes of the Carpathian Mountains.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2016

Erdélyi István és Benkő Mihály : A szárgátkai kultúra és a hunok

A szárgátkai kultúra már régen magára vonta a magyar és orosz kutatók figyelmét. Közülük többen is erre a kazahsztáni és nyugat-szibériai területre feltételezték az ugor-magyar őshazát. Onnan származtak az I. Péter-féle, az Ermitázsban őrzött Szibériai Gyűjtemény gyönyörű aranytárgyai, amelyek valamennyien szórványleletként, lelőhely nélkül kerültek Szentpétervárba, a cári gyűjteménybe. A legutóbbi időkig ezeknek a gyönyörű ötvösműveknek nem kerültek a felszínre ősi sírokból párhuzamaik. Az orosz kutatók a szibériai szkíták emlékeiknek tekintették őket, korukat, rendeltetési céljukat, a szinte napjainkig nem tudták meghatározni.

Az utóbbi évtizedekben történt döntő változás ezen a téren. A szárgátkai kultúra egykori központjában, Omszk környékén az Irtis partvidékén: Szidorovkán és Iszakovkán két érintetlen gazdag kurgánsírt (i. sz. II–IV. sz.) tártak fel az orosz régészek, amelyekből háromszáz éve először, „in situ" talált, a Szibériai Gyűjtemény aranykincsei párhuzamainak tekinthető nemesfém veretek és egyéb ékszerek kerültek a felszínre. Így megerősítést nyert, hogy a Szibériai Gyűjteménynek az egykori szárgátkai kultúra területe a származási helye. A szidorovkai és iszakovkai sírleletek és a Szibériai Gyűjtemény tárgyai korának és etnikai hova tartozásának pontosabb meghatározását pedig megkönnyítették az e tárgyakhoz hasonló formájú és rajzolatú nemesfém sírleletek, amelyek Mongólia és Belső-Mongólia területén előkelő hsziungnu sírokból kerültek a legutóbbi időkben a felszínre. Az ázsiai hunok az i. sz. II–IV. századok során belső-ázsiai lakóhelyükről Nyugat felé vonultak, és elfoglalták a szárgátkai kultúra területét is. Az ottani ugor lakosság e közben részben megsemmisült, részben Északra menekült, egy harmadik részük pedig a hunok soknemzetiségű együttesével Nyugatra vonult, és az a magyar etnogenezis egyik elemévé vált.

Az egykor közép-ázsiai és nyugat-szibériai területeken virágzott szárgátkai (vagy szárgátka) kultúra, amely már régen magára vonta a magyar kutatók figyelmét is, igen nagy jelentőségűnek látszik a magyar őstörténeti kutatás szempontjából.

Az Isim és a Tobol folyók vidéke, mint elképzelhető magyar őshaza, már igen régen foglalkoztatja a magyar kutatókat (Zichy Istvánt, majd később Ligeti Lajost). Molnár Erik feltételezte, hogy az ugor őshaza a szárgátkai kultúra elterjedési területén volt az i. e. I. évezredben. Írásaiban természetesen nem említette meg az akkor számára még ismeretlen kultúra nevét [MOLNÁR 1953].

A magyar őshazával foglalkozó magyar régészek közül Fodor István az ősmagyarokat jelölte meg a szárgátkai kultúra hordozóiként. Az egyik jeles udmurt nyelvész lényegében hasonlóképpen vélekedik [VASZILJEV 1989]. Még az 1950-es évek elején, Csernyecov V. N.] javasolta azt a szárgátkai kultúra etnikai problémájának megoldásaként, hogy a kultúra hordozóiban ős-ugorokat – ősmagyarokat és szavírokat tételezzünk fel. [CSERNYECOV 1953] Az, hogy iráni vezetőréteg meglétére következtessünk a kultúrán belül, nem tűnik problematikusnak, így ebből a szempontból Matvejeva N. P. [MATYEJEVA 1993, 1995] és V. A Mogilnyikov [MOGILNYIKOV 1983] véleményével is egyetérthetünk (vö: Botalov és mások). Nem érdektelen az a tudományos feltételezés sem, miszerint a szárgátkai kultúra hordozói valójában a szamojédek ősei lettek volna. [KIZLASZOV 1988]

Türk elemek meglétének feltételezése a szárgátkai kultúrában azonban minden alapot nélkülöz, szemben M. F. Koszarjev álláspontjával [KOSZARJEV 1984]. Ennek ugyanis, – ahogy ez az alábbiakból kiderül –kronológiai akadályai is vannak.

A közép-ázsiai és nyugat-szibériai népek szkíta-szarmata kori régészetét összefoglaló, 1992-ben megjelent orosz akadémiai monográfiában a közép-ázsiai – nyugat-szibériai terület régészetének, talán a legkiválóbb szakértője: a nemrégiben elhunyt V. A. Mogilnyikov ismerteti a szárgátkai kultúra régészeti emlékeit, bibliográfiáját. [MOGILNYIKOV 1992]. A tanulmányához csatolt térképből kiderül, hogy az a mintegy 150000

© Copyright Mikes International 2001-2016

négyzetkilométernyi terület, amelyen a szárgátkai lakosság élt, magába foglalja az Irtis –Isim – Tobol folyók folyóközét, partvidékeit. A kultúra északon a tajgáig, délkeleten a Csani tóig, nyugaton majdnem az Urálig, keleten pedig egészen a Baraba sztyeppéig terjedt. Régészeti emlékei elsősorban a Tobol folyó két partján, valamint az Isim és az Irtis folyók mellékén találhatók meg. V. A. Mogilnyikov adatai szerint az adott területen az orosz régészek 1992-ig mindösszesen 300, a szárgátkai kultúrából származó, vagy hozzá kapcsolható sáncokkal körülvett, vagy nem erődített települést, kurgántemetőt és egyszerű temetőt tártak fel régészeti expedíciókon, vagy vittek térképre terepbejárások eredményeképpen. A feltárt és publikált régészeti emlékek közül szinte valamennyi rabolt, inkább kevesebb, mint több lelettel. Mégis, a fennmaradt, egyszerűbb tárgyak alapján is elemezhető a kultúra hordozóinak fegyverzete, ruházata, kézművessége (kerámia), importból beszerzett tárgyai, temetkezési szokásai és hitvilági elképzelései, ceremóniái, gazdasági élete. A téma hatalmas szakirodalmán belül feltételezések jelentek meg a szárgátkai kultúra történetéről, népességének etnikai összetételéről; a leletanyag fejlődése és az egyes korszakok jellege alapján pedig kronológiájáról is. Az orosz régészek – ahogy ezt már fentebb említettük – a szárgátkai kultúra egykori lakosságát többnyire ugornak tekintik, amelybe szkíta-szarmata vezetőréteg olvadhatott bele. Hasonlóan a magyar kutatókhoz, többen közülük elképzelhetőnek tartják, hogy a kultúra területén lehetett az ugor-magyarok népvándorlás előtti hazája. A témával foglalkozó orosz régészek írásai Magyarországon nem ismertek szélesebb körben, és a beszerzési nehézségek miatt egyre kevésbé lesznek megismerhetőek.

Fodor István is azok közé tartozik, akik a szárgátkai kultúrát nemcsak az ugorokkal, hanem egyenesen az ősmagyarokkal kapcsolják össze. Feltételezései konkrét régészeti alapot nyújtanak őstörténetünk korábbi kutatói azon elméleteinek, amelyek szerint a magyar őshaza a mai Északnyugat-Kazahsztán és Nyugat-Szibéria területén, az Irtis-Isim-Tobol folyók között terült el. Mi is inkább elképzelhetőnek tartjuk az Isim-Tobol vidéki, mint az uráli, vagy más magyar őshazát. Azonban szükségesnek érezzük, hogy az alábbiakban közreadjuk a területtel foglalkozó orosz szakirodalom néhány itthon kevésbé ismert régészeti adatát, feltételezését. Ilyen problémának gondoljuk a szárgátkai kultúra kronológiáját, valamint azt a kérdést, hogy a kultúra mikor szűnt meg létezni, illetve, hogy hordozói mikor és a népvándorlás melyik hullámával távozhattak el az adott területről nyugati irányban. Úgy véljük, hogy ezek a részletkérdések is fontosak lehetnek a magyar őstörténeti kutatás számára.

Fodor István feltételezi, hogy a szárgátkai kultúra területéről a magyarok a türk birodalom alakulása idején (i. sz. VI. század közepe), költöztek át az Urál-Volga-vidékre eredeti lakhelyükről, azért, hogy ne kelljen behódolniuk a felemelkedőben lévő és gyorsan terjeszkedő új sztyeppei hatalomnak, a Kelet felől előrenyomuló, és rövidesen óriási sztyeppei nomád birodalmat kialakító türköknek. Azonban az orosz szakirodalom alapján úgy tűnik, hogy a szárgátkai kultúra a türkök sztyeppei terjeszkedésének kezdeténél jóval korábban, legalább egy évszázaddal előbb megszűnt létezni.

V. A. Mogilnyikov a következőképpen foglalja össze a szárgátkai kultúra kronológiájáról leginkább elterjedt nézeteket: [MOGILNYIKOV 1992, 296 sk.]

A kultúra létezési ideje: i. e. V. sz – i. sz. III – IV. sz. Ezen belül Mogilnyikov a következő szakaszokat feltételezi:

1. szakasz: i. e. V–III. sz.;

2. szakasz: i. e. III. sz – i. e. II. sz.;

3. szakasz: i. e. II. sz – i. sz. II. sz;

4. szakasz: i. sz. II. sz – i. sz. IV. sz..

N. P. Matvejeva feltételezhetőnek véli a kultúra továbbélését az Irtistől nyugatabbra, Tobol folyó partvidékén, egészen az i. sz. V. századig. Azonban akárhogy is volt, a szárgátkai lakosság arról a tájról is jóval azelőtt tűnt el, hogy a türk hódítók megjelentek volna Nyugat-Szibériában.

A szárgátkai kultúrára a kurgántemetők jellemzők, a temetkezések kizárólag korhasztásosak. Vannak a kultúrának kurgán nélküli sírjai is, ezekbe valószínűleg a népesség szegényebb képviselői temetkezhettek. Egységes törzsi állam a területen nem jött létre. A szárgátkai lakosság elsősorban ló- és birkatenyésztéssel foglalkozott, méghozzá igen fejlett fokon, az erdős-sztyeppe déli sávjában és a sztyeppe északi peremvidékén. Azonban maguk a szárgátkaiak még nem voltak igazi nomádok, bár a délebbi, szomszéd nomádok egyes hadjárataiban részt vehettek.

© Copyright Mikes International 2001-2016

A i. e. V. és III. század között száka törzsek hatolhattak be a kultúra területére és a velük érkezett szarmaták is beolvadhattak a szárgátkaiak közé.

A szárgátkai kultúra eredete a déli, bronzkori népességben keresendő, konkréten a szargarini kultúrából fejlődhetett ki, a mai Omszk város irányából. Észak felöl beáramlott erdei népelemei is a kultúra hordozói közé tartoztak.

A fejlődés során a szárgátkai kultúra területe kiterjedt a Tobol vidékére is. A korábbi, úgynevezett gorohovói kultúra hordozóit kiszorították onnan az i. e. V–IV. századokban. Később, az i. e. III–II. századok során az Északról Dél felé húzódó kuláji kultúra népével kerültek összeütközésbe az Om és az Isim folyók mellett. Ez, a szárgátkainál kevésbé elemzett kultúra talán a szárgátkai kultúránál is fontosabb volna a magyar őstörténet régészeti vizsgálata szempontjából.

Már az i. e. III. század vége és az i. e. I. század között érezhető a szárgátkai kultúrán az ázsiai hunok (hsziungnuk) hatása [MOGILNYIKOV 1992, 308].

Nem kétséges, hogy a szárgátkai és a gorohovói kultúra népei kapcsolatban voltak az északabbi ős-ugorokkal.

Az ázsiai hunok megjelenése az említett térségben az Isim felső folyása közelében talált sírleletekkel igazolható: Kos-agacs, Borovoje stb. lelőhelyeken.

Bár a XX. század utolsó évtizedeiig nem tártak fel régészek Nyugat-Szibériában érintetlen előkelő sírt, Nyugat-Szibéria kurgánjainak egykori gazdagságáról szerencsére képet kaphattunk az Ermitázsban őrzött I. Péter-féle szibériai aranykincs gyűjtemény anyaga révén. Ezeknek a gyönyörű, állatstílusban készült alkotásoknak a lelőhelyeivel kapcsolatos adatok elvesztek, vagy nem is voltak meg soha. Ahogy V. V. Radlov írja: „Szibériában minden ezer kurgánból csak egyen nem látszik rablóásatás nyoma, és azok közül, amelyeken nem látszik ilyen nyom, minden ezredik nem rabolt.” L. R. Kizlaszov szerint 1983-ig egyetlen érintetlen sírhalmot (kurgánt) sem sikerült feltárni Szibériában [CSERNECOV 1953; KIZLASZOV 1988, 16-49 o.]. A rabolt kurgánokban egyszer-egyszer előfordult egy-egy bolygatatlan sír, azonban ezek leletanyaga nem volt az Ermitázs szibériai aranykincseivel összevethető.

1983 óta ez a helyzet, a Nyugat-Szibéria, Közép– és Belső–Ázsia (Kelet-Kazahsztán, Belső- és Külső- Mongólia) régészetével foglalkozó kutatók nagy örömére, döntő módon megváltozott. Többek között az I. Péter Gyűjtemény leleteivel azonos típusú, az időszámításunk körüli évszázadokra keltezhető, aranykincset tartalmazó rabolatlan sírok (a szárgátkai nagy, „királyi” kurgánokban rendszerint több sír van) kerültek felszínre az Irtis folyó bal partjának Omszk feletti, az Om- és Tara-folyók közötti szakaszán, egymástól mindössze néhány kilométernyire. 1986-ban V. I. Matjusenko tárta fel a szidorovkai kurgántemető 1. Kurgánjának 2. sírjából egy gazdag lovas harcos érintetlen temetkezését [MATJUSENKO–TATAUROVA 1997]. (A temető rabolt sírjaiból is értékes leletek kerültek elő). 1989-ben pedig néhány kilométernyire Szidorovkától, L. I. Pogogyin az Iszakovka I. temető 3. kurgánja 6. sírjából tárta fel egy, szintén az arisztokrácia felső rétegébe tartozó harcos még gazdagabb, szintén érintetlen temetkezését [*18*]. Mindkét lelet az időszámításunk utáni első évszázadokra (i. sz. II. század vége – IV. század eleje) keltezhető. [MATJUSENKO–TATAUROVA 1997, 62] Messzemenő következtetéseket levonni az egész kultúrára nézve még két gazdag sír alapján is nehéz, mégis, felmerül bennünk annak a lehetőségnek a gondolata, hogy az adott területen, vagyis az Om, Tana, és Irtis folyók háromszögében az adott időben a szárgátkai kultúra területén belül valamiféle törzsi-törzsszövetségi központ lehetett. Az Irtis-vidéki szárgátkai típusú leletek nagy többsége éppen ennek a folyóköznek a sztyeppéire összpontosul [Vö.: MOGILNYIKOV 1992, 298, térkép.]

A két érintetlenül talált kurgántemetkezés közül, napjainkig részletesen csak a szidorovkai temető publikált, természetesen kiemelt helyen az 1. Kurgán rabolatlan 2. sírjának régészeti adataival és leletanyagával. A szerzők kizárólag az ásatás régészeti eredményei megfigyeléseinek leírására szorítkoznak, történeti, etnológiai kérdésekre kevéssé, mindössze a szerintük legszükségesebb mértékben térnek ki. A leírt szidorovkai tárgyak, és a publikáló

© Copyright Mikes International 2001-2016

régészek néhány, a temetkezési szokásokkal és a leletanyaggal kapcsolatos megfigyelése így is érdekes problémákat vet fel.[1]

A szidorovkai kurgánban eltemetett vitéz speciális heverőn feküdt. Ruháját és tegezét brokátselyem borította. A lábánál üst, síron túlra szóló ételekkel és ezüstcsésze. Jobbra a halottól vaspáncél, alatta és körülötte lószerszámdíszek, köztük egy aranyozott ezüst falár-pár; valamint kopja, kolomp, nyílhegyek. Maga a harcos gazdag ruházatba volt öltözve, amelyet arany veretek díszítettek, és arany övveretekkel, ezüst csatokkal felszerelt fegyveröv fogott össze. Az övre kitűnő acélból készült kindzsál és kard volt erősítve. Ezeket is értékes csatok díszítették, a kindzsál markolata arannyal volt borítva. A harcos nyakán arany nyakdísz, bal fülében fülbevaló. A fején, úgy tűnik, valamiféle fejfedő lehetett, felvarrott arany függőkkel. Volt füstölő felszerelése. A lábnál festett bőr edény feküdt.

Hun típusú bronz üstökből egyébként kettő is volt a szidorovkai 1. Kurgán 2. temetkezésében – nyilvánvalóan szertartásos célokra használták őket. Az ilyen üstök rituális jelentőségére több kutató felhívja a figyelmet. Szimbolikus, szakrális jelentőségük van, és összekapcsolhatók a hadvezérek sírjaival. Hun jellegű üstök az i. sz. III. századtól ismertek Tobol-parti, rabolt vezéri kurgánokból is. [MATYEJEV–MATYEJEVA 1988,, 243].

Érdekesség, hogy a szidorovkai 1. Kurgánban mindössze két sír volt. Éppen a kurgán közepén volt az elsőként feltárt, rabolt 1. számú sír, amelyből mindössze egy-két aranyveret és női csontok kerültek elő. Könnyen lehet, hogy itt emberáldozatról van szó [MATJUSEKO–TATAUROVA 1988, 96.]. Annakidején a rablók ezt a női sírt fedezhették fel, és nem kutattak tovább a kurgán területén. Így maradt érintetlenül az 1986-os (leletmentő) feltárásig a szidorovkai 1. Kurgán 2. sírja.

A szidorovkai sírnál még gazdagabb az iszakovkai I. temető 3. Kurgánja 6. sírjából feltárt harcos temetkezése, amelyről azonban egyelőre csak részpublikációk jelentek meg [MORDVINCEVA 2002; POGOGYIN 1996.].

A szidorovkai lelet publikálói szerint, a sír leletanyaga elsősorban a szaka-szarmata kultúrával kapcsolja össze az adott területet. Azonban úgy vélik, hogy jelentősen érezhető kinai-hsziungnu hatás is a leletanyagon. A kínai-hsziungnu tárgyak a szerzők szerint importként, de egyéb módokon is elkerülhettek a szárgátkai kultúra területére. Ahogy írják, véleményük szerint ennek pontos megállapításához szükség lenne az eurázsiai sztyeppei nomádok szoros (kereskedelmi, ideológiai, politikai, hadi) kapcsolatainak alapos tanulmányozására Közép-Ázsia és a Távol-Kelet államalakulataival.[MATJUSENKO–TATAUROVA 1997, 102 sk.]. A szárgátkai kultúra egy másik neves kutatója, N. P. Matvejeva hsziungnu eredetűnek tekinti a szárgátkai területen felszínre került importtárgyak 15%-át, ezen belül fegyvereket (csontrátétes visszacsapó íjak), lószerszámokat, a bronzüstöket, a kanál alakú lakú fibulákat, a cipők aranycsatjait. Ehhez a felsoroláshoz szerinte még hozzátehetők a festett bőrből készült tárgyak, az „u-su" pénzek és kínai tükrök, a selyem és a brokátselyem.

A szidorovkai temetőt a publikáló régészek az i. sz. II-IV. századokra, vagyis a népvándorlás első évszázadaira keltezik. [MATJUSENKO–TATAUROVA 1997, 103]. A feltárt temetőben összesen 564 tárgyat találtak. A szerzők szerint a temető import tárgyai, ezen belül az arany és ezüst tárgyak (ékszerek, veretek, lószerszám díszek) is, déli, délnyugati, vagy keleti-délkeleti irányból érkezhettek a szárgátkai kultúra területére, vagyis szaka-szarmata, kelet-iráni, valamint hsziungnu-kínai jellegűek. Ez valóban így is lehet. Például a szidorovkai fegyveröv két, féldrágakő betétes, állatjelenetes, sárkány-tigrisharcos, négyszögletes aranyveretei ábrázolt jelenetének pontos párhuzamai orhoni és bajkálontúli hsziungnu sírleletekből és szórványleletekből származó bronzvereteken láthatók. Többek között A. V. Davidova is feltárta a szidorovkai övveretek bronzból készült párhuzamait az ivolginói temetőből, a Bajkálontúlról. A. V. Davidova az általa feltárt bronz övvereteket a hsziungnukra jellemző méltóságjelzőnek véli. [DAVIDOVA 1971, 93-105 o.] Az orosz régészek így a Szidorovkát ásató Matjusenko és Tataurova is – általában elfogadták Davidova elméletét. Úgy gondolták, hogy a Szibériai Gyűjtemény féldrágakővel – többnyire türkizzel – díszített arany veretei, ékszerei szkíta alkotások, másolataikat, a velük azonos mintájú bronzvereteket pedig a hsziungnu előkelők viselték. A hsziungnukra hatott ugyan a szkíta művészet, de náluk a bronz volt a divat, és nem az arany [Vö.: MATJUSENKO-TATAUROVA 1997, 97 skk.[. Ez az elmélet azonban az újabban az előkelő belső-ázsiai rabolt és rabolatlan hsziungnu sírokból egyre-másra felszínre kerülő türkiz és más féldrágakő betétes arany

1 A szidorovkai leletek egy részét a magyar múzeumlátogató közönség is láthatta 1993-ban Budapesten, a Magyar Nemzeti Múzeumban, a Fodor István – D. D. Vasziljev rendezte „Őseink és elődeink" című kiállításon.

© Copyright Mikes International 2001-2016

ötvösművek tükrében, alapjaiban megdőlni látszik. [Vö., pl.: TSEVENDORJ 2013 , 9, 96 skk; ERDENEBAATAR 2015, 148, 5.1 ábra; 155, 2.2 ábra.]. Korábban is mindössze lehetett szó, hogy az orosz régészek a Bajkálontúlon csak köznépi érintetlen sírokkal találkoztak, amelyekből bronz övveretek kerültek elő, arany veretek nem, és ennek alapján alkották meg elméletüket. Mongol régészeti szakkönyvek nemrégiben publikált adataiból viszont az derül ki, hogy a hsziungnuknál csak a köznép hordott bronzból, csontból, kőből, készült veretekkel díszített öveket. A vezetők, különösen közülük a legelőkelőbbek, olyan, a bronzveretekével azonos jeleneteket ábrázoló állat-stílusban készült, ezüstből, vagy aranyból készült, türkizzel ékesített veretekkel ékesítették öveiket, amelyeken – hasonlóan a szentpétervári Szibériai Gyűjtemény ötvös remekműveihez – az ábrázolt jelenet hátterét fák, növények, hegyek és folyók alkották. [TSEVENDORJ 2013, 99; TSEVENDORJ 2011, 130]. Azt ázsiai hszungnu sírokat a legjobban ismerő mongol régészeknek ez a megállapítása erősen valószínűsíti, hogy a szidorovkai és iszakovkai, állatküzdelmet ábrázoló, féldrágakővel ékesített arany övveretek eredete mégsem a szkítákhoz, hanem a hsziungnukhoz, hunokhoz köthető. Ráadásul éppen a szidorovkai arany övveret jelenetének jádéből készült pontos mása is előkerült Belső-Mongóliában, szórványleletként. Ez pedig csak kínai műhelyben készülhetett, hsziungnu előkelők számára., A jáde övveret még valószínűtlenebbé teszi azt, hogy a hsziungnu arisztokrácia bronz övvereteket használt volna méltóságjelzésként nemesfém, vagy más nagy értékű anyagból készültek helyett. A közép-ázsiai szkíta-száka előkelők pedig más formájú aranyveretekkel díszítették öveiket, mint a hsziungnuk. Erre tanúbizonyság az isszíki Aranyember (Kazahsztán) és a tillatepei kincs (Afganisztán) aranyban bővelkedő sírlelet-anyaga. [AKISEV 1978 100 sk;, SARIANIDI 1985, 155.]

Feljebb szóltunk már arról, hogy az újonnan feltárt nyugat-szibériai arany övveretek azonos típusúak az I. Péter-féle Szibériai Gyűjtemény páros arany övvereteivel, amelyek közül jó néhány ugyancsak nagyon emlékeztet a mongóliai és belső-mongóliai hsziungnu előkelőknek az utóbbi évtizedekben feltárt és mostanában közreadott féldrágakő betétes arany sírleleteire. Mindez vonatkozik a szidorovkai temető és a Szibériai Gyűjtemény más aranytárgyaira, például a csatokra is. [Vö.: RUGYENKO 1962, 1, 4. rajz; II, III, IX. táblák; MATJUSENKO–TATAUROVA 1997, 148 sk, 28, 29 rajz; ERDENEBAATAR 2015, 4, 146, 3.3 ábra; 152, 2.2 ábra.]. Egyébként I. Péter Ermitázsban őrzött Szibériai Gyűjteményének több mint 250 aranytárgyából mindmáig csak a mintegy 40, az állandó kiállításon bemutatott darab publikált [RUGYENKO 1962, 5].

Mégis, V. I. Matjusenko és L. V. Tataurova monográfiájuk összegzésében óvatosan megállapították, hogy nézetük szerint a hunok és a kínaiak hatása Nyugat- és Északnyugat-Szibériára igen széleskörű lehetett, és azt is, hogy ez a kérdés megérdemli a további kutatást.

Mindezek után visszatérünk a magyarországi tudományos elméletekhez a szárgátkai kultúrával, a szidorovkai temető leleteivel kapcsolatban. Fodor István határozottan úgy véli, hogy a szidorovkai lelet – a Nagy Péter-féle aranykincs ötvös-remekműveivel együtt – a szerinte az i. u. VI. századig a szárgátkai kultúrában élő finnugor-magyarok öröksége lehetnek.

A következőket írja erről a kérdésről legújabb művében, a Romsics Ignác sorozatszerkesztésében megjelent „Magyarország Története” első, „Őstörténet és honfoglalás” című kötetében [FODOR 2009; Vö.: ERDÉLYI 2009.]:

„Ha hozzávetőlegesen is, de megválaszolható az a kérdés, hogy hol jött létre az ősmagyar nép. Ez minden bizonnyal a nyugat-szibériai ligetes sztyeppe övezetében fekvő Irtis–Isim–Tobol vidéke lehetett, ahol az i. e. 7. századtól az i. sz. 6. századig létezett a szárgátkai régészeti műveltség… …A régészeti kultúra létrehozói erős kereskedelmi és kulturális kapcsolatban álltak a délebbi sztyeppe nomád népeivel. A Krisztus körüli időkre keltezhető az Omszktól nem messze lévő szidorovkai temető, amelynek egyik gazdag mellékletekkel ellátott sírjából pávasárkányt ábrázoló, aranyozott ezüst lószerszámdíszek (falárok) kerültek elő, amelyek Iránban készültek. Ma már az is valószínűsíthető, hogy a pétervári Ermitázsban őrzött Nagy Péter gyűjtemény híres aranytárgyai (vagy azoknak egy részük) a szárgátkai műveltség területén készültek. Többek között a szakirodalomból sokat idézett, az i. e. 4–3 századokra keltezett aranycsat is, amely fa alatt pihenő nőt és férfiakat, valamint fához kötött lovakat jelenít meg. Kiváló régészünk, Nagy Géza vette észre közel száz éve, hogy ez a jelenet rokonítható a szent László-legenda középkori ábrázolásainak zárójelenetével, és bizonyára arra utal, hogy a legendának van egy ősi, keleti változata is”.

Fodor István ezekhez a megállapításaihoz a következő észrevételeket szeretnénk hozzáfűzni:

© Copyright Mikes International 2001-2016

Fodor a szidorovkai 1. kurgán 2. sírját a „Krisztus körüli" időkre keltezi. Ezzel szemben – ahogy ezt már fentebb jeleztük - a szidorovkai temetőt feltáró V. I. Matjusenko és I. P Tataurova szerint a temetkezés az időszámításunk utáni 2–4 századokra keltezendő. [MATJUSENKO–TATAUROVA 1997, 103] Fodor nem fejti ki, milyen alapon gondolja ezt másképp, mint a temetőt feltáró régészek?

Nem közli Fodor a forrását annak az adatának sem, amely szerint a szidorovkai harcos lószerszámát díszítő pávasárkányt ábrázoló aranyozott ezüst falár-pár iráni importként érkezett volna a szárgátkai műveltség területére. Úgy tűnik, hogy ez a határozott állítása valójában mindössze feltételezés. A szidorovkai sír feltárói szerint az 1. kurgán 2. sírjában lelt falárok párhuzamai az európai Oroszország déli részein, Közép-Ázsiában és Mongóliában keresendők [Matjusenko–Tataurova, 1997, 60]. Perzsiát, vagyis Iránt ők a szidorovkai falárokkal kapcsolatban nem említik. Valószínűbb feltevés lenne a kereskedelmi úton történő beszerzés azoktól az indoeurópai, száka-szkíta törzsektől, amelyek szárgátkai kultúra területén, vagy attól délre éltek. Az újabb régészeti adatok azonban egyértelműen azt jelzik, hogy nem az irániak, és nem is a közép-ázsiai szkíták voltak azok, akik nemesfém falárokkal díszítették előkelőségeik lószerszámait. A bereli (Kelet-Kazahsztán) szaka (szkíta) kurgánok közül az egyikből Z. Szamasev kazah régész, *tizenhárom* arany rátétekkel díszített lószerszámmal felszerelt ló csontvázát tárta fel a sírban fekvő előkelő harcos mellől. A lószerszámok gazdag és változatos díszítése mind a tizenhárom lovon azonos volt. Falárok a bereli kurgánból felszínre került lószerszámok egyikén sem fordultak elő. (Kazahsztán fő-restaurátorának, Krym Altynbekovnak, a bereli ló felszerelése rekonstruálójának és bemutatójának a közlése).

Ezzel szemben a belső-ázsiai (mongóliai) hsziungnu előkelő sírok lószerszámainak széles körben elterjedt díszítése az ezüst, aranyozott ezüst, a leggazdagabb sírok esetén aranyból készült falár-pár. Ezeken a falárokon többnyire mitikus állatok láthatók: egyszarvú antilop (Gol Mod, 20. sír); sárkány (Noyon Uul, 20. sír)¿ jak (Noyon Uul, 5. sír); szarvas (Noyon Uul, 6. sír); ibex (Tsaram, 7. sír). [TSEVENDORJ 2013, 62] A hsziungnu arisztokrata sírok falárjainak mitikus állatai, (pl.: sárkány, egyszarvú) a korral foglalkozó mongol régészek szerint, azt jelképezik, hogy a díszes lószerszámmal felszerelt lovak gazdái igen magas helyet foglaltak el a hsziungnu társadalomban. [TSEVENDORJ 2013, uo.].

A Mongóliában felszínre került falár-párok közül művészi kivitelezésével kiemelkedik a Gol Mod-2 előkelő hsziungnu temető 1. számú sírjának lószerszámai között nemrégiben két arany falárja. A rajtuk ábrázolt mitikus állatok egyszarvú pávasárkányok. A mítikus állat szemét, fülét, szárnyait és lábait türkiz-és jáde betétek díszítik. Ezeket a különleges mitikus állatokat a mongolok BERSZ-nek nevezik. [Vö.: ERDENEBAATAR 2015, 221]. Ugyancsak a Gol-Mod-2 temetőből került a felszínre több aranyozott ezüst és bronz falár-pár is, egyszarvúak ábrázolásával [ERDENEBAATAR 2015, 148]. Tehát határozottan úgy tűnik, hogy a mitikus állatokat ábrázoló szidorovkai aranyozott ezüst falárok közvetlen párhuzamait az előkelő mongóliai hsziungnu temetők leletei között kell keresnünk.

Megjegyeznénk, hogy a Gol Mod-2 temető 1. számú, rabolt sírját, ahonnan a földrágakő betétes arany falár-pár a felszínre került, a feltehetőleg kapkodó sírrablók által ottfelejtett különleges nemesfém tárgyak alapján az ásató régészek a hsziungnu Nagy Király, vagyis a sanju sírjának tekintik. [ERDENEBAATAR 2015, 221]. Hasonló kategóriájú hun sírból származhatnak a Gol Mod-2 temető egyes sírja ékköves arany falár-párjának eddig ismert egyedüli közvetlen párhuzamai, amelyeket a szentpétervári Ermitázs Szibériai Gyűjteményében őriznek. [RUGYENKO 1962, 15, 42 sk; III. tábla; V. tábla 4.] Ezeket a 167–169 gramm súlyú, drágakövekkel kirakott ötvös remekműveket, amelyeknek közepén egy szarvas látható, állatharc jelenetekkel körülvéve, Sz. I. Rugyenko 1962-ben – akkoriban még összehasonlítási alapot adó, sírból feltárt párhuzamok híján – tévesen, „ruhadíszként" határozta meg. Még az általa kutatott, bőséges leletanyagot adó, világhírű paziryki szkíta kurgántemetőből sem kerültek a felszínre falárokkal díszített lószerszámok, különben a nagy orosz régész bizonyára nem tévedett volna. A Szidorovkát ásató V. I. Matjusenko és L. V. Tataurova már tudták, hogy a szentpétervári féldrágakövekkel díszített arany korongok falárok, bár azt, hogy azok lószerszámokat díszítettek volna, nem említik. Viszont megállapították, hogy „a Szibériai Gyűjtemény falárjai megdöbbentően közel állnak" a szidorovkai arany övveretekhez". [Vö.: MATJUSENKO–TATAUROVA 1997, 73]. (A Gol Mod-2 sír 2015-ben publikált falár-párját természetesen még ők sem ismerhették.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Ami a Szent László legenda ábrázolása utolsó jelenetének keleti párhuzamát ábrázoló szibériai aranyveretet illeti, ehhez a kérdéshez szintén lenne hozzáfűzni valónk. Az erdélyi, magyarországi templomokban középkori freskókon ábrázolt Szent László legendának a pihenést megelőző mozzanatának, a birkózó jelenetnek az ősi keleti változatával, találkozhatunk régóta ismert, szórványleletként előkerült ordoszi típusú bronz övvereteken is [Vö. például: SALMONY 1933, XXI. T, 2,3]. A veretek egymással szemben álló lovak között két egymással birkózó férfialakot ábrázolnak, hasonlóan ahhoz, ahogy erdélyi, magyarországi templomaink középkori freskóinkon Szent László királyunk birkózását a kun vitézzel festették meg a freskók alkotói. A legutóbbi időben publikált régészeti adatokból pedig ismertté vált a bronzvereteken ábrázolt birkózó jelenet nemesfémbe öntött pontos párhuzama is, a keshenzuangi (Kína, Shaanxi tartomány) hsziungnu temető 1956-ban feltárt 140. számú előkelő sírjából felszínre került, türkizzel díszített arany övvereten. [TSEVENDORJ 2013, 99]. Véleményünk szerint a Szent László legendával azonos jellegű ősi keleti történetnek a különböző jeleneteit ábrázoló, publikált szibériai és belső-ázsiai arany és bronz övveretek feltehetőleg jó néhány évszázaddal későbbre keltezhetők a Fodor István által jelzett i. e. IV–III. századnál. Készítőik és viselőik pedig sokkal inkább lehettek az egykor Belső-Ázsiában élő, majd az i. u. II–IV. században a szárgátkai kultúra területén, Nyugat-Szibériában is megjelenő, Nyugat felé vonuló ázsiai hunok, mint akár a szkíták, akár a szárgátkai kultúra „finnugor" magyarjai.

Természetesen a hsziungnu korban Belső-Ázsia előkelő hun sírjaiból széles körben adatolt tárgyak kerülhettek a szargatkai kultúra területére kereskedelmi kapcsolatok révén is. Azonban, ahogy ezt az előzőekben jeleztük, a a szidorovkai 1. kurgán 2. sírja arra az időre keltezhető, amikor az ázsiai hunok maguk is Nyugat felé vonultak, vagyis az i. u. II–IV. század elejére, a nagy kelet-nyugati nomád népvándorlás kezdetére [Vö.: [BERNSTAM 1951, 238, térkép a hunok II–V. századi hadjáratairól]. Így a kereskedelmi kapcsolatnál logikusabbnak tűnik az a feltevés, hogy az adott tárgyakat a maguk a hunok hozták Keletről, Délkeletről a szárgátkai kultúra területére; illetve az, hogy a szidorovkai és iszakovkai rabolatlan gazdag kurgánsírok hun vezérsírok voltak.

V. A. Mogilnyikov a következőképpen foglalja össze a Szibériában és Közép-Ázsiában a hsziungnu birodalom bukása utáni eseményeket: Az északi hsziungnuk az időszámításunk első évszázadában, a kínai császári hadseregtől elszenvedett katonai csapások után is, ha megtépázva is, de megőrizték politikai függetlenségüket Belső-Ázsiában. Az i. sz. II. században Nyugat felé indultak, magukkal sodorva az útjukba akadó törzseket. Mogilnyikov feltételezi, hogy a továbbiakban, az i. sz. III-IV. századok során, az északi hsziungnuk erőteljesen megváltozott kultúrával és megváltozott etnikai összetétellel, Közép-Ázsia, Kazahsztán és Délnyugat-Szibéria területén belül hatalmas, sok etnikumból álló nomád törzsszövetséget, mondhatnánk, államot alkottak. Ez a nomád államalakulat „hun" néven vált ismertté. A jelentős népszaporulat a fent említett területek népeinek további Nyugat felé vándorlásához vezetett. [MOGILNYIKOV 1992, 254 sk.] Kapcsolódóan a fentiekhez, a szárgátkai kultúrával létének megszűntével és az ősmagyar etnogenezissel kapcsolatban a következőket írja V. A. Mogilnyikov:

„A szárgátkai kultúra az i. sz. III zázad végén, vagy a IV. század elején megszűnt létezni, nyilvánvalóan a népvándorlás eseményeinek következtében. A lakosság letelepedett része megsemmisült, vagy északra, a tajgazónába menekült, nomád állattenyésztést folytató része pedig a hunok soknemzetiségű együttesében nyugatra vonult, és a magyar etnogenezis egyik elemévé vált". [MOGILNYIKOV 1992, 310-311]. V. A. Mogilnyikov ezen utóbbi feltételezésének alapja a magyarok ugor nyelve, valamint az, hogy a szárgátkai kultúrát a kultúrával foglalkozó kutatók többsége ugornak véli. Megjegyeznénk, hogy Vámbéry Ármin tisztán elméleti alapon, régészeti bizonyítékok ismerete nélkül, V. A. Mogilnyikovéhoz némileg hasonló nézetre jutott, már a XIX. század végén. Vámbéry úgy vélte, hogy „ugorok bőségesen voltak Attila seregében" [VÁMBÉRY 1898, 47].

Itt kell kitérnünk arra a törekvésre, hogy a szárgátkai kultúra nyugatra került népelemeinek az utódait a mai Baskír és Tatár köztársaságok területén fedezzék fel, a karajakupovói – kusnarenkovói kultúra emlékeiben. V. A. Mogilnyikov mindössze arra célzott, hogy a szárgátkai kultúra, amely szerinte az ugorokhoz köthető, az ősmagyarok etnogenezisével kerülhetett kapcsolatba. Azt is feltételezte, hogy a hunok elől elmenekült hordozóinak egy része a szilvai és a kusnarenkovói kultúrák megalapítója lehetett az Urál-vidéken, az i. sz. VII.-IX. századok során [MOGILNYIKOV 1997, 311.] Ám a IV. század elejétől a VII. vagy akár csak a VI. századig terjedő, igen jelentős hosszúságú korszakot régészeti emlékekkel „áthidalni" eddig még nem sikerült, azaz az oda történt esetleges áttelepülés ebben a vonatkozásban nem igazolható. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy ősmagyarok soha nem éltek a jelzett kultúrák területén, mindössze azt, hogy a meglévő régészeti adatok semmiképpen sem igazolják azt, hogy

© Copyright Mikes International 2001-2016

ott volt a magyar őshaza, vagy valamilyen ókori, vagy i. sz. VI. század előtti bevándorlás révén, ősmagyarok által lakott vidéké válhatott volna a Káma és a Bjelaja folyók völgye.

A kusnarenkovoi – karakajukopói kultúra etnikai interpretációjában felbukkant az ugor – türk feltételezés is [KHALIKOV 1989, 68]. A kusnarenkovói temető embertani anyaga határozottan déli, nem pedig nyugat-szibériai etnikumra vall [Akimova 1968. 64-68.].

Végezetül még egy érdekes részletre hívnánk fel a figyelmet a szidorovkai 1. kurgán 2. temetkezésével kapcsolatban.

A szidorovkai temető 1. kurgánja 2. sírjában, a koponyától jobbra, T-alakú, aranyhímzéses brokátselyem darabot tártak fel a régészek. Méretei: 0,65x0,43 m. A kendő körülvette az eltemetett fejének körzetét. [MATJUSENKO–TATAUROVA 1997, 13]. A monográfia szerzői ezt „valamiféle fejfedőként" határozzák meg. Azonban fel kell hívnunk a figyelmet a következőkre: Ez a brokátselyem darab formáját tekintve igen hasonló ahhoz a selyem halotti szemfedő fajtához, amelyet az I-li Su ókori kínai szertartáskönyv ír le az ókori kínai hivatalnokok halotti ruhája részeként [DE GROOT 1892, 333]; és amelyhez hasonló került a felszínre Mawangtuiban, egy Han-kori kínai hercegnő temetkezéséből, valamint a kenkoli hun temető (Kirgizisztán) 9. kurgánjának férfi temetkezéséből. [WEN WU PRESS, 1972, 9 sk; BERNSTAM 1940, 27–32.]. A szidorovkai T-alakú brokátselyem darab felső része a homlokot, alsó része pedig az arcot boríthatta. Feltételezésünket alátámasztani látszik az a tény, hogy az Iszakovka I. temető 6. Kurgánja 3. sírjában L. I. Pogogyin *két* selyem halotti takaró maradványait fedezte fel, a széleiken bőséges aranyhímzéssel. (Az Iszakovkán feltárt harcos egyébként aranyhímzéses selyemruhába volt öltöztetve, [POGOGYIN 1996, 124-134]. aranyveretes fegyverövvel, számos arany- és ezüsttárgy kíséretében). [2]

A kínai forrásokban a legkorábbi tudósítás az aranyhímzéses brokátselyemről (Bicsurin fordítása szerint „brokátról") az i. e. III század végétől az i. e. II. század elejéig tartó időszak eseményeihez kapcsolódik. Mao Tun hun sanju temetésének leírásakor a következőket közlik: „Az elhunytat koporsóba temetik; méghozzá külső és belső koporsóba, ***arany és selyem brokáttal*** *(kiemelés: L. I. Pogogyin)* és prémmel borítva". Huan-di kínai császár i. e. 174-re keltezett levelében a hun Shanjühöz a béke meghosszabbításról, a küldött ajándékok listájában megemlítésre kerül: „felöltött hímzett bélelt kaftán, ***hosszú brokát kaftán,… öv, arany veretekkel és csattal*** (!!) *(kiemelés tőlünk)*, 10 hímzett selyemdarab. A nagy Laosan Gijuj sanjühöz írott másik levelében Huan-di császár azt az információt közli, hogy „az említett hivatalnokkal küldöm az évi szokott adag fehér rizst, ***brokátot,*** selymet, pamutot és sok egyebet".[3]

Ha a szidorovkai 1. Kurgán 2. Temetkezésének brokátselyem darabjával kapcsolatos feltevésünk helytálló, akkor nyomára bukkantunk az egyik első olyan selyem halotti maszknak, amely a szárgátkai kultúrában, Nyugat-Szibéria ugor lakossága körében megjelent a népvándorlás kezdetekor, déli-délkeleti irányból, valószínűleg hun közvetítéssel. Ezt a selyem halotti maszkot akár az ősmagyarok selyem alapú halotti maszkjai korai előzményei egyikének is tekinthetjük.

2 A selyem alapú maszkok legkorábbi keltezése: az i. e. VIII–V. század, Kína, a Nyugati Csou kor kínai hercegi sírjaiból és un. „előhun" (shangrong) temetőkből. Az ilyen típusú maszkok különböző formái a népvándorláskor lovas nomádjai között – így az ősmagyarok és a honfoglaló magyarok között is – széles körben elterjedtek.

3 L. I. Pogogyin, id. m, 136. A szerzőnek komoly oka volt arra, hogy az adott kínai forrásokra hivatkozzon. A második idézetből úgy tűnik, hogy hasonlóan ahhoz, ahogy Nyugaton, a Fekete-tenger partvidékének görög, bizánci városaiban készültek ékszerek a szkíta, szarmata, hun. avar stb. sztyeppei nagyurak számára, éppen úgy készülhettek arany ötvösművek hsziungnu megrendelésre kínai műhelyekben. A kínai arany- és ezüst ötvösművesség már az i. e. II. évezredben megjelent, a Han dinasztia korától kezdve pedig igen fejlett volt. A kínai ötvösműhelyekben készültek hsziungnu ízlés szerinti, állatharc jelenetes ötvösművek is. [Vö.: Murizio Scarpari, az ősi Kína. Budapest, 2000, 207–210]. A szidorovkai és iszakovkai aranyvereteknek és ordoszi-bajkálontúli-mongóliai párhuzamoknak „ közös gyökere" [MATUSENKO-TATAUROVA 1997, 101] nem a szkíta-perzsa világ irányában, hanem a hsziungnuk uralkodói körei számára dolgozó kínai műhelyekben keresendő. Ennek bizonyítéka a szidorovkai övvereteknek Belső-Mongóliában felszínre került, jádéból készült pontos párhuzama, valam,int a Gol-mod-2 temető 1. számú sírjának faragott jáde tükre is. A jáde volt a kínaiaknál a vallási és politikai hatalom egyik jelképe. Ez a féldrágakő 6-6.75 keménységű, még acélszerszámmal sem vágható, művészi feldolgozására csakis gránát, kvarcit, vagy gyémánthegyű üvegvágóval rendelkező kínai mesterek lehettek képesek.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Rajzok

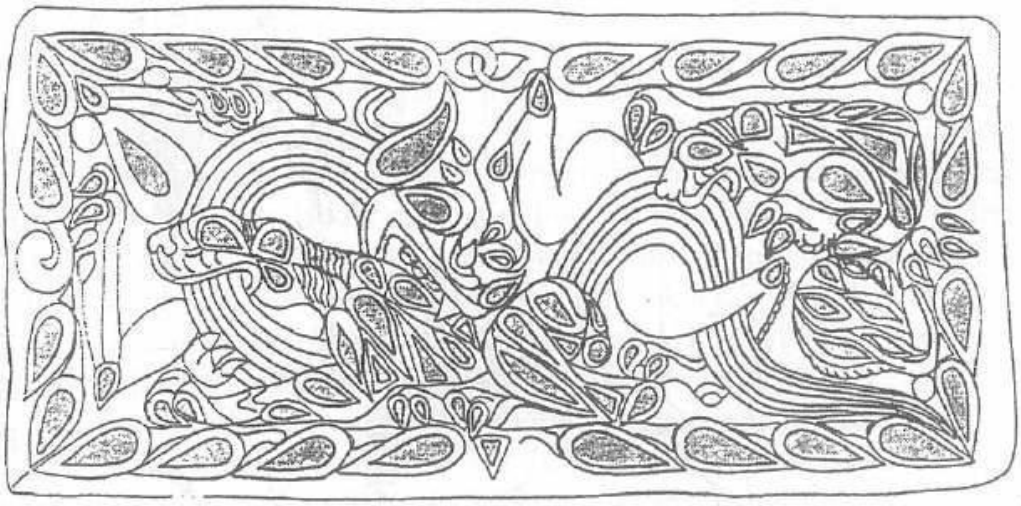

1. rajz: Arany övveret a szidorovkai temető 1. Kurgán 2. sírjából

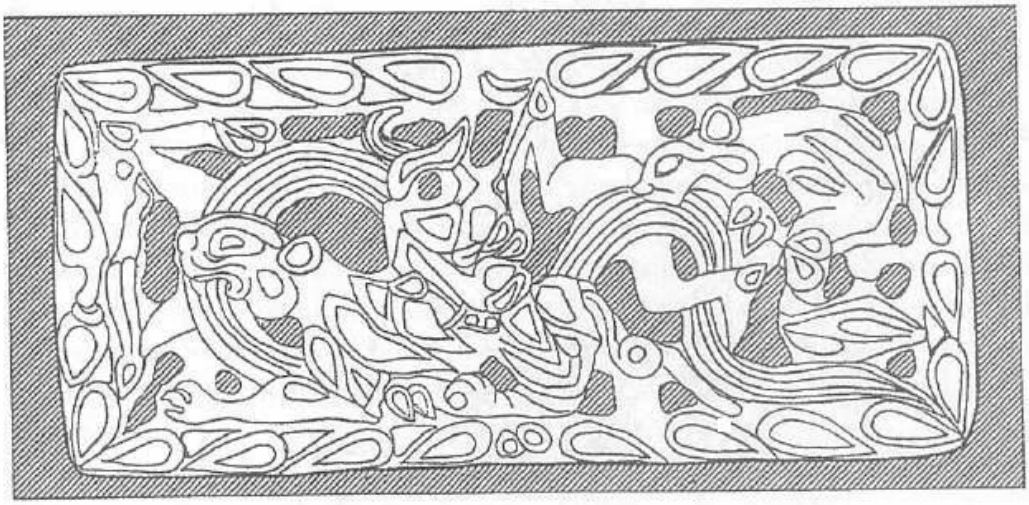

2. rajz: Hsziungnu bronz övveret az Ordosz-vidékről

© Copyright Mikes International 2001-2016

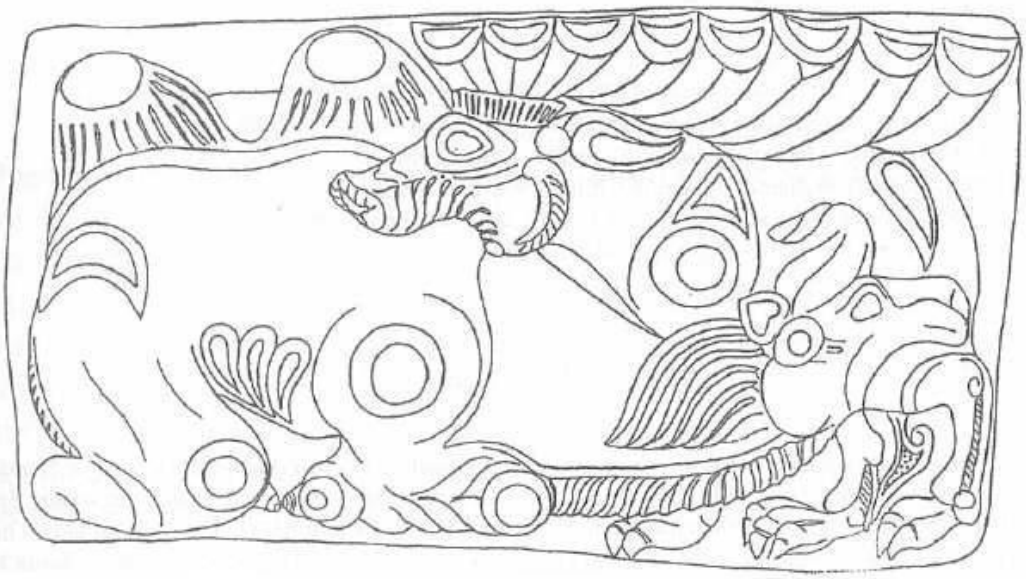

3. rajz: Tevét marcangoló farkast ábrázoló arany övveret az Iszakovka I. temető 6. Kurgán 3. sírjából.

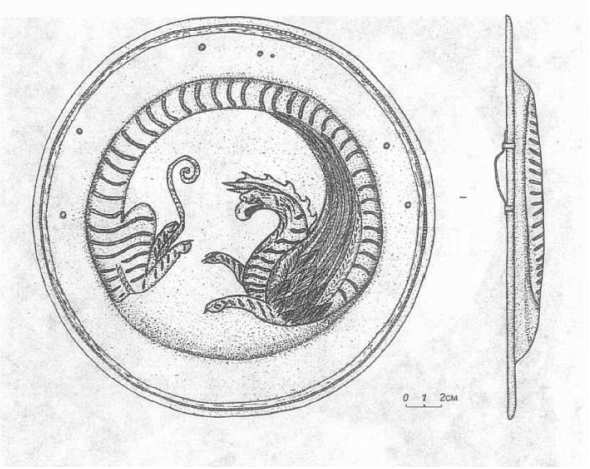

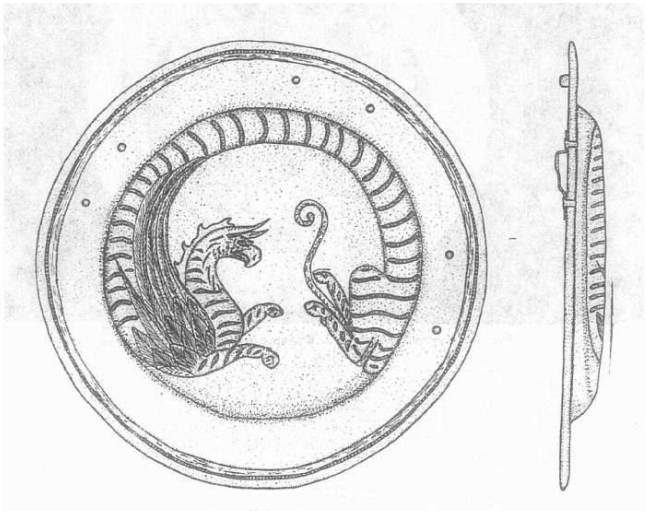

4. rajz: Pávasárkányt ábrázoló aranyozott ezüst falár-pár a szidorovkai temető 1. kurgán 2. sírjából.

© Copyright Mikes International 2001-2016

5. rajz: Egyszarvú pávasárkányt ábrázoló, féldrágakövekkel díszített arany falár-pár a mongóliai Gol Mod-2 előkelő hsziungnu temetőből.

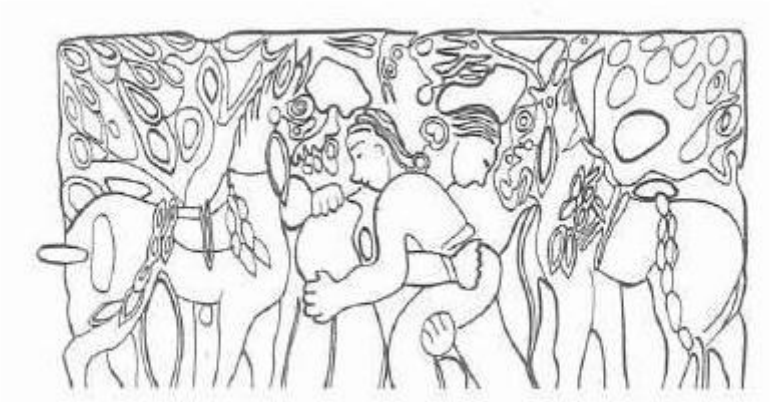

6. rajz: Birkózókat ábrázoló arany övveret a keshenzuangi (Kína, Shaanxi tartomány) hsziungnu temető 1956-ban feltárt 140. számú előkelő sírjából.

IRODALOM

1. AKISEV 1978: Kurgan Isszik. Alma Ata, 1978.
2. BERNSTAM 1951: *Bernstam A.N.* Ocherk istorii gunnov. Leningrad 1951.
3. BERNSTAM 1940: *A. N. Bernshtam.* Kenkolskij mogil'nik. Leningrad, 1940.
4. CSERNYECOV 1953: *Csernyecov V. N.* Drevnjaja istorija Sredn'ego Priobja. Moszkva 1953.
5. DAVIDOVA 1971: *A. V. Davidova.* Problema khudozhestvennyykh bronzov khunnov. In: SA 1971/1, 93-105.
6. DE GROOT 1892: *De Groot.* The Religious System of China, I. Leyden, 1892.

© Copyright Mikes International 2001-2016

7. ERDÉLYI 2009: Erdélyi István: Magyarország története I, Budapest 2009. Fodor I.: Őstörténet és honfoglalás. Keletkutatás 2009 tavasz, 155–162.
8. ERDENEBAATAR 2015: *D. Erdenebaatar*, Balgasyn tal dakh Gol Mod-2-üz khunnugijn azguurtnü bulsnü szudalgaa. Ulanbaatar, 2015.
9. FODOR 2009: *Fodor I.*,Őstörténet és honfoglalás. (Magyarország története I, Sorozatszerkesztő: Romsics Ignác), 2009.
10. HALIKOV 1989: *A. Kh. Khalikov.*Tatarskij narod i ego predki. Kazan' 1989.
11. KIZLASZOV 1988: *L. R. Kyzlasov*. V Sibirju nevedomoju za pismennymi tainstvennimy. In: Janin V. L.: (red.: Puteshstvija v drevnost. Moskva, 1988, 16–49
12. KOSZARJEV 1984: *Koszarjev M. F*. Zapadnaja Szibir' v drevnost'i. Moskva 1984. (Botalov és mtsai nyomán).
13. MATYEJEVA 1993: *Matvejeva N.P*. Szargatszkaja kul'tura na Szrednyem Tobole. Novoszibirszk 1993.
14. MATYEJEVA 1995: *Matyejeva N. P*. Kraj v rannem zheleznom veke. In: Istorija Kurganskoj oblast'i. Kurgan 1995.
15. MATYEJEV–MATYEJEVA 1988: *Matvejev A. V., Matvejeva N. P*. Bronzüst a szavinovói temetőből. (SZA 1988/1, 241-244).
16. MATJUSENKO–TATAUROVA 1997: *Matjusenko V.I.– Tataurova L.V.* Mogil'nik Sidorovka v Omskom Priirtishe. Novoszibirszk. 1997 .
17. MOGILNYIKOV 1983: *Mogil'nyikov V.A.* K sostojanii voprosa. In: Etnicheskie processi. Izhevsk 1983.
18. MOGILNYIKOV 1992: *Mogil'nyikov V. A.* Sargatszkaja kul'tura. In: Moskova M.G. (szerk.), Stepnaja polosa aziatskoj chast'i SSSR v skifo-sarmatskoe vremja. Moskva 1992. 292 – 311. (Serija Arheologija SSSR).
19. MOLNÁR 1953: *Molnár E.* A magyar nép őstörténete. Budapest. 1953.
20. MORDVINCEVA 2002: *V.I. Mordvinceva:* Polikromnyj zverinnyj stil'. Simferopol', 2002.
21. NAPOLSKIKH 1997: *Napolskikh V.V.* Vvedenyije v istoricheskuju uralistiku. Izhevsk, 1997. (A korábban Göttingában tartott előadássorozatának átszerkesztett szövege. A kérdés szakirodalma egyébként óriási és az nagyrészt a magyarországi könyvtárakban hiányzik, a magas nemzetközi kölcsönzési költségek miatt ez év márciusa óta már gyakorlatilag behozhatatlan. A legteljesebb vonatkozó bibliográfia megtalálható a Botalov Sz. G.és Ivanova I.O. által szerkesztett kétkötetes monográfiában: Drejvnyjaja isztorija Juzsnogo Zauralja I-II. Cseljabinszk 2000.)
22. OMSZK 1988: Drevnyije szokroviscsa Szibiri. Omszk 1988.
23. POGOGYIN 1996: *L. I. Pogogyin.* Zolotnoe shit'e Zapadnoj Sibiri. (Pervaja polovina I. tys. N. e. Istoricheskij Ezhegodnik, Omsk Universitet, 1996.
24. RUGYENKO 1962: *Sz. I. Rugyenko,* Sibirskaja kollekcija Petra I. (Arkheologija SSSR, svod arkheologicheskikh istochnikov. Moskva-Leningrad, 1962.
25. SALMONY 1933: *A. Salmony,* Sino-Siberian art in the collection of C. T. Loo. Paris 1933.
26. SARIANIDI 1985: *V. Sariadini,* Bactrian gold. Leningrad, 1985.
27. TSEVENDORJ 2013: Xiongnu Encyclopaedia (Szerkesztő: D. Tseveendorj). Ulanbaatar, 2013.
28. TSEVENORJ 2011 Treasures of the Xiongnu (Szerkesztő: D. Tsevendorj). Ulanbaatar 2011.
29. VASZILJEV 1989 *Vasziljev V. I.* K etnicheskoj kharakteristike naselenyija. In: Kul'turnije i hozjaistvennije tradicii. Novosibirsk 1989 (Botalov – Ivanova nyomán).
30. VÁMBÉRY 1898: *Vámbéry Ármin.* A magyarság keletkezése és gyarapodása. Budapest, 1898.
31. WEN WU 1972: The Han tomb No 1 at Mawangtui, Changsa. Wen Wu Press, Peking, 1972.

© Copyright Mikes International 2001-2016

ERDÉLYI, István & BENKŐ, Mihály: Transylvanian Personal Histories

The so- called Sargatka archaeological culture (Eastern Kazakhstan–Western Siberia) has been interesting for the Hungarian and Russian researchers from the middle of the last Century. Some of those researchers believed that this territory was the original homeland of the ancient Magyars. The wonderful golden masterpieces of the Siberian Collection of I. Peter Russian tsar, kept in the Ermitage (St. Petersburg) were collected from the area of the Sargatka Culture. The masterpieces of the Collection had no parallels found on archaeological sites almost up to our days. However decisive changes took place in this respect in the previous decades. Two untouched rich tumuli-graves from the 2d–4th Centuries A. D. were discovered and excavated in he centre of the former Sargatka culture, on the right bank of the Irtish River, in the Sidorovka and Isakovka tumuli-grave cemeteries (Omsk District, Russia). The golden and silver mounts and other jewellery found in these graves were the parallels of the objects kept in the Siberian Collection. So, it could be proved this way that the goldsmith works of the Siberian Collection were really originated from the territory of the Sargatka Culture. The determination of age and ethnical affiliation of the new Western Siberian finds and of the golden objects of the Siberian Collection was made easier by the recent discovery of noble metal finds from the gravers of Xiongnu aristocrats from Mongolia and inner Mongolia , with the same shaping and motifs as of the previously mentioned objects. The Xiongnus or Asian Huns migrated towards the West in the II–IV Centuries A. D. and beside other territories they conquered the area of the Sargatka Culture too. The Ugrian population living there was partly annihilated, partly fled into the Northern areas, and partly joined the Huns and marching with them further towards the West they became one of the components of the Magyar ethnogenesis.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2016

MŰVÉSZET

Máté Zsuzsanna :

Balázs Béla misztériumjátéka és Bartók Béla operája

Tanulmányom témája az emlékezet ideje, helye és jelképének hármas aktualitása köré ívelt: a 70 éve meghalt Bartók Bélára emlékezve, szegedi vonatkozásként Bartóknak Balázs Bélával való kapcsolatát emelem ki, életművük közös találkozási pontjaként pedig, *A kékszakállú herceg várá*t és ezen belül is a világosság-sötétség szimbolikát elemzem, mind Balázs misztériumjátékában, mind a bartóki operában, mivel a 2015-ös év „A Fény Nemzetközi Éve". Ismert, hogy az Európai Fizikai Társulat, az ENSZ és az UNESCO kezdeményezéséhez Magyarország is csatlakozott, ahogy a Szegedi Tudományegyetem is, s a legkülönbözőbb diszciplínák képviselői változatos tematikájú előadásokkal hívták fel a figyelmet a fény szerepére, akár a tudományban, az oktatásban, a technológiában vagy a művészetekben. Tanulmányom a szellemi kultúra ez utóbbi területén helyet kapó, a fény szimbolikáját a szöveg és a zene médiumában egy-egy műalkotást középpontba állító előadásának bővített formája, mely 2015. november 25-én hangzott el, a Szegedi Akadémiai Bizottság székházában.

Balázs Béla író, költő és filmesztéta, eredeti nevén Bauer Herbert, 1884. augusztus 4-én, Szegeden született. Édesapja, Bauer Simon Bécsben, Berlinben és Párizsban folytatott pedagógiai, filozófiai tanulmányokat, 1875-ben a Szegedi Főreáliskola magyar-német szakos tanárának nevezték ki. Édesanyja, Lévy Jenny pedig, a Szegedi Leánynevelő Intézetben tanított. A családfőt 1890-ben Lőcsére helyezték, majd annak halála után az özvegy három gyermekével ismét visszaköltözött Szegedre. Balázs Béla első költeménye 16 évesen jelent meg a Szegedi Naplóban. A Szegedi Főreáliskolában tett kitűnő érettségi vizsga után tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magyar-német szakán folytatta, tagja lett az Eötvös Kollégiumnak**,** ahol nemcsak világ- és magyar irodalmi, filozófiai és esztétikai műveltségét gyarapította, hanem életre szóló barátságot kötött Kodály Zoltánnal és Bartók Bélával. Balázsék szegedi lakása lett népdalgyűjtő kirándulásaik kiindulópontja is, 1905 tavaszán Kodállyal, majd 1906 nyarán Bartókkal járták be a környék településeit (Tápé, Deszk, Algyő, Szőreg, Kamarás, Szatymaz stb.). Balázs Béla 1906-ban végzett a budapesti egyetemen, majd egyéves ösztöndíját Kodály Zoltánnal megfelezve, először a bécsi, a berlini később a párizsi egyetemre iratkozott be egy-egy szemeszterre. Itt ismerte meg a kortárs írókat, Oscar Wilde, Hauptmann, Anatole France, Gide és Gorkij műveit. Berlinben pedig, a szellemtörténész Wilhelm Dilthey és Georg Simmel hallgatója volt. Első, jelentősebb művészetelméleti munkáját, mely az életművön belül *A Kékszakállú herceg vára* c. misztériumjáték művészetelméleti hátterének tekinthető, az 1908-ban megjelent *Halálesztétika* c. munkáját Simmel szemináriumán elismeréssel fogadták.1 Az 1908-as év több szempontból is reprezentatív dátum a balázsi életműben. Korábban, 1904-ben kötött szoros barátságot egyetemi társával, Juhász Gyulával a Négyessy-féle stílusgyakorlatokon és itt kötött ismeretséget Kosztolányival is, illetve Juhász Gyula vonja majd be az 1908-ban megjelent nagyváradi *Holnap* című antológiába, melyben Ady, Babits, Juhász Gyula költeményei mellett kapott helyet Balázs Béla három verse is.2 Ettől kezdve az induló Nyugat, a kor legjelentősebb folyóirata is szívesen fogadta Balázs írásait, például *A Csend* című novelláját valamint elméleti munkáit is: az 1908. évi 2. számban jelent meg *A tragédiának metafizikus teóriája a német romantikában és Hebbel Frigyes* című írása, majd a 8. szám *Maeterlinck*-tanulmányát jelentette meg. Mindkét német drámaíró hatása jelentősnek bizonyult a balázsi misztériumjáték létrejöttében illetve a világosság-sötétség szimbolika alakulástörténetében.

1 Balázs Béla elméletírói munkásságával Mihály Emőke foglalkozott a legteljesebben. Monográfiája hiánypótló munka. Simmel szemináriumán való szerepléséről Balázs levelét idézi. MIHÁLY 2008, 5-9.

2 Balázs Béla e kezdeti intenzív irodalmi szereplés után kikerül az irodalmi köztudatból. Ennek okait kutatja Balogh Andrea, akinek hipotézise, hogy Balázs nemcsak 1919-es emigrációja miatt, hanem már ezt megelőzően, esztétikai elvei és művészetkoncepciója miatt is marginális szerepbe került a Nyugat köré csoportosuló irodalmi eliten belül. Vö: BALOGH 2014., dec., 73–80.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Balázs Béla maradandó irodalmi alkotásának, *A kékszakállú herceg vára* című misztériumjátékának,3 mely kismértékű rövidítéssel Bartók Béla operájának szövegkönyve,4 mesei alapforrása: a francia Kékszakáll-monda 1697-ben megjelent irodalmi formája, Charles Perrault *Barbe Bleu* című meséje.5 A mesét feltételezhetően egy valós személy, a 15. századi Gilles de Rais marsall alakja 'ihlette', aki Jeanne d'Arc oldalán harcolt, annak hűséges védelmezője volt, majd hős katonából hirtelen szörnyeteggé vált, végül 1440-ben az inkvizíció által kivégzetté. A valós vagy az inkvizíció pere révén koholt tettekből monda, a mondából mese keletkezett, mely valamilyen formában már sokkal előbb élhetett a nép ajkán. Kékszakáll alakja, mint a gazdag, ám feleségeit elpusztító férfi más népek folklórkincsében is fellelhető,6 magyar változatának Molnár Anna balladáját tekintik.7 Alakját az európai kultúrkörben ismertté mégis Perrault meséje tette, melyben „Kékszakáll a legszörnyűbb és a leggonoszabb a mesékben szereplő összes férjek közül."8

E mesei narratíva három olyan lényeges motívumot hordoz, amely megtalálható a balázsi misztériumjátékban és a bartóki operában: a női kíváncsiságot, mely a férfi tiltása, tilalma ellenében működik, megszegve a férjnek tett ígéretet. A másik motívum, amire a férj tilalma és a nő kíváncsisága irányul, a titkos szobák rejtélye,9 a harmadik pedig, a vérzés motívuma, mint árulkodó jelzése valamely bűnnek. A mesében a hetedik feleséget a kulcs vérzése árulja el a férjnek tett ígéret és tilalom megszegéséről, azaz (valamilyen) bűnéről, miszerint, ahogy vélhetően elődjei sem, ő sem tudott ellenállni kíváncsisága erejének. A csodás elemek minimális számából - az eltünthetetlen vérfolt a titkos szoba kulcsán - arra is következtethetünk, hogy e mese inkább a felnőtteknek szólt, melynek végén Kékszakáll megbűnhődik gonoszságáért, így korábbi feleségeinek megöléséért is és elnyeri méltó büntetését, mivel a hetedik feleség testvérei megölik.

E 17. századi mesében a férfi agresszív viselkedését, azaz a hetedik feleség megölésének szándékát a női kíváncsiság indítja el. A mese végén található „*Tanulság*ban" (*Moralité*) segítséget ad Perrault az értelmezéshez, a kíváncsiságra vonatkoztatva ad erkölcsi útmutatást: „Lám, a kíváncsiság, bár sok szép percet ad, Büntetlen csak ritkán marad; Naponta láthatunk reá ezernyi példát. Mert hát érzékeink vágyják a léha kéjt; De szűnik tetten érve mindjárt, S ilyen nagy árat mégsem ért."10 A másik tanulságot Bruno Bettelheim mai mese-értelmezése fogalmazza meg. Szerinte a mese a megbocsátás fontosságára is éppúgy figyelmeztet, mivel a mese zárásában (a férj megölésével) Kékszakáll magatartását ítéli el, hiszen „emberségesebb erkölcs az, amely megérti és megbocsátja a (…) kihágásokat."11

A 17. századi mesében Kékszakáll megbűnhődik, míg a női kíváncsiság, bár nem kívánatos viselkedés, nem kap büntetést. Ezzel szemben a kíváncsiság bibliai és mitológiai női megtestesítői még igen. Az ószövetségi Teremtés-történet első nőalakja, Éva számára „kívánatos az a fa a bölcsességért" és gyümölcse „kedves a szemnek", miáltal az első emberpár nem engedelmeskedik Isten tiltásának, a törvényadó, büntető és egyben gondoskodó Istennek, az úgynevezett második teremtéstörténetben. Az ószövetségi Lót felesége, pedig kíváncsiságának büntetéseképpen 'sóbálvánnyá változott'. A görög mitológia szintén első nőalakja, Pandora kíváncsi 'viselkedésformája', feltárva a hombár illetve a szelence titkát, szembeszegülve férje tiltásának, szintén súlyos büntetést von maga után. E két első nő kíváncsisága közvetett okává válik az egész emberiséget tekintve egyrészt a halálnak, a halál tudatában való létezésnek. Másrészt a görög mitológiában a fáradtság, a betegség, az öregség és a viszály szabadul rá az emberiségre és vigaszként a remény marad. A tilalom-kíváncsiság-büntetés hármasságából a 17. századi mesei narratívában kettő ugyanúgy megtalálható ezen ősi történetekben: maga a tilalom és az azt megszegő női kíváncsiság valamely titkos

3 BALÁZS 1960.
4 BALÁZS – BARTÓK 1979.
5 PERRAULT 1992.
6 Toscana, Izland, Görögország, Észtország, Tirol népei ismerik a kegyetlen történetet, melyben a hódító férfi vad szenvedélytől hajtva sorra gyilkolja feleségeit vagy régi kedveseit. Sok hasonlatosságot mutat az *1001 éjszaka* hatvanhatodik meséjével is.
7 Magyar változata Molnár Anna balladája, amelyben Ajgó Márton a Kékszakáll. A klasszikus balladák körében több változatban is közli Kallós Zoltán az elcsalt, ám e változatokban már bosszút álló feleség történetét. KALLÓS 1977. 40-58.
8 BETTELHEIM 2000. 309.
9 A „titkos szoba", a titkos kamra motívuma, ahová nem szabad belépni, több tündérmesében is előfordul: orosz, skandináv mesékben az állatférj tiltja meg a feleségnek, vagy előfordul az angol *Róka úr* és *A madár* című Grimm-mesében is. Többnyire a nő hűségének férje iránt, vagy ígérete betartásának próbája a titkos szoba vagy kamra motívuma.
10 PERRAULT 1992.
11 BETTELHEIM 2000. 313.

© Copyright Mikes International 2001-2016

tudás elérése érdekében, azonban az újkori mese már nem bünteti meg a nőt kíváncsiságáért, hanem a megbocsátásra képtelen férfit bünteti.

Balázs Béla Kékszakállú-történetében Perrault meséje ott van a háttérben, csak éppen kifordítva. A kifordítás egyrészt az agresszió átváltozását jelenti, minthogy a nemek ellentétes és többszörös polaritás-váltása mentén történik, többfajta típusú agressziótípust is megmutatva. A pólusváltás tőlünk nyugatabbra már egy évvel korábban megtörtént, gondolok itt a 20. század elején, az 1909-ben megjelent Anatole France *Kékszakáll hét felesége (Les Sept Femmes de la Barbe-bleue)* című elbeszélésére12, mely ironikus módon fordítja ki az eredeti mesét és az agressziót a nőnek tulajdonítja. Anatole France Kékszakállója a másik nemben naivan bízó, arról csak jót feltételező férfi, ám a női önzőség és a nők rosszra való hajlamának következtében a körülmények áldozataként válik agresszorrá, így a nők erőszakossága, csalfasága, vagy éppen iszákossága miatt. Balázs Béla nagy valószínűséggel megismerte e novellát. A 17. századi mesében Kékszakáll agresszivitása áll a középpontban, a 20. századi irodalmi alkotásokban, Anatole France és Balázs Béla megjelenítéseiben a női agresszió kerül a középpontba, a kíváncsisággal párosulva.

E kifordítás, illetve az agresszió ugyanakkor az egyik férfi-archetípus meggyöngülését is jelzi. A 17. századi mesében Kékszakáll archetípusában eggyé olvad Erósz és Thanatosz, női áldozatokra áhítozó, véresen erotikus hős, majd alakja különös átértékelődésen megy át e 20. század eleji irodalmi alkotásokban, s ebben szerepet játszik a férfiakat leigázó nő-típus megjelenése az életben és az irodalomban egyaránt, mely már a férfiidentitás meggyengülését, elbizonytalanodását vetíti előre. Az új nőtípussal szemben Kékszakáll a szenvedő maszkulinitás kifejezőjévé válik e művekben, a titkát végsőkig védelmező férfié,13 ahogy részben Balázs művében is.

A továbbiakban középpontba helyezem a szegedi születésű Balázs Béla 1910-ben írt misztériumjátékát,14 párhuzamosan Bartók 1918-ban bemutatott operájának szövegkönyvével15 és annak zenei anyagával.16 Kroó György zenetörténész a bartóki opera keletkezéstörténetét így foglalja össze: „Az író eredetileg Kodálynak szánta, még 1910-ben fel is olvasta neki darabját. Bartók is jelen volt a felolvasáson és a téma őt ragadta meg."17 A darabot Bartók 1911-ben még „nyitva hagyta", egy év múlva már sikerült kialakítani a ma ismert koncepciót, a végleges, ma is ismert forma 1918 tavaszán született meg.18 Bartók első operáját 1918. május 24-én mutatták be a budapesti Operában. Ismert, hogy a bartóki opera szövegkönyve rövidebb Balázs Béla misztériumjátékának szövegénél. Bartók Béla az ismétlődéseken kívül a kevésbé sikeres, retorikus megnyilatkozásokat 'törölte' a misztériumjáték szövegéből.19 A közös barát Kodály Zoltán 1918. június 11-én így ír a Nyugatban e közös műről a bemutató után: „külön érdeme Balázs Bélának, hogy nem sajnálta egyik legszebb, legköltőibb koncepcióját operaszövegnek megírni, s így hozzájárult egy nagyszerű mű létrejöttéhez. Eseménytelen szövege híján van ugyan minden szokott operai sablonnak. De ahogy feltöri a régi mese héját, és megmutatja a férfi – asszony probléma örök megoldatlanságát: tragikus feszültséggel döbbenti és megfogja a hallgatót az első szótól az utolsóig. Vázlatszerűsége, hogy a körvonalak megelevenítését a zenére bízza, szerves egybeforrását teszi lehetővé a zenével. Sem a dráma, sem a zene nem kénytelen külön létét megtagadni, mégis magasabb egységbe tudnak olvadni…a dráma íve és vele párhuzamos zene-ív hatalmas kettős szivárvánnyá erősítik egymást."20

Hogy miért fogta meg Bartókot Balázs Béla misztériumjátéka? Kroó György szerint e misztérium „Bartókban a benne szunnyadó mély és kitörölhetetlen Wagner-élményeket ébreszti fel. Nemcsak zenei vonatkozásban, amire az opera zenéjében motívumok, hangzások tucatjai utalnak, hanem Wagner zenedrámáinak eszméit, világnézetét illetően is. Tőle örökölte Bartók, de Balázs is, a »megváltó szerelem« gondolatát, s közvetlenül a Lohengrinre utal az

12 FRANCE 1959. 183-201.
13 KÁNYÁDI 2010.
14 Balázs Béla 1910-ben fejezte be misztériumát, mely a Színjáték című lap április 20-ai és június 13-ai számában meg is jelent. Vö: BALÁZS – BARTÓK 1979. 49.
Majd 1912-ben a Nyugat kiadásában Balázs *Misztériumok* című kötetének első darabjaként volt olvasható, ez tekinthető *A kékszakállú herceg vára* eredeti szövegének. Újabb kiadása: BALÁZS 1960.
15 BALÁZS – BARTÓK 1979. 49-50.
16 BARTÓK 1991.
17 KROÓ 1980. 60.
18 Uo., 61-62.
19 VASS 2004. 107.
20 Idézi Szalay Miklós, vö: SZALAY 1974, 20.

© Copyright Mikes International 2001-2016

egyfelvonásos tilalom motívuma (Nie sollst du mich befragen – Látni fogsz, de sohse kérdezz, Akármit látsz, sohse kérdezz!), a »kiválasztott« férfi és az esendő nő párosa, a művésznek, Wagner magyarázata szerint, a »szellemélet magaslatairól« az emberek közé való lekívánkozása és e vágy teljesíthetetlensége".21 Bartók Béla és Balázs Béla közös munkája nem maradt folytatás nélkül. Idézve vallomását a következő közös darabról, *A fából faragott királyfi (Egyfelvonásos táncjáték Balázs Béla szövegére)* címűről, melynek bemutatója egy évvel megelőzte az operáét: „Első operámat annyira szeretem, hogy mikor Balázs Bélától a táncjáték szövegét megkaptam, rögtön arra gondoltam, hogy a balett látványosságával, színes, gazdag, változatos történéseivel lehetővé fogja tenni, hogy a két művem egy estén kerüljön színre."22 Kodály hasonlóan látta a két darab összefonódottságát, a Kékszakáll bemutatója után, a Nyugatban megjelent (fentebb idézett) írásában ezt szóvá is tette, miszerint az opera konstruktív ereje még jobban érvényesül, ha utána közvetlenül a táncjáték következik, mivel az „oprea vigasztalan Adagigóját egy játékos, mozgalmas Allegro ellensúlyozza. A kettő együtt, mint egy óriás szimfónia két tétele simul egybe."23

Balázs Béla *A kékszakállú herceg vára* című művének hátterében első terjedelmesebb és Babitsnak, 1908-ban megjelent kritikája révén is ismertebbé váló művészetelméleti munkája, a *Halálesztétika* áll, melyet a babitsi kritika naivnak, affektáltnak, eredetiséghajhászónak és szakadozottnak látott.24 A hazai recepciótörténetből ketten is érintik a *Halálesztétika* kapcsolódási pontjait e misztériumjáték vonatkozásában, egyrészt a mese, mint esztétikai kategória kapcsán,25 másrészt Balázs halálfelfogása felől26.

A *Halálesztétiká*ban Balázs rokonítja a művészetet és a halált. Szerinte a vég juttat öntudatra, a halál vagy annak valamely formája által tudunk arról, hogyan élünk. Miáltal az életet a halandó ember saját élethatárának érzése, az elmúlás tudata képezi entitássá és egésszé: „A halál az élet formája. A vége, mint kontúr a rajzé, a határa az alaknak, mely a formáját adja."27 „Élethatáraink érzése: az egész megérzése."28 Az „élet öntudatának"29 nevezi a művészetet, mivel a művészeti alkotások lezártságukban, azáltal, hogy egészet alkotnak, a halált, a véget jelenítik meg, így lesz a művészet feladata, témájától függetlenül, a vég felőli egésszé levésnek metafizikai megjelenítése. E halálfelfogás és e művészetfelfogás felől (is) értelmezhető a misztériumjáték zárása: azaz a szerelmet is, ahogy az életet, csak lezártsága, a vége felől láthatjuk meg egészében, megformált alakjában, ahogy Judit is, a szerelem elmúltával, alakjának a múlt asszonyai közé kerülésekor tudja meg, hogy Ő volt Kékszakállú számára a legértékesebb, a legszebb asszony. Balázs *Halálesztétiká*jában a halál, a vég entitásképző erő, mert általa a lehatárolt életegész formát és értéket nyer. Mindezt szinte konkretizálja misztériumjátékában: Judit és Kékszakáll szerelme is a „vég" során kapja meg ezt a megformáltságot és egyben értékességet. A *Halálesztétika* első része szerint, ami lényegi, az el van zárva az ésszerű vizsgálódás elől, így a művészet feladata nem lehet más, minthogy titokzatos módon mozgósítson az emberben egy metafizikai ösztönt, melynek létezését éppen a racionális megismerés hiányosságaiból táplálkozó, a világ egészének megismerési vágya jelez.30 E metafizikai ösztön megnyilatkozása pedig az „élet transzcendenciájának érzése",31 melyet a művészet hivatott éreztetni: „Érzése annak, hogy az életjelenségek képsorozata körülöttünk, megfejthetetlen hieroglifák sorozata, melyek kinyilatkoztatásai valaminek."32

Balázs Béla napjainkig ívelő misztériumjáték-értelmezései e „hieroglifák", mint szimbólumok megfejtésének sorozata is egyben. Azaz Kékszakállú vára, mint a férfi lelki-mentális tereként értelmezhető: egy élő 'organizmus'-

21 KROÓ 1980. 61-62.
22 Uo., 85.
23 Uo., 86.
24 TÉGLÁS 1988. 17.
25 SÓFI 2010. 9-17.
26 GYŐRI 2010.
27 BALÁZS 1974. 294.
28 Uo., 299.
29 Uo., 292.
30 A „metafizikai ösztön" és a „transzcendencia érzése" fogalmainak tágabb szövegkontextusát értelmezi a korai művekben a kolozsvári Mihály Emőke monográfiája, vö: MIHÁLY 2008. 41-47.
31 BALÁZS 1974. 293.
32 Uo., 290.

© Copyright Mikes International 2001-2016

ként, mivel nyirkos faláról könny csepeg, a vár néha felsóhajt és minden szobájában megjelenik a vér. A vér, a vérzés már egy újabb szimbólumként értelmezett, mégpedig többnyire Kékszakállú múltjának bűneiként. Továbbá a napszakok, a titkos szobák jelképes tartamai, azok kinyitásának ténye, mint a múlt feltárása és egyben Kékszakállú teljes személyiségének teljes megismerését is jelképezheti. A hetedik ajtó mögött a múlt asszonyai: a régebbi szerelmek. A csend pedig talán a halál szimbóluma. Az asszonyok napszakok szerinti elnevezése pedig arra is utalhat, milyen mélyre jutottak Kékszakállú lelkében, illetve megismerésében vagy arra, hogy mely életszakaszban voltak e nők a férfi társai. A különböző olvasatokra,33 akár az életrajzi tények felől vagy a kontextuális kapcsolatokat feltárva, a szimbólumok tipológiája, vagy netán a pszichoanalízis felől közelítve: azaz a többféle olvasatra és értelmezésre e szimbólumok hermeneutikai feltölthetősége ad lehetőséget.

A hatások hátterére is utalva és egyetlen szimbólumot kiemelve, megjegyzem, hogy a sötétség-világosság-sötétség Balázs Béla népszerű kortársának Maeterlinck, belga drámaíró *Ariane et Barbe-bleue* című, 1901-ben megjelent drámájának hatását jelzi, abban az értelemben, hogy e szimbólum explicit módon jelenik meg a Kékszakáll-történetben. A 17. századi mese Kékszakállja csupán nevében utal a sötétségre, az éjszaka kékesfeketéjére: „eszerint Kékszakáll alakja a sűrű és vétkes éjszaka, amely megöli jegyesét, a Világosságot, amelyben viszont az eredendő kíváncsiság testesül meg. A kék szakáll az éjszaka kékesfeketéje.”34 Maeterlinck, akiről Balázs Béla is elismerően írt,35 direktebben használja a sötétség-világosság szimbolikát, s emellett az életrajzi utalások rétege is felfedezhető drámájában. Mindkettő megoldást átveszi Balázs Béla. Jean Stranobinski mai értelmezésében Maeterlinck a „régi asszonyokat” búcsúztatja drámájában,36 akik nem haltak meg, ahogy Balázs misztériumjátékában sem. Bóka László irodalomtörténész értelmezését életrajzi vonatkozásokra építi, s a régi asszonyok alakját véli felfedezni a misztériumjátékban, ahogy belga kortársánál is látható. Balázs Béla a szerelemben szabad ifjú és az érett, házastársat kereső férfi életszakaszai közötti válságos, átmeneti időszakot szedi versbe, miáltal Bóka László a Kékszakállú herceget a mohó ifjúság jelképeként aposztrofálja. Majd „társat kereső férfinek” nevezi, aki szíve titokzatos, „szörnyű panoptikumában” őrzi régi szerelmeit, és aki számára „… ami tegnap hódítás volt, … mára súlyos, jóvátehetetlen emlékké válik”.37

Ezen életrajzi párhuzamon túl a másik lényeges közös elem a két drámaíró művében, ahogy azt említettem, a fény és a sötétség szimbolikája. Ugyanakkor Balázs Béla jelképrendszere mélyebb, mint belga kortársáé. Maeterlinck *Ariane et Barbe-bleue* c. drámájában az utolsó ajtó kinyitásakor váratlan fordulat történik (melyet Balázs is átvesz): az előző asszonyok nem haltak meg (a pincében raboskodnak, neveiket az író eddigi drámáinak hősnőiről kapták). Ariane azonban, velük ellentétben, nem tehetetlen nőalak. Eleven, élettel teli, a rabnők előtt megnyitja a zárt ajtót, ám azok megtorpannak, nem kívánják a fényt, a szabadságot, félnek elhagyni addigi sivár, de megszokott életüket. Maeterlinck művében a fény, ahogyan később Balázsnál is, fokozatos áramlik be, egészen a csodálatos fényességig. Ariane lelkesítő szavaiban a fény szimbóluma az élet és a természet, a szabadság szeretetével konkretizálható: „Hát nem hiányzik nektek a nap fénye, / A madarak a fákon, / És a nagy, zöld kertek ott fenn, tele virággal? / Nem tudjátok, hogy tavasz van?” A két, hatáspárhuzamba állítható irodalmi műből készült opera, Messiaen Dukas egyetlen, Maeterlinck drámája alapján, 1907-ben írt operája, illetve Balázs misztériumjátékának szövegkönyvére írt bartóki opera zenei kompozíciója, mindkettő kompozicionális és axiológiai alapelemként használja a sötétség-fény-sötétség szimbolikát.

Maeterlinck hatása mellett, valamint a *Halálesztétika* című műre vonatkozó, a művészetelméletet a műalkotásban pragmatizáló párhuzamokon túl, Balázs Béla metafizikai felfogásából is táplálkozik e misztériumjáték. Több írásában

33 Sófi Boglárka a *Halálesztétika* mesével foglalkozó passzusaival hasonlítja össze a misztériumjátékot, melyben a mese inkább esztétikai kategóriaként taglalt, s nem műfajként. A csend szimbólumát pedig a halállal azonosítja. Vö: SÓFI 2010. 9-17.
Győri Orsolya esszéisztikus írásában a végesség érték- és formaképző elvét és a halál tudatosításának művészeti szerepét mutatja be, a misztériumjátékkal konkretizálva. Vö: GYŐRI 2010.
Bóka László irodalomtörténész a személyes élet történéseiből indítja értelmezését. Vö: BALÁZS 1960. 59-75.
34 KROÓ 1980. 63.
35 BALÁZS 1908. 446-454.
36 „Nem Perrault meséjéről van szó. A történet ott van a háttérben, de újraolvasva, átértelmezve és bizonyos értelemben kifordítva. (…) Egy híres történetet felidézve megtartja a kiindulópontot, de aztán új epizódok és új szereplők beiktatásával teljesen elferdíti az eredeti jelentést. Ezt teszi később Bartók is.” STRANOBINSKI 2009. 255-258.
37 BALÁZS 1960. 59-75.

© Copyright Mikes International 2001-2016

is, hasonlóan az akkori szellemi társaihoz, így az 1911-ben a Szellem folyóirat köré csoportosultakkal,38 saját korának pozitivizmusával állítja szembe a metafizikai ösztönt, mint egyfajta metafizikai tapasztalatot, melynek utolsó megnyilvánulását a „romantikus világnézlet"-ben véli meglátni. Az utolsó nagy metafizikus és romantikus művésznek Hebbelt tartja, ahogy azt *A tragédiának metafizikus teóriája a német romantikában és Hebbel Frigyes* című, illetve a *Dialógus a német romantikáról* című, a Nyugatban 1908-ban megjelenő tanulmányaiban, valamint 1909-ben, Hebbelről írt doktori értekezésében látja.39 Nem véletlen, hogy Balázs meséjének főhősnője a Judit nevet kapja, mégpedig Hebbel drámája nyomán. Másrészt Hebbel és Balázs műve közötti alapvető párhuzam a női agresszió megnyilvánulása, ám egy sajátos női sorsvonalra felfűzöttként és az agressziót egy instrumentális funkcióba helyezve. Hebbel Juditjánál az agresszió a földi erkölcs és az isteni törvények szembenállását indukálja, az ellenség vezérének, Holofernest megölésekor: "Ha az Isten közém és tettem közé a bűnt helyezi, ki vagyok én, hogy ellenálljak neki?" Balázsnál a női agresszió Judit sorsvonalát alakítja: az 1. ajtótól az 5. ajtóig feladatának érzi, hogy a várba fényt, világosságot vigyen, szemben Kékszakáll sötétségre predesztinált sorsával, mivel várát (lelkét) azonosíthatjuk a férfi lelki, érzelmi elhagyatottságával, magányával, korábbi bűneinek súlyosságával, mindazzal, melyet Kékszakállú várának sötétsége jelképezhet. Majd az 5. ajtó drámai fordulópontja után a női kíváncsiság agressziója lesz az az eszköz, mely felülírja Judit 'fényhozó' sorsát, és a nő további sorsává a sötétséget teszi. Ezáltal a nő sorsvonala ellentétesre fordulva nem lesz más, mint a férfié. E sorsvonal beteljesítéséhez, az ismételt sötétségbe merüléshez alkalmazta Balázs dramaturgiai eszközként Judit női kíváncsiságát és azt agresszívvé, felfokozottá tette.

Lehet-e megváltó a szerelem? Balázs Béla és Bartók válasza e kérdésre, egybehangzóan a nem. Másképpen kérdezve: létezhet-e harmonikus egység nő és férfi között? Az egyén a teljesség ideájával viszonyul a párkapcsolathoz, s bármilyen tényező is hiányzik, az az egység megbomlásához, az elidegenedéshez, eltávolodáshoz vezet. A modern férfi tragikuma ez, hogy újra és újra társkeresésre kényszerül, majd belefáradva, a magány és az egyedüllét sötétségébe burkolózik. Ami még tegnap férfihódítás volt, az holnapra már a múlt emlékévé lesz. A bartóki opera hátterében a 29 éves ifjú zeneszerző magánéleti válsága, első nagy szerelmének sikertelensége is ott húzódik. A misztériumjáték szövegét vonzóvá tehette Bartók számára a további társkereséstől való félelem is, dilemmája a misztériumjáték hercegéé egyben: „nem lesz-e erősebb a múlt emléke, mint az óhajtott jövő? Bevallja-e új asszonyának szíve rejtett titkait, múltját? Ha nem teszi, az őszintétlenség keserű érzése fogja keresztezni boldogságuk útját. Ha mindent feltár, ezáltal megöli új asszonyának szerelmét, s ezzel együtt a saját boldogságát is. Ez a dilemma kényszeríti végül is örök magányba, az egyedüllét szorongató, örök sötétjébe."40

Az önállóan is létező alkotások, a misztériumjáték és az opera a saját maguk formai és eszköztáruk révén a női és férfi sorsvonal rendszerbe foglalt ritmusát, ellentételezettségét, majd hasonulását jelenítik meg és csak annyi jellemre, egyéniesítésre van szükségük, amennyivel ez a drámai sorsgeometria alakítható. S ezen alakítás egyik lényeges eszköze lesz a megváltozott természetű agresszió, a női kíváncsiság agressziója.

A balázsi misztériumjáték a Regös prológusával kezd, a „Hol volt, hol nem volt: kint-e vagy bent?" talányos kérdése után mintha a 16. század végén járnánk és Shakespeare *Ahogy tetszik* darabjából a méla Jaquest hallanánk, a „Színház az egész világ, / És színész benne minden férfi és nő: / Fellép s lelép : s mindenkit sok szerep vár" gondolatának egy újabb variánsát:

„Haj regő rejtem,

Hová, hová rejtsem,

Hol volt, hol nem,

Kint-e vagy bent?

38 MÁTÉ 1995. 40-43.
39 Mihály Emőke monográfiája elemzi e fiatalkori, metafizikus művészetelméleti írásokat. Vö: MIHÁLY 2008. 39-78.
40 SZALAY 1974, 20-21.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Régi rege, haj mit jelent,

Urak, asszonyságok?

Ím, szól az ének,

Ti néztek, én nézlek.

Szemünk pillás függönye fent:

Hol a színpad:

Kint-e vagy bent,

Urak, asszonyságok?”

A misztériumjáték egészének balladisztikus hangulatát és a magyar népdalra (is) jellemző ütemhangsúlyos nyolcas ritmusokba szedett verses formáját maga Balázs Béla indokolja az utókor számára 1922-es, bécsi emigrációja alatti visszaemlékezésében: „A székely népballadák fluidumát akartam színpadra nagyítani. A népdalnak keveretlen ős színeivel akartam modern lelket festeni.”41 Bartók operája a prológus helyett egy négysoros, a magyar népdalra emlékeztető hangszeres előjátékkal teremti meg a komor hangzású, „balladaszerű” atmoszférát, s keretként e dallam majd visszatér az opera utolsó ütemeiben. 42 Az opera valamennyi mediális összetevőjét organizáltan építi fel, a zene, a szöveg (és a szerzői instrukciók révén is megteremtett) színpadi látvány teljes konfigurációjában.

Balázs misztériumjátékában a szerelmi próbán van a hangsúly, a nő szerelmének állhatatosságán, mely a herceg várában lévő ajtók kinyitásán és az azok mögött megbújó, jelképes tartalmakkal való szembesülésen alapul. Másrészt e struktúrát szervező alapelem, mely jelzi a dramatikus fordulatokat, értelemkonstituáló és szcenikus funkcióval is bír. A bartóki opera zenei szerkezete - az előjáték mellett - szintén a hét ajtónak megfelelő hét jelenetre tagolódik: „a szimbolikus helyszín, a Kékszakállú herceg vára, a férfi lélek jelképe, a vár hét ajtaja e lélek egy-egy részét, a férfi jellem egy-egy tulajdonságát, a férfiélet egy-egy darabját rejti”.43 Balázsnál és Bartóknál a szerelmi próbának (összefüggésben az ajtók kinyitásával) értékmérője, azaz a szerelem teljességének illetve a szerelem lassú meghalásának, és e meghalással párhuzamosan a női kíváncsiság növekvő agresszív erejének a jelzője nem más, mint a sötétség-világosság-sötétség szimbolikájának alakulástörténete. Mind a misztériumjáték, mind az opera esetében e szimbolika határozza meg azt a belső dinamikus kompozíciót, mely együtt mozog a szerelmi próba folyamatával, azaz az ajtók kinyitásának dramaturgiájával és azok értelemkonstituálási folyamatával.

A bartóki operát elemző Lendvai Ernővel egyetértve, a művet a „fény és sötétség, a nap és az éjszaka, az élet és a halál szimbolikája foglalja keretbe. Az opera az »éjből« merül fel, hogy folytonos emelkedéssel – az 5. ajtó feltárulásakor, Kékszakállú birodalmának lenyűgöző »fény-akkordjában« érje el tetőpontját, majd a színpad fokozatos elsötétedésével az éjszakába hulljon vissza ismét. A fény és a sötétség polaritásai között megrajzolt formaívet a mű híd-szerkezete is követi, amely a jeleneteket hasonló piramis-formába tornyozza: középre rendezve a három pozitív képet (a 3 – 4 – 5. ajtót), míg a negatív jelentésűeket (az 1 – 2. és 6 – 7. ajtót) a mű szárnyain helyezi el. (…) A mű legfőbb hangnemi axiómája a fisz és C ellenpólusoknak a sötétséggel, illetve a fénnyel való azonosulása. (…) Az opera mélypontja, a darab kezdetének és végének »éj-témái« ennek megfelelően a fisz-pólusban gyökereznek, a mű kulminációja az 5. ajtó »fény-témája« – viszont a C-pólusból robban ki. (…) Bartók nemcsak a *fisz* és *C* ellenpólusokat helyezi szembe egymással, hanem a *la* és *do* – a moll és dúr – *pentatóniát* is. Ezek képviselik a műben a *legfundamentálisabb* hangzási képleteket.”44

41 Idézi Balázs Béla 1922. május 21-ei visszaemlékezését a Bécsi Magyar Újságból Szalay Miklós. SZALAY 1974, 19.
42 BALÁZS – BARTÓK 1979. 6-7., KROÓ 1980. 63.
43 KROÓ 1980. 63.
44 LENDVAI 1971. 25-26-27.
LENDVAI Ernő zenekutató elemzései, az idézett zenei szerkezetet és dramaturgiát jellemző részeken túl, bemutatják Bartók operájának poétikáját, stílusát, feltárják hangnem- és hangzásvilágát, utalnak a jelenetek szimbolizmusára is, sőt kitér mű dramaturgiai törvényszerűségeire, szcenikai megoldásaira és a világítási effektusokra is. Vö. LENDVAI 1971. 25-58.

© Copyright Mikes International 2001-2016

A továbbiakban a szöveg és a zene együttesében a szerelmi próbatétel folyamatát, a szerkezet építkezését (az ajtók kinyitását, a benti látványt és a kiáramló fényt), a belső szerkezetet adó sötétség-világosság-sötétség szimbólumának változását mutatom be, az értelemképződés folyamatával együtt, egyben jelezve az instrumentális funkcióba helyezett női kíváncsiság agresszivitását is. Egy intermediális befogadásra teszek kísérletet, mely a médiumok közöttiségében, a befogadói helyzet folytonos újrapozícionálásával jár együtt. Ugyanakkor nem töltöm fel az adott szimbólumokat konkrét jelentéstartammal, azaz nem ismétlem meg az eddig meglévő különböző értelmezéseket (a férfi és a nő örökös harcáról, mely küzdelem önmagukért, egymásért illetve a szerelemért; a férfilélek - ajtók mögötti - rejtett tartalmairól; a nőről, aki azonosulni akar a szeretett férfival annak teljes megismerése révén; vagy a férfiról, akit a magány parancsa titoktartásra kényszerít, stb.) Kass János 17 képből álló 1979-es illusztráció-sorozatának együttes vizsgálatával válik teljessé az intermediális elemzés, azonban ez már egy másik tanulmányom tárgya.45

Balázs misztériumjátéka és Bartók operája egyetlen párbeszédre épül egy lassan változó színpadi háttérben, melyet Balázs Béla szerzői instrukciói igen pontosan leírnak, megnevezik az ajtó mögötti látványt, leírják a szereplők mozdulatait illetve a kiáramló fény színét és erősségét. A szövegben a Regös prológusa után, Balázs szerzői instrukciója már a benti, a vár hatalmas, kerek, gótikus csarnokát láttatja és a kis vasajtó „vakító fehér" négyszögében megjelenő, azon belépő szereplőket. Kérdés – válaszra épülő dialógusuk első sorai közvetlenül utalnak az előzményekre, miszerint Judit nemcsak a családját, de jegyesét is elhagyta Kékszakáll iránt érzett feltétlen és odaadó szerelme miatt, alávetve magát a férfi akaratának: „Kékszakállú! Ha kiűznél, / Küszöbödnél megállanék, / Küszöbödre lefeküdnék." A fenti kis vasajtó becsukódása után Judit, szembesülve a vár sötétségével, feladatának érzi, hogy abba fényt, melegséget vigyen: „Nedves falát felszárítom,/ Ajakammal szárítom fel! / Hideg követ melegítem, A testemmel melegítem! / Ugye szabad, ugye szabad, / Kékszakállú! / Nem lesz sötét a te várad, / Megnyitjuk a falat ketten. / Szél bejárjon, nap besüssön, nap besüssön,/ Tündököljön a te várad!"46 Majd úgy gondolja, a vár hét ajtajának kinyitása ebben segít. Az első ajtó kinyitásakor kínzószerszámokat, vérző falat lát. Balázsnál, Bartóknál a szerzői utasítás szerint az „ajtó feltárul, vérvörös négyszöget nyitva a falban, mint egy seb. Az ajtó mögül mélyből jövő veres izzás hosszú sugarat vet be a csarnok padlójára", melyet Judit később majd „Szép fénypatak"-nak lát, míg a herceg „Véres patak"-nak. 47 Három nézőpont, háromféle értékminőség. Az operában, az első ajtó mélyéből „az élesen sajgó trillák és a piccoló sikoltásai alatt - fortyogó – csobbanó – borzongó hárfa- és fúvós-effektusokkal zendül meg a Fisz – do pentaton téma (…), amelyhez, az ellenpólus C-re történő átváltáskor a „vérmotívum" is hozzáforr a szordínós trombitákon."48

A szövegben Judit szeretetével indokolja a második ajtó kinyitását, a második ajtó mögött a „fegyveres-ház" található, s a lány rácsodálkozik a férfi kegyetlenségére és erejére. A herceg ismétlődő kérdésére („Félsz-e?") most nem érkezik válasz. A második ajtó mögött feltűnő sárgásvörös, de még mindig „sötét és félelmes" ajtónyílásból áramló újabb fénysávot Judit ismételten „Szép fénypatak"-nak látja. A nő, a herceg visszatérő figyelmeztetése ellenében - „Vigyázz, vigyázz a váramra, / Vigyázz, vigyázz miránk, Judit!" - szerelmével indokolja további kérése jogosságát: „Idejöttem, mert szeretlek. / Itt vagyok. A tied vagyok. / Most már vezess mindenhová. / Most már nyiss ki minden ajtót!"49 Ezen indoklás nyomán itt változik meg először Judit, mivel szerelmi érzését felhasználja Kékszakállú meggyőzésében, tehát, manipulatív jellegűvé változott kíváncsisága. Bartók meghökkentő kontrasztot teremt a két szereplő között az ajtók felnyitása és a fény növekedése során: "Juditot domináns (!), Kékszakállút viszont szubdomináns (!) hangnemben énekelteti (…) Judit szavai nyomán – a fény jelképes növekedésével – a zenekar dallamívei is terebélyesednek (…), e tágulást Kékszakállú átmenet nélküli kisterc-ambitusra fojtja le. De a leghatásosabb ellentétet mégis a harmonizálás mutatja."50

A herceg azzal a feltétellel adja át a további három kulcsot, hogy Judit akármit is lát, sose kérdezzen. A harmadik ajtó mögött a kincsesház látható, a „kiömlő aranyfénysáv a többi mellé fekszik a padlóra." Kincseit a herceg Juditnak

45 Megjelenőben: MÁTÉ Zsuzsanna, *Agresszív viselkedésformák a 20. századi magyar Kékszakáll-történetekben - a művészetköziség értelemkonstituáló folyamata felől = Lábjegyzetek Platónhoz. Az agresszió 14.* szerk: Laczkó Sándor, Szeged, Pro Philosophia Szegediensi Alapítvány, Magyar Filozófiai Társaság, Státus Kiadó, 2016.
46 Uo. 15.
47 Uo. 17-18.
48 LENDVAI 1993. 79.
49 BALÁZS – BARTÓK 1979. 23-24.
50 LENDVAI 1993. 81.

© Copyright Mikes International 2001-2016

ajánlja fel, aki ugyan megcsodálja azokat, de észreveszi, hogy a drágaköveken és a koronán is vérfolt van. A negyedik ajtó kinyitását már maga a herceg sürgeti: „Legyen napfény – nyissad, nyissad…”51 Emögött található várának rejtett gyönyörű kertje, kékeszöld fényt árasztva, melynek gondozását a nőre bízza. Ám az észreveszi, hogy az óriási virágok földje véres, és hiába kérdezi, hogy korábban ki gondozta ezt a kertet, Kékszakállú nem válaszol: „Judit szeress, sohse kérdezz. / Nézd, derül már a váram. / Nyisd ki az ötödik ajtót!” Mögötte a herceg gyönyörű birodalmára nyílik kilátás és „tündöklő özönben ömlik be a fény”.52 S bár Judit elismeri a herceg országa szépségét és nagyságát, de a véres árnyakat vető felhőket is észreveszi. E három ajtó tehát csupa pozitív látványt kínál Judit számára, de a nő mindenben meglátja a negatív minőséget is, melyet a vér motívuma képvisel. Az öt ajtó kinyitása után a herceg meg van elégedve várának teljes fényességével és hódolattal, elismeréssel csókra, szerelemre hívja Juditot, aki elérte eredeti célját, fényt és melegséget vitt a várba és ezt a herceg méltányolja is: „Nézd, tündököl az én váram,/ Áldott kezed ezt művelte, / Áldott a te kezed, áldott. (…) Gyere, gyere, csókra várlak!”53 Kékszakáll szerelme beteljesedettnek tűnik Judit irányába, Judit azonban nem méltányolja ezt a szerelmet.

Az első öt ajtó jeleneteit összegezve, Judit értékfelfogása ellentétes mozgású, mivel, az 1. és 2. ajtó esetében, amit a szerzői instrukció negatívnak láttatott, azt Judit pozitívnak. Majd a 3., 4. és az 5. ajtó esetében, amit Kékszakállú értékesnek lát, pozitívnak vélt és büszkén mutatott meg, valamennyit a nőnek kínálva fel, azok értékességét elismeri ugyan Judit, de valamennyiben meglátja a negatívumot.

Hasonlóan szembekerül Judit korábbi saját, az első ajtónál megfogalmazott céljának értékrendjével is, azzal, hogy fényt, melegséget vigyen a várba, hiszen ennek beteljesülésekor, az 5. ajtó kinyílásakor, bár „elvakulva a szeme elé tartja a kezét”54, mégis nem ő, hanem Kékszakállú örvend a fénynek, a tündöklésnek. Judit, vele ellentétben, ezt nem kommentálja, a szerelmi vallomását sem viszonozza, hanem a további két bezárt ajtó kinyitását követeli.

Lendvai Ernő szerint a „sorra feltáruló ajtók mindegyike egy-egy zárt festmény, egy-egy statikus hangzáskép”, a „két szereplő párbeszéde egymástól független harmóniai síkon mozog”.55 Az opera zenei anyagában az ötödik ajtó nagy *C-dúr* akkordjában éri el hangzási csúcspontját: „Judit sikolyával és hatalmas orgonazengéssel éri el a hangerő is tetőfokát! (…) ezen a ponton nem a »legfeszültebb« hangzástípusokat használja (…), hanem a legalapvetőbbet: a tiszta *pentatóniát* és a *dúr* hármashangzatot.” 56 Az 5. ajtó utáni szerelmi jelenet zenéjét, „kettejük viszonyát Judit magatartása rontja meg (…) Ugyanis Kékszakállú az, aki a végsőkig védeni és fenntartani igyekszik a tonális rendet, ezzel szemben Judit a hangnemi rend felbontására törekszik: minden lépésével distancia-dallamot énekel (…) A jelenet kezdetének tonális hullámzása így fokozatosan distancia-mozgásokká folyik szét.”57 A jelenet végére pedig a nagy *C-dúr* ellenpólusára jutunk.

A drámai fordulópont tehát az ötödik ajtó kinyitása, akár a szövegben, vagy a zenében. Az agresszió eddig Kékszakáll alakjához kapcsolódott, áttételesen, közvetve, mégpedig a várban helyet kapó kínzókamra és fegyveres-ház, valamint a 3., 4. és az 5. ajtó mögötti látvány vér-motívuma kapcsán. A szöveg drámai fordulópontjától kezdődően az agresszió nemet vált, és innentől kezdve az addig természetes női kíváncsiság agresszívvé válik, freudi értelemben drive-vá, hajtóerővé, a teljes megismerés irányába. A nő megismerő kíváncsiságának növekvő agresszív indulata eltorzítja kettőjük világáról alkotott képet, azaz Judit nem ismeri fel Kékszakáll szerelmének valódiságát, és nem értékeli az öt ajtó kinyitásának eredményeképpen a tündöklő várat. Az agresszívvá vált, megismerni akaró kíváncsiság hajtóereje energetizálja Judit cselekvését. Kékszakállú intése ellenére (Vigyázz, nem lesz fényesebb már.”) Judit nem akarja, hogy előtte csukott ajtók legyenek. A további, a 6. és a 7. ajtó felé irányuló teljes megismerés akarata itt összekapcsolható egyfajta „tulajdonlással, birtoklással kapcsolatos agresszió”-val is, Csányi Vilmos tipizálását alkalmazva.58 A hatodik ajtó nyitásakor „sóhajtás búg fel”, majd a csarnokban valamivel sötétebb lesz. A szöveg geometriai pontossággal építi le azt a fényességet, melyet az 5. ajtóig felépített. Judit egy „Csendes, fehér

51 BALÁZS – BARTÓK 1979. 26.
52 Uo. 28.
53 Uo. 32.
54 Uo. 28.
55 LENDVAI 1993. 84.
56 LENDVAI 1971. 28.
57 Uo. 51.
58 CSÁNYI 2000. 128.

© Copyright Mikes International 2001-2016

tavat" lát, melynek vizét a régi asszonyok könnye adja. A opera hasonlóan építkezik, az adott pólusnak mindig megtalálhatjuk az ellenpólusát is,59 így az 5. ajtó építkezése, emelkedése után az ellenpólusokkal megteremtett „süllyedést" a darab végéig. A 6. és 7. ajtónál már az ún. „distancia-modell" érvényesül Lendvai Ernő szerint, mely „megsemmisíti a hangnemi érzést", a másik tonalitását. Például a C-dúr az asz-moll hozzáadásával válik distancia-modellé", ahogy ez a 7. ajtónál történik majd.60

A hetedik ajtót a herceg nem akarja kinyitni. A herceg újabb szerelmi vallomását („Te vagy váram fényessége,/Csókolj, csókolj, sohse kérdezz") Judit féltékenysége szakítja félbe („Kit szerettél énelőttem?/ (…) Mondd meg nekem, hogy szeretted?/ Szebb volt mint én? / Más volt mint én?") és egyben a gyanakvása töri meg („Tudom, tudom, kékszakállú,/ Fehér könnytó kinek könnye./Ott van mind a régi asszony/Legyilkolva, vérbefagyva./Jaj, igaz hír, suttogó hír." Judit agresszív kíváncsisága itt a legerőteljesebb, szinte rögeszmés jellegű a múlt asszonyainak feltételezett szépsége miatt. A frusztrációs agresszióhoz áll a legközelebb. Csányi Vilmos szerint, ez a modernitás leggyakoribb és egyben legerősebb formájú agresszió-típusa.61 Judit célja Kékszakáll ellenállásának leküzdése. Bartók operájában, e ponton, a hetedik kamra felnyitása előtt, az „ellentét Kékszakállú és Judit között soha nem merült el ennyire, a cselekmény folyamán, a szerepek – mind motivikai, mind harmóniai arculatukkal élesen különválnak. A szerelmes férfit szárnyaló, melodikusan áradó zene jellemzi; Judit hízelgő szavai mögül viszont a számító, már-már kétségbeesetten fanatikus nő képe tekint ránk, dallama is – Kékszakállúval ellentétben – jellemző módon konokul egyközpontú: rögeszmeszerűen mindig csak a g-hanghoz tér vissza és ezt ismételgeti (…)." A legválságosabb, hangnemileg jóformán dezorganizált rész a hetedik ajtó előtere, itt „az egész dráma érzelmi mélypontjára, legmegindítóbb ellentétébe lépünk. "62 A hetedik ajtó kinyitásakor „halk sóhajtással becsukódik a hatodik és az ötödik ajtó. Jóval sötétebb lesz."63 – Balázs szerzői intsrukciója szerint. Az ajtóból kiáramló „holdezüst fényben" láthatjuk a szereplőket. Judit csodálkozik, hogy élve találja az asszonyokat, magát „kopottnak", koldusnak nevezi valamennyihez képest. A három múltbéli asszony a hajnal, a délidő, valamint az est úrnői, ők gondozzák a herceg kertjét, gyűjtötték a kincsét, és tették naggyá birodalmát. Miután a harmadik asszony is visszamegy a hetedik ajtó mögé, folytatódik a folyamatos elsötétülés. Judit gyanakvása és féltékenysége révén is agresszívvé vált kíváncsisága miatt a herceg iránta érzett szerelmét nem ismerte fel, a feltétlen szerelem próbáját nem állta ki, emellett nem maradt hű önmaga által felállított és beteljesített eredeti feladatához, nőiségéhez illő céljához, nem elégedett meg azzal, hogy a herceg várát melegséggel és fénnyel tündöklővé tette. Ezért megváltozott sorsának szigorú rendjét már a herceg állítja fel. E szakasz „hangnemi egységét orgonapontok biztosítják, melyek egészhangú lépcsőkön haladnak lefelé (…) összekapcsolva a fisz-pólust a c-ellenpólussal (…) a süllyedés azonban mintha csak azért menne végbe, hogy megteremtse a végső apoteózis lehetőségét:

„Kékszakállú

Szép vagy, szép vagy, százszor szép vagy,

Te voltál a legszebb asszony,

A legszebb asszony!

(Hosszan szembenéznek. Judit lassan meggörnyed a palást súlya alatt és gyémántkoronás fejét lehorgasztva, az ezüst fénysáv mentén bemegy a többi asszony után a hetedik ajtón. Az is becsukódik.)

59 LENDVAI 1971. 38-39.
60 Uo. 45., 47.
61 CSÁNYI 2000. 128.
62 LENDVAI 1993. 96-97., 101.
63 BALÁZS – BARTÓK 1979. 39.

© Copyright Mikes International 2001-2016

És mindig is éjjel lesz már...

Éjjel... Éjjel...

(Teljes sötétség, melyben a Kékszakállú letűnik.)"

Judit agresszióját teljes mértékben semlegesítette a csoporthoz (asszonyokhoz) való tartozás „szabálykövetése".64 Judit engedelmesen beáll az asszonyok sorába, ezt nevezhetjük „szabálydominanciának". Az utasító, a parancskiadó e csoportra tekintve Kékszakállú, és ő állítja be a rangsort is. Judit lesz az éjjel úrnője, egyben a legszebb és legékesebb. Elfoglalja helyét a többi asszony között a hetedik ajtó mögött, sorsa beteljesedett, újra sötét lesz a várban.

Az agressziót illetően a mesei alaphoz képest többszörös polaritásváltás történik szóban, és zenében: egyrészt a nő válik agresszívvé, melynek hajtóereje a kíváncsiság. A kíváncsiság agressziója először manipulatív, majd a teljes megismerés révén birtokló végül frusztrációs jellegű. A mindent megismerni akaró női kíváncsiság agressziója eltorzítja a valós megismerést és így megöli a megváltónak vélt szerelmet. Azonban éppen a szerelem vége által ismerhető fel e szerelem valódi formája és értéke.

Ahogy Isten is megtiltja a tudás fája gyümölcsének leszakítását, és a tiltás ellenére mégis elköveti az első emberpár az ősbűnt, ugyanúgy nyitja ki a tiltás ellenére a feleség Perrault-nál a tiltott kamra ajtaját, vagy Balázs misztériumjátékában Judit a hét ajtót. Balázs-Bartók 20. századi Kékszakáll-történetében a büntetésként kiszabott halálítélet a feltétlen szerelemre irányul, áttételesen Juditra és Kékszakállra. A büntetés eszköze, a megváltó szerelem megölője pedig az agresszív női kíváncsiság. Ugyanakkor, némi vigaszként szerelmük halála mégis halhatatlan létet biztosít Judit számára a hetedik ajtó mögött, és mint a legékesebbként, igaz, egy a sok közül, betagozódik a herceg által felállított „rendbe", az éjjel úrnőjeként. A világosságot hozó nő sorsa pedig az lesz, ami a férfié: a sötétség, mely egyben már mindkettőjük magányának – zárkózottságának és bezártságának – a szimbóluma is.

IRODALOM

BALÁZS 1908. – BALÁZS Béla, *Maeterlinck*, Nyugat, 1908/8. 446-454.

BALÁZS 1960. – BALÁZS Béla, *A kékszakállú herceg vára,* Kass János rajzaival, Bóka László utószavával. Budapest, Magyar Helikon, 1960.

BALÁZS 1974. – BALÁZS Béla, *Halálesztétika* = BALÁZS Béla, *Halálos fiatalság. Drámák, tanulmányok*, szerk. Fehér Ferenc és Radnóti Sándor, előszó: Fehér Ferenc, Budapest, Magyar Helikon, 1974, 285-328.

BALÁZS – BARTÓK 1979. – BALÁZS Béla - BARTÓK Béla, *A kékszakállú herceg vára* (Kass János rajzaival, Kroó György utószavával), Budapest, Zeneműkiadó, 1979.

BALOGH 2014. – BALOGH Andrea: *Balázs Béla és Lukács György – egy irodalmi „fegyverbarátság" hatásmechanizmusai*. Várad, 2014. dec., 73–80.

BARTÓK 1991. – BARTÓK Béla, *A kékszakállú herceg vára, op.11. opera egy felvonásban,* A Budapesti Filharmóniai Zenekart Ferencsik János vezényli, Judit: Palánkay Klára, Kékszakállú: Székely Mihály. Hungaroton, HCD 11001. Budapest, 1991.

BETTELHEIM 2000. – BETTELHEIM, Bruno, *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*, ford: Kúnos László, Szombathely, Corvina, 2000.

CSÁNYI 2000. – CSÁNYI Vilmos: *Van-e ott valaki? (Válogatott írások),* Budapest, Typotex Kiadó, 2000.

64 Csányi Vilmost idézve e viselkedésformáról, mint az agresszió egyik fajta megszűnéséről: „Amikor az ember szabályoknak engedelmeskedik, lényegében egy elszemélytelenedett dominanciának engedelmeskedik, a domináns egyed helyébe egy, a csoport által érvényesített szabály lép, és a szubmisszív ember végrehatja a szabályban megtestesülő utasítást." CSÁNYI, 2000. 136-137.

© Copyright Mikes International 2001-2016

CSŰRY 2006. 201. – CSŰRY Andrea, *Charles Perrault = Közelítések a meséhez*, szerk. Bálint Péter, Debrecen, Didakt Kft., 2006.

FRANCE 1959. – FRANCE, Anatole, *Kékszakáll hét felesége = Kékszakáll hét felesége és más elbeszélések*, ford. Murányi-Kovács Endre, Budapest, Európa, 1959.

GYŐRI 2010. –GYŐRI Orsolya, *A vég és határoltság szerepe Balázs Béla Halálesztétikájában és A Kékszakállú herceg várában* (http://www.filmtett.ro/cikk/1179/a-veg-es-hataroltsag-szerepe-balazs-bela-halalesztetikajaban-es-a-kekszakallu-herceg-varaban 2010.03.15

KALLÓS 1977. – KALLÓS Zoltán, *Balladák könyve. Élő erdélyi és moldvai magyar népballadák*, Budapest, Magyar Helikon, 1977.

KÁNYÁDI 2010. – KÁNYÁDI András, *A képzelet topográfiája. Mítoszkritikai esszék*, KOMP-PRESS Kiadó, Ariadné könyvek, Kolozsvár, 2010.

KROÓ 1980. – KROÓ György, *Bartók-kalauz*, Budapest, Zeneműkiadó, 1980.

LENDVAI 1971. – LENDVAI Ernő, *Bartók költői világa,* Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1971.

LENDVAI 1993. – LENDVAI Ernő, *Bartók dramaturgiája, Színpadi művek és a Cantata Profana,* Budapest, Akkord Zenei Kiadó, 1993.

MÁTÉ 1995. – MÁTÉ Zsuzsanna, *„Szép eszéről, szép lelkéről…" Tanulmányok a fiatal Fülep Lajosról és művészetfilozófiájáról, Szeged,* JGYTF Kiadó, 1995.

MIHÁLY 2008. – MIHÁLY Emőke, *„Mint nyugtalanító, titkos gondolatok élnek…" Balázs Béla elméleti írásainak egy mai megszólítása,* Kolozsvár, KOINÓNIA, 2008.

PERRAULT 1992. – PERRAULT, Charles: *A kékszakállú herceg, = Csipkerózsa. Charles Perrault legszebb meséi*, szerk. és ford. Rónay György, Budapest, Aqua, 1992.

SÓFI 2010. – SÓFI Boglárka, *Csend. Most a Halálesztétika szól hozzátok*… Ex Symposion, 2010/71., 9-17.

STRANOBINSKI 2009. – STRANOBINSKI, Jean, *Ariadné és Kékszakáll, avagy a hasztalanul visszanyert szabadság*, Nagyvilág, LIV. 2009/3, 254-259. ford. Lőrinszky Ildikó

SZALAY 1974. – SZALAY Miklós, *A sötétség és a fény zenéje = Bartók-dolgozatok*, szerk: László Ferenc, Kriterion, Bukarest, 1974. 20-27.

TÉGLÁS 1988. – *Babits és Balázs Béla (Levelek, cikkek, tanulmányok)*, szerk. Téglás János, Budapest, 1988.

VASS 2004. – VASS László, *Balázs Béla – Bartók Béla – Kass János A kékszakállú herceg vára. Széljegyzetek a több mediális összetevőből felépített kommunikátumok megközelítéséhez.* = Szemiotikai szövegtan 16. szerk: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGYTF Kiadó, 2004. 99-144.

MÁTÉ, Zsuzsanna: The Mysterium Play of Béla Balázs and the Opera of Béla Bartók

The author is comparing Hungarian Bluebeard narratives in text and music. She is placing the mystery play written by Béla Balázs (born in Szeged, Hungary) in 1910 into the centre of attention, a piece that he dedicated to Kodály and Bartók. Its libretto, presumably a year later, was adapted and shortened by Béla Bartók for the score of his one-act opera. The opera had its debut performance in the Budapest Opera House in May, 1918. this performance being the only musical presentation of this genre known in his oeuvre. In this study, a comparative art science approach is used: primarily the mutually extending process of text-music media is examined; next to the behaviour forms of aggression and light..

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2016

NÉPMŰVÉSZET

László Péter Sándor :

Talány a konyhaasztal viszkosvásznán

Szürrealista Mese az *elcicvarekesedett* világunkról

Tarzoszi Jó Pálnak a d.-i úton bizonyos látomása lőn'.. Jó Pálunk, Tarzoszi Szent, belé is vakult ideig… óráig… Sivatagi újabb út-vonalvállalása okán nyilván ismét megrázó élménye kellene lenne néki ,nyilván megadatna neki egy újabb d.-i út, s újabb de vele 1000, 10 000 látomás. Azt látná, hogy egy boldogtalan csetlő botló **Armageddon** formálódna elő a sivatag porában. A buckák mögül lesne az a bizonyos éhes pusztai oroszlán, ám nagymacskaféle agyában és szemében nem méhek lakoznának, hanem düh és ádáz lendület. S vélök sárga szemében a kérdés: mikor falhatna be egy rongyolódott-megtévesztetett a tamariszkus bokor mögül előrontva. Közben vonulnak a csetlő-botlók köztük egy édesanya, fáradt, de sugárzóan ragyogó mosollyal mutatja fel megbogarasodott- de reménykedve pisolygó kisded gyermekét. Ez a látvány azóta megezerszeresedett, megtízszeresedett… Valóságos **Armageddonná** lett… A gránátalmát „hiszen ez a mesék Aranyalmája" letépdesik, fügét héjától megfosztják, majd kitépik a fügefát, rá a gránátalmát és meggyújtják melegedni, mesélte nekem egy Vándor odale' messzi Délen.

„*Ne szomorkodjunk, ne gyötrődjünk, mert nem mi oltottuk beléjük ezt az armageddoni törekvést, azaz teóriát, elméleti csalfa illúziót, amely a megtévesztés függönye révén eltakarja a tudatukat…. Ahogy nem tehetünk a patagónokról, ha nem jutnak elég sivatagi patagón-fülesnyúl zsákmányhoz sem, erről sem a mi lelkiismeretünk tehető felelőssé*". Mondta el a Déli Vándorúr nekem, miközben szedte ki koldustetűt kopott köpenyéből…királydinnyét hozzá sarújából… Ám sohasem vígasztaljuk magunkat dőreséggel, pl. teszem azt sohase' (un)intelligenciát fedélzetükön hordó drónokkal. (Skandinávia, Velence, Budapest-Kispest Templom-tere, sőt Kárpátalja-Kertekalja). Hanem máshogy de talán kissé mégis hasonló módon. Úgy-úgy… Szóval! Megláttam valahol azt az „egypercest". No, nem Örkény Pista egyperces volt. Nos, nem a klasszikus eset igaz. Ámde hasonló. Tömör, mint a gyémánt. Egy tyúkanyóhoz hasonló memóriájú bébiszitter nyitva felejtette óvatlanul a konyha Nagy Ablakát. Hatalmas konyhaablak volt, mint aminők a flamand enteriőr-festészetben oly gyakran felbukkannak. Huss, óvatlanul a Nagy Konyhaablakon (30") berepült egy csészealj a konyhába, s mindezek láttán a fehér-fekete foltos cica,- nevezzük „Foltinak" *munkacímen*, felpattan a konyhaasztal viaszkos vásznára (ugrás közben 1,5 db azaz másfél *miau*);(30") bal első praclijával - óhajtozván mintegy a *'mája'* illuziója után-, emelgeti a cicavégtagot az UFO felé. Eközben két hátsó lábával s lazán feltekert farkincájával ügyesen támaszkodik az asztallaphoz. (10"). Eztán cicalelkével kultúrtörések hasadékain mintegy áthatolva „törleszkedik-forma" a lebegő objektumhoz (30"). Dorombol! (Az egyperces rendezőjének utasítása!). Az UFO „veszi" a dorombot, feleletképpen beszippanja az egész állatkát. Snitt. Egyben: sutty… (Ja a „*snitt-közben*" a jószág farkincája vége kilóg kissé, mert a fekete-tarka vég(!) nincsen teljesen „anihillálódva". Azaz még kilóg kissé. Quasi. A jogvédők jogos tiltakozására a rejtélyes „dorziventrális" testtömegből picikét még fityeg s kilóg. Lassan vége a rémmesének: S most jő' a valódi **snitt. Vége.** „*Ez volt egyben a valódi „jószágvesztés",*- jajong a gazdasszony. Nyilván. S majd. Később.

Megj.: Ezen egyperces (mondjuk filmecske) összeadva-kivonva egy perc. És ez az egyetlen perc ódát zeng mintegy az észbontón kacagtató, kacagtatva észbontó dolgainkról: Csacsi volt bíz' a nörsz, nyitva feledte a Nagy Konyhaablakot,- s ha kóborló óriás-papagály vagy röpködő törpe repülő-ízészaurusz bejuthatott volna egy fanthasy-ból? (ezt tedd pajtás kalickába!), buta volt a cica (pákosztosság, meg egyebek, gyarlón hiú *cica-mica-vágyak*), buta volt az UFO is eccö' mer' mit is sikerült mindebből megállapítania, e csetlőn-botló, fenekedő, talán lerongyolódni

© Copyright Mikes International 2001-2016

kész földi civilizációnkból… Talán a d.-i úton történtek misztikumáról, netán végikfejletéről (!) kaptak objektívabb képet? Talán A *Pálfordulások* „természetrajzát” ismerték meg? Kötve hinném…

VÉGE

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2016

IRODALOM

Bencze Mihály : Versek

Bereczki Anna imája Kossuthoz

Ne sírj, neked csak álmodban meséltem, a forradalom,
Ne mondd, én mindig megértem, tetten ér a gondolatom.
Csatát vívok a kegyetlen végzettel, nézz szembe velem,
Hadd vesszek el, szívem igazát vérzi testem és lelkem.

Arcod, látom a bánat tengere, fáradt szemed lángol,
Könnyed hull, és fáj a tudat, idegen föld téged ápol.
Gyere haza, ha nem, babérgirland visz sok olajágat,
Tündérkertből rózsaszirom, elkészíti fejpárnádat.

Nem hagyom, hogy egyedül légy, együtt küzdünk, vigyél tovább,
Már érezlek, felhőkön száguldok, légzésem szaporább.
Homlokodon a mély árkok megteltek, ömlik a bánat,
Hajammal törlöm, gyere haza, felépítsük a várat.

Gyere velem, szeretned kell, és maradj végzetünkig itt,
Szemfedőd varrom, halkul a hangod, mennydörgés se csitít.
Jöhet bármi, címered pajzsom, én nem félek, már tudod,
Most még kérdezz, csak emlékezz, mielőtt szemed lehunyod.

Talán láthatsz még valamit, Isten ölelését érzed,
Elmondom, elsuttogom, égen-földön szeretlek téged.
Szabadság, soha el nem hagylak, kimondott szavamat hidd,
Öröklét hajnalán, ha kell bizonyíték, szívemet vidd.

(Csernátfalu, 2015. július 30.)

© Copyright Mikes International 2001-2016

Csíksomlyó és Dániel próféta

Ég falán futó rózsa vagyok, szirmaim hullnak,
Bódult gyöngytermésem rózsafüzér, imáidnak.
Szenteltvízben úszik a nap, hátadra terítem,
Glória ragyogjon, álmodra vigyáz a hitem.

Szavaim végtelen lépcsőjén, érintem szobrod,
Angyallá változol, némán átölel a karod.
Árnyékom úszik, zord szíved kapukulcsa csobban,
Kigombolom lelkem, vad csókod a réten robban.

Naplemente mossa patakban hajad, szárítom,
Szőnyegszövés sebeit, tested-lelked ápolom.
Rövidnadrágban didereg az est, pillám lobban,
Csillagfüzér nyakláncodat, rám teríted halkan.

A csorda hazajött, vacsorához ülnek szentek,
Fiú utad merre visz, itt leltél menedéket?
Gyöngyhajú lány a hold, szívedben hegyek mozdulnak,
Ropog a padló, friss szénában vágyak alszanak.

Opál-fényű hajnal, a messiás megszületett,
Az ég zenitjén hajónk révbe jut, hív az élet.
Együtt a tejúton, fehér ormokon, révülünk,
Köszönöm Istenem, hogy földre szálltál mi értünk.

(Csíksomlyó, 2015. július 21.)

© Copyright Mikes International 2001-2016

Gibraltár

Tétova sors tetovál sorstalant, amint fenn úgy alant,
Alszik a nap, ragyog a hold, szerelemről dalol a lant.
Kereslek úttalan utakon, cirkuszban és porondon,
Álmodlak álmatlan álmokban, megkötve és szabadon,
Izzadok vágyatlan vágyakban, éhezek és szomjazok,
Ébredek ismeretlen ágyakban, rombolok, falazok.
Zeusztól elragadom Európét, játssza szerepét,
Száguld a ménes, gyémánt patáit az égen szórja szét.

Bíbor sors átölel sorstalant, piramis vendéglőben
Vacsoránk az esthajnalcsillag, két szív a keszkenőben.
Elmegy a lift, és bezárt testünket kemence aszalja,
Teherautók vasalják álmaink, pirkad az ég alja.
Bizonytalansága a szabadságnak, úgy öl és ölel,
Hogy túl messze száll a madár a fészkétől, vagy túl közel.
Elénk térdel az égi szentség, s a vers fog írni minket,
Csillagok hintik igék varázsát, s letörlik a sminket.

Vulkáni sors éleszt sorstalant, jég öleli a katlant,
Mennyei harmat öntözi a kiszáradt hitet, s a hant
Üresen áll. Afrika feltámadt. Zebrákkal száguldok,
Új honfoglalók, a nyakukban atlantiszi harangok.
Téged rózsaketrecbe vetettek, az igazság hallgat,
Citromba haraptak a rímek, az orvos csak bólogat.
Szavak bolyongnak vakon az éjben, az árnyak kevélyek,
Örvénylő édenkertben buravilág a lélek, élek.

Gyémántsors csiszol sorstalant, mély sóhaj lebben az űrben,
Elhagy a mámor, s a világegyetem elfér egy csűrben.
Mélységből szökken hiányod, a vonatok elakadtak,
Tevék hátán oson a jövő, kereskedők eladtak.
Ezüsttallérok gurulnak, lassan ellepi a muhar.
Kiégett szerelmek sivatagában kék homokvihar,
Nekifeszül az égnek, és elzengi angyali hangon,
Hogy van még oázis, és a szerelem kihajt egy napon.

© Copyright Mikes International 2001-2016

Férfisors és a női sors, mint Héraklész oszlopai,
Átölelik egymást, a szív anyai, a test apai.
Fehér kéz fekete bozótban matat, a zenit örök,
Fekete kéz fehér női mellem pihen, óra csörög.
Éjfél van, óriás szivattyúk két pohárba pumpálják,
Egyikbe a tengert, másikba az óceánt, és bírják.
Szerelmespár kezében egymáshoz koccan a két pohár,
Megszólal az Isten: Éljen Gibraltár! Éljen Gibraltár!

(Csernátfalu, 2015. augusztus 19.)

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2016

Mester Györgyi : Elbeszélések

Prométheusz

A Kaukázusban, merőben szokatlanul, hetek óta szakadt az eső. A láncok egyre rozsdásabbak lettek, míg végül elporladtak, felmondták a szolgálatot, és ő kiszabadult.

A keselyű épp másutt járt élelem után, amikor a szabaddá lett titán lemászott a sziklákról. Sok ideje volt, hogy rágódjon rajta: bűnt követett-e el, vagy jutalmat érdemelne érte?! A cselekedete felől gondolkodott, mármint hogy bűn volt-e ellopni a tüzet az istenektől, majd odaadni az embereknek, s megtanítani őket mindenféle mesterségre, hogy élni tudjanak az égi adománnyal? Hát szánni való bűnös ő, vagy legyen büszke, hogy adni tudott, és jót cselekedett?

Volt ideje rá, hogy kigondolja, s most már lehetősége is, hogy lemenjen az emberek közé, és megnézze, mire használták az ő ajándékát.

Az első faluban, rögtön a kovácsműhely felé vette az útját. Örömmel látta, hogy a kovács éppen dolgozott, hatalmas izmai föl-le ugráltak, amint emelgette súlyos kalapácsát, s ütemesen kalapálta az ekevasat a vörösen parázsló tűz fölött. Az udvaron lópatkót izzított, majd erősített föl az egyik segéd. A műhely sarkában halomban álltak az elkészült kaszák, kapák, ásók….és a fegyverek. Halált hordozó kardok, lándzsák, pajzsok, egyéb szúró és vágó alkalmatosságok. A parasztok éppen arról beszélgettek, az ellenség már itt van a falu határában, elébe kell menni az újabb támadásnak, már így is túl sok a sebesült, a halottakról nem is beszélve. A szántás elmaradt, pedig épp itt lenne az ideje. Nem lesz kenyér, de lesz helyette ínség, éhezés, halál…

Prométheusz arca elborult. Mire használja az ember az ő jótéteményét?

De talán ez kivétel. Az ember nyughatatlan, nem bír megülni egy helyben, kell neki a harc, a torna, a testedzés…..épp úgy, mint a titánoknak.

A következő állomás egy kisváros volt. Elvegyült a tömegben, s látta, hogy az emberek vidámak és boldogok. Mindenütt harsány jókedvet tapasztalt. Láthatóan valami ünnepségre készülődtek. A vásártéren nagy volt a nyüzsgés, pultokon a rengeteg portéka kirakodva, bódékban a sistergő hús, a lacipecsenye ingerlő illata csiklandotta az orrokat. Csapra verték a hordókat, folyt a sör, bor, ökröt forgattak a nyílt tűz fölött, parázson sült a kappan, a cukros tök, a tejbekukorica…

Nem tudta megállni, hogy meg ne kérdje a vidám készülődés, sürgés-forgás okát. Tán a nagyvásár napja van? Dehogy. Maga nem tudja? Hát boszorkányégetés lesz a főtéren, délután fél ötkor. Előtte beiszik, befal a nép, aztán mindenki megy a nagy látványosságra. Ha igyekszik, még maga is jó helyet foglalhat! És tényleg. A főtér közepén máglya magasodott, rajta két asszony, cölöphöz kötözve. Egyikük öreg, ráncos, de cseppet sem durva arcú, a másik még fiatal nő, talán az elsőnek lánya, arca kifejezetten szép, bágyadt, rajta megült a rettegés borzadálya. Nem kellett soká várni, és a feketecsuhás alakok égő fáklyával alágyújtottak a farakásnak. A tűz ropogva, sziszegve esett a zsákmánynak, és hamarosan elemésztette azt. Prométheusz legszívesebben sírva fakadt volna. Hát ezért, ezért fordult ő szembe az isteneivel? Ezekért az emberekért csalt, lopott, tette kockára az életét, adta át magát az örök szenvedésnek?!

Kiódalgott a városból, az erdő felé vette az irányt. Már beesteledett, amikor emberekre talált. Pattogó tűz mellett beszélgettek, erdei munkásoknak tűntek. Engedelmet kért, hogy közéjük telepedhessen. Élvezte a meleget, nagyokat hallgatott, fáradt volt és elkeseredett. Amikor a semmitmondó beszélgetés véget ért, az emberek nyugovóra tértek. Egyikük jóakaratúan figyelmeztette: korán reggel tovább megyünk, és javaslom magának, tartson velünk, semmiképpen ne induljon az erdő felé!

Az emberek már szedelőzködtek, amikor fellobbantak az első tüzek az erdőben. A vártnál gyorsabban, vörös pírral köszöntött be a hajnal. Az elkapott félszavakból megértette, megbízásból, szándékosan felgyújtották az erdőt, mert a

© Copyright Mikes International 2001-2016

föld tulajdonosa nem adta el a területet, ragaszkodott az erdejéhez. Hát ellenlábasa tett róla, hogy ne legyen tovább ott erdő, a felégett földeken majd csak túlad a gazdájuk.

Ez volt az utolsó csepp a pohárban. Hát ezt tették az emberek a tűzzel! Lealacsonyították, a bosszú eszközévé tették. És ehhez járult ő hozzá, ehhez nyújtott segédkezet. Az egyik férfi ismét figyelmeztette, indulniuk kell, hamarosan ideér a tűz. Megköszönte, és amikor az emberek eltávolodtak, befelé indult az erdőbe, ahol a fák csendes lélegzetét már elnyomta a zúgó tűzvész iszonyú robaja……

© Copyright Mikes International 2001-2016

Szürkület

Mint derült égből a villámcsapás, úgy érte a hír! Elbocsátások lesznek a cégnél, melynél hét év óta, speditőrként dolgozott.

Azt rebesgették, tizennégy százalékos lesz a leépítés, a neveket megismerve reménykedett, hogy ebbe nem esik bele, de aztán, a számot felkerekítették tizenötre, és ő lett a tizenötödik százalék. Vagyis, a tizenötödik kirúgott, mivel a száz alkalmazottból tizenötöt utcára tettek.

Először igazán fel se fogta, hogy mi történik vele. Reggel nem kellett sehová sietnie, idegeskedni, hogy elkésik. Amikor úgy-ahogy magához tért, munka után nézett.

Azzal tisztában volt, hogy a szakmájában nem tud elhelyezkedni, hát mással próbálkozott. Beállt egy afféle futárcéghez. Napestig lótott-futott a küldeményekkel, de szinte mindenhonnan elkésett. Nem volt hozzászokva a gyalogkakukk léthez, na meg nem volt biciklije sem, így busszal, villamossal döcögve, vagy éppen gyalogosan, sohasem tudta teljesíteni a feladatát.

Hamarosan felmondtak neki.

Tartalék pénze nem volt, bár mindig beosztóan, ugyanakkor napról, napra élt. Egyre kevesebbet evett. Időnként el-eladogatott valamit a holmijai közül. Így került elkótyavetyélésre először a hosszú, fekete kabát, melyet utoljára anyja temetésén viselt, majd követte a sötétkék öltöny.

Szinte észre sem vette, olyan váratlanul érkezett el a hó vége. Háziasszonyának nem tudta kifizetni az albérleti díjat, de szerencsére, volt még annyi „személyes” hitele, hogy kapott egy hónap haladékot.

Muszáj volt állást találnia. Következő választása egy ügynökségre esett. Ott próbálkozott, azonban ügynöknek se vált be. Hogyan is tudott volna hitelesen ruha- és cipőtisztító szereket megvételre ajánlani, amikor maga elhanyagolt, viseltes öltözéket, ápolatlan, kopottas cipőt hordott? Két hét után kitették a szűrét.

Már a mindennapi betevő falatra is alig jutott, megvált hát a féltve őrzött, jobb időkre félretett két pár bőrcipőjétől is. Már rég nem evett húst, egy kis gyümölcsre, kenyérre és sajtra azonban még futotta.

Jobb ötlete nem lévén, beállt lépcsőház takarítónak. Azonban még ezt sem sikerült jól csinálnia. Túl alapos akart lenni, ezért sosem készült el időre, amikor pedig igyekezett, felületesre sikerült a tisztogatás.

Ekkor kerültek sorra finomabb anyagú ingei, meg kellett válnia azoktól is.

Ott volt állás nélkül, pénz nélkül, megcsappant ruhatárral és életkedvvel. Közeledett a halasztott határidejű lakbérfizetés esedékessége.

Napközben, már egy ideje, szinte úgy osont ki a lakásból. Igyekezett senkivel sem találkozni, különösen nem a főbérlővel. Félt, hogy az adósok börtönébe kerül, meghurcolják, megszégyenítik. Már nem tellett gyümölcsre, s kenyérre sem. A sarki fűszeresnél volt még ugyan egy kis hitele, itt olcsó sajtot kapott, azt eszegette napot sosem látott, sötét szobája magányában.

Eljött a lakbérfizetés előtti utolsó este. Másnap fizetnie kell. Így vagy úgy. Fizetnie, ha másért nem, az élhetetlenségéért. Magára zárta az ajtót. Fel, alá járkált a szűk kis helyiségben. Egyszer csak megállásra késztette a foncsorhibás falitükörből rábámuló kép. Milyen szürke kis ember is lett ő. Szürke öltöny, szürke színűvé vált, rosszul mosott ing, poros fekete cipő. És az arca, mintha az is megszürkült volna. Feketekarikás szemek, beesett, sovány arc, meghegyesedett, hosszú orr, vékony, szinte átlátszó fülek. És a kezei is. Milyen soványak az ujjai, szinte karomszerűek. Kintről zajt hallott, összerezzent, mint mostanában minden zajra. Amióta úgy kellett ki-kiszöknie a házból, félénkké vált. Fokozódó idegességgel ide-oda kezdett futkosni a szobában. Le sem pihent, egész éjszaka fönnvolt. Az asztal mellett elhaladtában, bekapta az utolsó falat sajtot.

Szállásadónőjének reggel az volt az első teendője, hogy felkeresse a fizetéssel elmaradt bérlőt. Bekopogott, majd lenyomta a kilincset, de az ajtó zárva volt. Lement a kulcscsomóért, és rövid próbálkozás után, engedett is az ajtó. Kinyitotta és felsikoltott, mert lába mellett elszaladt egy nagyméretű, szürke egér. A szoba üres volt…

© Copyright Mikes International 2001-2016

© Copyright Mikes International 2001-2016

Az őrangyal

New York-i utam során, újsütetű barátom, egy szimpatikus, csokoládébarna bőrű, elismert egyetemi oktató, meghívott a lakására, ismerném már meg a hozzátartozóit, na meg, hogy ízelítőt kapjak, milyen körülmények között is él manapság egy Alabamából elszármazott, néger család a világvárosban.

Egy felhőkarcoló harmadik emeletén, ízlésesen, de nem kihívóan berendezett modern lakásban fogadott, barátságos, csinos feleségével, bemutatva cipőgombszemű, göndörfürtű, virgonc ikerfiait, valamint meglepetésemre, idős édesanyját, Rustyt, akiről kiderült, hosszú évek óta velük él.

A vacsora után lehetőségem nyílott, hogy beszédbe elegyedjek a nyolcvan körüli hölggyel, akit életéről és gyerekkoráról tapintatosan, de kíváncsian faggattam. Őszinte érdeklődésemet látva, a matróna a következőket mesélte el.

„A családi történetírásunk külön fejezetet szentelt egy különleges napnak, melyet tízéves gyerekként éltem meg, és amely így örökre emlékezetes maradt számomra. Azon a bizonyos napon ugyanis, háromszor is megkísértett a halál.

Azt tudni kell, hogy nagyon szófogadó, engedelmes, szorgalmas gyerek voltam. Édesanyámat nem csak szerettem, valósággal rajongtam érte. Számomra ő volt a legszebb asszony, amint suhogó, fekete selyemruhájában vasárnaponként a templomba menet megnézte magát a tükörben, nem azért, hogy a szépségében gyönyörködjön, hanem hogy ellenőrizze, tökéletesen rendben van-e a ruházata. Okosságáért mindenki tisztelte, de én különösen felnéztem rá, számomra minden szava szent volt, és igaz. A tőle kapott útravaló jó tanácsok betartását nem szigorú szabálynak, hanem a szeretetből fakadó kötelességnek, az életem során az egyetlen járható útnak tekintettem. Ha anya azt mondta, tüsszentéskor tegyem a kezem a szám elé, akkor annak úgy kellett lennie. Esetenként magam is figyelmeztettem rá gyerektársaimat, mert az úgy volt helyes. Amikor pedig anyám a mosakodás, az étkezés előtti, szükség szerint az étkezés utáni kézmosás jelentőségére hívta fel a figyelmemet, arról többé sohasem feledkeztem meg. Ügyelj a ruhád tisztaságára, mondta, de arra is, hogy mindig rend legyen körülötted. Hiszen már iskolás vagy. Vigyázz az úttesten való átkelésnél is, csak a zöld jelzésen mehetsz át. Nem élném túl, ha valami történne veled! Ne verekedj, hiszen lány vagy, ne rosszalkodj, fogadj szót a tanító néniknek, ne hozz rám szégyent!

Nem is hoztam. Aztán anyám meghalt, abban a szép, fekete selyemruhájában temettük el. És én holtában se hoztam rá szégyent. Továbbra is szófogadó, példás magaviseletű gyerek, kitűnő tanuló maradtam.

Azon a bizonyos napon - már amennyire emlékszem, vagy ami erről, a sokszori elbeszélés alapján, bennem megmaradt -, derűs volt a reggel, én is nyugodt hangulatban ébredtem. Az iskolában is, szokás szerint, remekül szerepeltem. Eljött a nagyszünet ideje. A folyosón állva ettem meg a tízóraimat, és csak amikor befejeztem, vettem észre, hogy a kezem zsíros lett. Már csak két-három perc maradt az órakezdésig, de bennem felötlött anyám figyelmeztetése: mosd meg a kezed, ha bepiszkolódott! Csak egy pillanatig haboztam, inkább az óráról késsek el, minthogy megszegjem drága halottam szabályát! Épp csak elértem a mosdó ajtaját, amikor mögöttem hatalmas robajjal leszakadt a mennyezetről egy asztallap nagyságú darab! Mivel előzőleg csak én álltam az ajtó közvetlen közelében, mint afféle jó diák, hogy elsőnek érjek be az osztályterembe, szerencsére senki nem sérült meg. Én pedig - túléltem, hála néhai anyám intelmének.

Alighogy túltettük magunkat az átélt izgalmakon, már mehettünk is ebédelni. A hodály nagyságú teremben, én a konyhához legközelebb eső hosszú asztalnál szoktam helyet foglalni, hetedmagammal, hasonló korú társnőimmel. Ebben részemről talán volt valami kis számítás is, mivel így mindig mi kaptuk meg elsőnek az ételt, még melegen, frissen. Amíg vártuk, hogy kihozzák a levest, halkan beszélgettünk, fecsegtünk. Én épp akkor vettem észre, hogy a teríték mellé nem kaptam villát, amikor a felszolgáló feltűnt a konyhaajtóban. Felálltam, hiszen, ha valami nincs rendben, akkor ott rendet kell tenni, vagyis el kell mennem egy villáért. Már léptem is egyet-kettőt, amikor a nagy tál, tele a gőzölgő, forró levessel, a székemen landolt. A felszolgáló a földön guggolva, fájós térdét dörzsölgette, amellett rémült arcot vágott, mert azonnal átlátta, mi lehetett volna a botlása következménye. Mármint, hogy leforráz a levessel!

© Copyright Mikes International 2001-2016

Mire véget ért a nap, kicsit mindnyájan zaklatottak voltunk, ennyi szörnyűség nem történt az elmúlt években együttvéve sem a mi iskolánkban. Elbúcsúztam a lányoktól, és hazafelé indultam.

A közelben laktunk, egyetlen nagyobb útkereszteződésen kellett csak átmennem, de ott is lámpa vigyázta a gyalogosok épségét. A nap eseményein elgondolkodva, egyedül várakoztam a járda szélén - mint aki a szülői okításokat mindig észben tartja -, hogy a lámpa zöldre váltson. Végre színt váltott, és én léptem volna le az úttestre, amikor egy hatalmas, szárnyas valami - talán madár?! - húzott el az arcom előtt. Hátrahőköltem, de szerencsémre, mert abban a pillanatban szélsebesen, egy sportkocsi száguldott keresztül a zebrán!

Míg kapkodtam a levegőt, egyszer csak egy nagy, fekete toll hullott a lábam elé. Lehajoltam érte, és felvettem a földről. Mintha egy hatalmas madár szárnyatolla lett volna, de mégsem kemény, hanem selymes volt a tapintása, mint a legdrágább kelméké.

Otthon, látva zaklatott állapotomat, apám alaposan kifaggatott. Elmeséltem, hogy aznap háromszor kísértett meg a halál, de mindháromszor dolgavégezetlenül kellett távoznia. Csak a tollról nem beszéltem. Azt már korábban elrejtettem a szobámban. Azt csak én tudtam, hogy nem madáré volt, hanem az őrangyalomé……az én szépséges, fekete selyemruhás őrangyalomé."

A történet bája igen megfogott. Meghatódtam, mindamellett, persze csak magamban, egy kicsit el is mosolyodtam. Az idős hölgy bizonyára értesült arról, hogy „irogatok", és talán azért mondta el nekem ezt a szép mesét, hogy ihletet adjon.

Vendéglátóimmal beszélgettünk még egy kicsit, aztán, mivel későre járt, szedelőzködni kezdtem. Az előszoba falán, ami érkezésemkor fel se tűnt, üveg alatt, bekeretezve, jókora fekete madártollat vettem észre. Feketén, selymesen csillogott, mint a legdrágább kelme. Kérdésemre barátom azt mondta, családi ereklye, az édesanyja hozta magával, még Alabamából. Hozzátette, hogy tudomása szerint, ő is az édesanyjától kapta. Nagyon régen, még kisgyerekkorában…..

© Copyright Mikes International 2001-2016

© Copyright Mikes International 2001-2016

Élő reklám

Az éjszaka csillagok tűpettyeivel teleszórt, mélyfekete palástot borított az alvó város fölé, óvón, védelmezőn betakarva azt, elfedve a mindennapok hívságát és szennyét. Az utcákon csend honolt, melyet csak itt-ott tört meg valami apró nesz, eltévedt galambok szárnyának suhogása, vagy a lusta szél által időnként meglibbentett száraz falevelek zöreje.

Az utcasarkon régi, kicsit elferdült vas hirdetőoszlop álldogált, mintha a múlt századból felejtették volna itt. A ráragasztott reklámszövegek és plakátok ugyanakkor modernek voltak, mindazt a friss információt hordozták, amire az ember egyáltalában nem kíváncsi, vagy már unásig ismer, néha azonban mégis odakapja a szemét, amikor valamit kirívóan különleges tálalásban láttatnak vele, vagy épp ellenkezőleg, az ostoba tartalom készteti megállásra és rácsodálkozásra.

A hirdetőoszlop felől váratlanul roppanó, reccsenő hang hallatszott, mintha csak az öreg jószág elferdült derekát próbálta volna kiegyenesíteni. A vas alkotmány megrázkódott, kiterebélyesedett, úgy látszott, szét akar durranni, de nem ez történt. A legnagyobb plakátról, mely tejcsokoládét reklámozott, a maga teljes valóságában és testiségében, földre huppant a mogyorómintás, lila tehén. Lábai szétterültek a járdán, de szerencsére nem sérültek, így az állat egy pillanat múlva nehézkesen talpra állt. Újabb reccsenés hallatszott, és egy tűzről, vagy inkább plakátról pattant, österreichisches Fraulein pottyant az állat mellé. Ügyesen a talpára esett, dirdli ruhája ujját, meg a sokrétű ráncos szoknyát leporolta, eligazította magán, majd a hűvös nyáresti levegőtől megborzongva, körülnézett. Az előtte elterülő utcarészletet már úgy ismerte, mint a tenyerét, hiszen hetek óta mást sem látott, akár behunyt szemmel is végig tudott volna menni a járdán a következő belátható sarokig, de mindig is furdalta a kíváncsiság, mi lehet a sarkon túl. A tehénre nézett, mely mellette álldogált. Az eltelt pár hét alatt, amit a plakáton töltöttek, nagyon megszokták egymás közelségét.

Biztosan te is vágysz már egy kis változatosságra, nézzünk körül, használjuk ki a lehetőséget – mondta a lány a tehén felé fordulva, de tulajdonképpen a saját vágyainak adott hangot, a maga kívánságát mondta ki fennhangon. Az állat helyeslő beleegyezésének úgy adta jelét, hogy hangosan elbődült. A szemközti ház földszinti lakásában éppen akkor fordult másik oldalára a szabadnapos buszsofőr, aki álmában a tengerparton nyaralt, és nagyon meglepődött, amikor a kívánatos bikinis lányok egyike, kérdésére, hogy meginna-e vele egy koktélt, tehénbőgésre emlékeztető hangot hallatott. Az álomban minden lehetséges, gondolta az álmodó, és egy ilyen semmiség miatt egyáltalában nem akaródzott neki felébredni, különösen, hogy másnap tovább alhatott a szokásosnál.

A mogyorómintás lila tehén és a lány eközben elindultak, hogy megnézzék a várost. Rögtön a sarkon túl, kis park terült el, néhány paddal, egy-két virágágyással. Nem félelmetes és nem sötét, fiatal fáit nemrégiben ültethették, és a fű is újonnan vetett, hersegő, friss zöld volt. Jófelé indultunk, itt egy kicsit legelhetsz is – mondta a lány, és a tehénnel egyenesen a füves rész felé vették az irányt. Amíg az állat jóízűen, kérődzve harapdálta a füvet, a lány az ismeretlen virágokat nézegette, szagolgatta. Rájött, hogy ezt sem ismeri, és amazt sem látta még. Náluk, fenn a havasi legelőn, nem ilyenek díszlettek. Letépett pár szálat a különleges virágokból, majd míg várta, hogy a tehén jóllakjon, leült egy padra. Egyszer csak egy hadonászó, kiabáló ember tűnt elő a sötétből. Álljon fel onnan, az az én padom! Maga csak most jött, én meg hetek óta azon alszom. Nem vette észre, hogy ott a takaróm a pad alatt? A lány tényleg nem vette észre a földre szórt ruhahalmot. Szabadkozó mozdulatot tett, értésre adva, hogy már mennek is, nem akarja ő bitorolni a más padját. A tehén jóllakott, így továbbálltak. A hajléktalan padlakó valaha kertész volt. Ahogy a lány elment a tehénnel, azonnal feltűnt neki a letaposott, legázolt fű, a lefejezett, csupasz virágszárak. Hé, álljanak meg, maguk kárt okoztak a parkban! – kiabált utánuk, de a lány nem hallotta, vagy csak nem értette az idegen hangzású szavakat, s hamarosan, a lila tehénnel együtt, már messze járt.

A tehén jóllakott volt, de a lány megszomjazott. Ahogy távolodtak a hirdetőoszloptól, egyre-másra újabb és újabb, szokatlan fények és árnyak tűntek elő a sötétből, a gyér világítású utcai lámpák fénykörében. Az árnyak hatalmas, többemeletes házak voltak, melyek vészjóslóan magasodtak a két kis alak fölé, a villódzó fények kirakatok üvegei mögül törtek elő, és késztették bámészkodásra a pásztorlány csodálkozástól tágranyílt, káprázó szemét. A hirdetőoszlop környékén nem voltak sem magas házak, sem fényes kirakatok, ehhez nem volt szokva, itt új volt számára minden. A tehén nem nézett semerre, csak leszegett fejjel, a tele has jóleső bódulatában, bambán poroszkált

© Copyright Mikes International 2001-2016

a lány mellett. Ekkor megint egy csendesebb utcaszakaszhoz értek, és a lány félhomályos helyiséget látott az üvegajtón túl, ahol egy pult előtt magaslábú, kerek székek, mögötte tükrös háttér, és színes folyadékkal teli üvegek sorakoztak. A helyiségben nem látott mást, csupán egyetlen embert, aki talán a tulajdonos volt, vagy egy alkalmazott. A férfi a pultra borulva feküdt, remélte, nem halott, csak pihen. Benyitott és köszönt, mert úgy szokás: Guten Abend! A férfi felriadt a hangra. Aztán csak bámulta elkerekedett szemekkel a lányt, aki a hűvös hajnali órán rövid ujjú, tarka pruszlikos dirdli ruhában, mezitláb állt a pult előtt, az ajtóban meg egy mogyorómintás lila tehén busa feje furakodott be a bárba. A lány a csapra mutatott, megértette, szomjas. Elővett egy üveg üdítőt, felbontotta, s a pohárba töltött italt a lány felé nyújtotta. Danke schön! A lány, miután ivott, már ki is fordult az ajtón, a tehén talán ott se volt, de csak akkor jutott eszébe, hogy ingyen szolgált ki egy vevőt. Mit mond majd a főnöknek? Úgyis épp a napokban kapott egy komoly figyelmeztetést, hogy ne merjen még egyszer potya italt adni a barátainak, mert elbocsátás lesz a vége. Idáig ért a gondolatmenetben, amikor nyílt az irodaajtó, és a főnök lépett ki rajta. El is felejtette, hogy még bent van, késő éjszakába nyúlóan a számlákat böngészte. Meglátta az üres üveget és a poharat. Ki volt a kései vendég? – kérdezte. Egy osztrák lány, lila, mogyorómintás tehénnel – szaladt ki a csapos száján. Te bolondnak nézel engem? – csattant fel a főnök. Biztosan megint valami haverod volt itt, vagy a nőd. Legalább fizetett? Igen, persze…- felelte a rajtakapott csapos, és amikor a főnöke elfordult, gyorsan becbsúsztatott egy papír ötszázast a kasszába.

A lány a tehénkísérettel ezalatt egy kis térhez ért, melyet körben alacsony kőkorlát szegélyezett, középen pedig apró medence árválkodott, benne a sekély, poshadt víz tetején, hervadó vízililiomok lebegtek. A lány a kezével elkotorta a víz színéről a leveleket, majd a tehén fejét szarvánál fogva a medencébe nyomta. Az állatnak a szokatlan itatóból ugyanolyan jólesett az ivás, mintha a patakból oltotta volna a szomját.

A lány ekkor jobban körbenézett. A kőkorlát távolabbi végén egybefonódó fiatal párt vett észre. Eddig fel sem tűnt neki, hogy nincs egyedül, mert a fiú és a lány olyan csendben voltak. Érezte, hogy a két fiatal rábámul, vagy tán a tehenet nézik, de hát mindegy is, az állatnak is joga van, hogy igyon, ha szomjas. Nem törődött velük, de igazán zavarni sem akarta őket, így visszafordult, s a tehenet is magával húzta. Amikor eltűntek, a fiú szólalt meg először: Káprázott a szemem, vagy te is láttad?! A lány tétovázva válaszolt: Én, amióta szerelmes vagyok, gyakran hallucinálok. De ez most olyan valóságosnak tűnt, mogyorómintás, lila tehén a pásztorlánnyal…

Eközben a lány és a tehén visszafelé indultak az eddig megtett úton. Jó irányérzékkel, lépésről-lépésre felfedezve az odafelé látott épületeket, kirakatokat, a kis parkot, visszataláltak a hirdetőoszlophoz. Az öreg vashenger egyet reccsent, egyet roppant, és a kisimult plakáton hamarosan ismét ott mosolygott a dirdliruhás, piros arcú, szőke pásztorlány, aki tehenével fáradhatatlanul kínálta a mogyorós, lila csomagolású tejcsokoládét…

Illusztráció: Keglovich T. Milán

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2016

Valek Tünde : Versek

Sejtünk, mondhatjuk-e, hogy ismerjük Dürer szándékát a metszettel?
„Mert elmondom, mit lelkem szeme jól lát,
hogy oly' időt hoz már közeli csillag
(csillag számára nincs se gát, se korlát),
hogy egy, kit ötszáztizenötnek írnak,
Istentől küldve megöli a Szajhát,
és cinkos óriását…"

Az idézet a *Purgatórium* utolsó énekéből való, Berenice szavai ezek, aki Dante vezetőjévé szegődik, s elismerem, hogy némi magyarázatra szorul, miért is citáltuk ide. Kezdjük a végén: a nagybetűs Szajha, talán az ő arcmása az, amely oly rejtélyesen sejlik elő a poliéder felénk fordított oldallapján, nyilván az eltorzult Egyházat jelenti, s a Dante-magyarázók szerint azonos azzal a *Jelenések könyvé*nek szörnyén lovagoló bestiával, aki már a *Pokol* első énekében útját állta a költőnek:
„sok állat van kikhez nősténynek áll
és még több fog ennekutána lenni,
míg eljő, ki megölje, az Agár."

/Részlet- Orosz István: Sejtések ürügyén című írásából, mely megjelent 2015-10-15/

M E L E N C O L I A

Dürer képén pásztázok,
Tekintetem meg-megáll
A messzeségből egy szivárványhíd alól
Útra kél sok sugárnyaláb
És mint egy reklámtáblát tartja kezében
A mosolygó sárkányfi miheztartás végett
A feliratot: Melencolia
Ami nem más, mint Limen Caelo
Azaz a Menny Kapuja
- Csak tessék, csak erre!- invitál a körmönfont
Néhányan még úsznak a Paradicsom felé
Sok hajócska már partot ért
A Számolatlan Agár
Angyala lábához kuporodik
Csontsovánnyá aszottan várja jó sorát
Hisz a földön előtte vonócsiga mellett
Szép gömbölyűre csiszolva
Hever az ígért Igazság
Pedig a háttérben egy torony
Mellé támasztva grádics vezet
Vajon mit tartogat az emelet?
Kiváltságok és kívánságok bazára tán?
Vagy egy élményfürdő csúszdája kínál
Egy pokoli kirándulást?
Az Angyal eközben a körző egyik szárával
Önfeledten rajzol a poliéderről
Mintha azt kérdené:

© Copyright Mikes International 2001-2016

-Tükröm-tükröm mondd meg nékem,
Ki a legokosabb a vidéken?
Kétségem nem lehet-
Koszorú a fejemen!
Mire a rajzolást befejezi
Biztosan felismeri
Önmagát annak, ami!
Az Angyal nem látja
Feje fölött is van hatalom
A Homokóra jelzi az IDŐt
Ami kérlelhetetlenül halad
Lejártával kondul a Lélekharang
Kupidó, majd jön egy vitéz Kinizsi
Aki a malomkövet játszva elhengeríti,
S az igazság mérlege fényre kerül!
Címkézett Mennyek ideje lejárt.
Mi tarja az ingatag poliéder sarkát?
Egy fokos! És mutat a jó Agár felé
Mikor hördül a hálás eb: elég, elég, elég!
S a türelmes AGáR nem bírja tovább
Milliónyi EGéRré oszolva
Éhét csillapítva eszi az angyali fodrokat
Apasztva hiú ábrándokat!
A ruha alól kandikáló
Csípőfogó, mit se árt!
Melencolia, magyarul a cé az ká
A LÓ KÍN ELEM
ILONKA ELME
LELKEM ONIA
Ahogy gondolgatom
És forgatom számban a szót
LELKEM hONjA árul
Síri a csend a magyar UGARon.

2015-10-20

http://www.albrechtdurerblog.com/theres-no-melancholy-in-melencolia-one-secret-of-greatest-art-fraud-in-art-history/

© Copyright Mikes International 2001-2016

Rejtett ereken szivárog a titok

Fajdkerekségű tó vagyok évezredek óta
Inni adok minden tiszta vízre szomjazónak:
Medvének, nyestnek, egérnek, farkasnak, lúdnak, hódnak
Vagy az éppen erre tévedőknek, erre utazóknak.
S ím, egy szarvas őz-őszinte fekete szemébe nézek
S puha nyelvecskéje, szaporán illet.
De puska dörren – riasztja a tájat
Pata surran a hangos szárnycsapkodásban
Menekül az űzött, s lélekszakadva inal
Riasztják az űzők egyre hangosabban.
Ha utolérik áldozat lesz, egyszerű préda
S nem jegyzi majd ének, végét futamodásának
De ha ügyesen rejtezik, hogy utol mégsem érik
Tán még lehet belőle Csodaszarvas is!
És lám, a Csodaszarvas agancskoronája
Merül vizembe ezernyi ága-boga
Lőhetik, zavarhatják, ő délcegen állja
Emelt fővel tovaszökken a Nap lenyugvó sugarával.
A türelmetlen űzők dolgavégezetlen továbbállnak
Újra a megszokott neszeké a táj
Suhan a tó fölött cobolyprém-puha imádság
Rejtett ereken szivárog a titok
Bevárom a hajnalt én a fajdkerekségű tó
Csendesen, remegőn, nádringatón várok.
Mert tudom a Csodaszarvast ma is, megitatom.

2015-10-17

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2016